

М. В. ТРОФИМЕНКО

АНТИГЛОБАЛІСТСЬКИЙ
ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ
АНАЛІЗ

GLOBAL PEACE
MOVEMENT INTERMEDIATE SYSTEM
HOWEVER INCREASING NATURAL
USING WORLD REQUIRED ORDER
DEVELOPMENT PROVIDE HEALTH
LEAD ORGANIZATIONS PRODUCTION
HUMAN CHANGE

SOCIAL STILL
NOW HIGH FOOD NEED
COSTS ENVIRONMENT

SMALL INTERNET
SMALL

PEACE

DEVELOPMENT

CHANGE

SMALL-SCALE COMMUNITIES
COST AREAS
USED
ECONOMIC
BUILDING POWER
APPLIED SAN MAKE
SUSTAINABLE WASTE
USE MANY
ABLE COUNTRIES
EARTH ELECTRICAL
MAY WATER
POTENTIAL COMMUNICATION
ELECTRICITY YEARS
BASED KNOWN CONSIDERED FILTRATION SERVICES PEOPLE INFORMATION
SOLAR
PUMPS AVAILABLE NUMBER
SYSTEMS SLOW
EXAMPLE RURAL TREATMENT CERTAIN SOURCE
INCLUDE MATERIALS TECHNOLOGIES
DEVELOPED

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ТРОФИМЕНКО Микола Валерійович

**АНТИГЛОБАЛІСТСЬКИЙ РУХ:
ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ**

Монографія
за науковою редакцією члена-кореспондента Національної
академії педагогічних наук України, доктора політичних
наук, професора К. В. Балабанова

Донецьк
Видавництво «Ноулідж»
Донецьке відділення
2012

УДК 329.7.001:33
ББК 66.68
Т 76

Рекомендовано до друку Вченою радою Маріупольського державного університету (протокол № 7 від 23.05.2012 р.)

Рецензенти:

МАРМАЗОВА Тетяна Іванівна, доктор політичних наук, професор, проректор Донецького національного університету;
АЛЕКСЕЄНКО Ірина Вікторівна, доктор політичних наук, професор, декан Бердянського державного педагогічного університету.

Трофименко М.В.

Т 76 **Антиглобалістський рух: політологічний аналіз: монографія /** М. В. Трофименко; за наук. ред. К. В. Балабанова. – Донецьк: Вид-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2012. – 180 с.

ISBN 978-617-579-535-4

У монографії систематизовано понятійно-категоріальний апарат дослідження антиглобалістського руху, визначено типології антиглобалістських організацій за рахунок введення додаткових класифікаційних одиниць, їх систематизації, а саме: за видами, формами діяльності тощо. Обґрунтовані організаційно-економічні засади функціонування антиглобалістських організацій, а саме визначено основні джерела фінансування, напрями використання залучених коштів, механізми звітування тощо. Доведене існування зв'язку між формами та методами діяльності антиглобалістських організацій та регіоном їх розміщення. Розглянуті особливості діяльності антиглобалістських організацій у Європі та Україні.

Ця робота розрахована на науковців, аспірантів, студентів гуманітарних спеціальностей, а також може бути використана при підготовці навчальних курсів з політології, глобалістики, державного управління, соціології, геополітики та інших дисциплін, а також при розробці окремих спецкурсів.

УДК 329.7.001:33
ББК 66.68
© Трофименко М.В., 2012
© Вид-во «Ноулідж», 2012

ISBN 978-617-579-535-4

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE,
YOUTH AND SPORTS OF UKRAINE
MARIUPOL STATE UNIVERSITY

Mykola TROFYMENKO

ANTIGLOBALIZATION MOVEMENT: POLITICAL ANALYSIS

Monograph

Scientific editing by corresponding member of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Sc. D. (Political Science), Professor Kostyantyn Balabanov

Donetsk
Knowledge
Donetsk Branch
2012

UDC 329.7.001:33

BBK 66.68

T 76

Approved by the Academic Council of Mariupol State University (Minutes # 7 from the 23rd May, 2012).

Reviewers:

Tetyana MARMAZOVA, Sc. D. (Political Science), Professor, Donetsk National University, Vice-Rector;

Iryna ALEKSEENKO, Sc. D. (Political Science), Professor, Berdyansk State Pedagogical University, Dean.

Trofymenko M.

T 76 Antiglobalization Movement: Political Analysis: monograph / M. Trofymenko; scientific editing by K. Balabanov. – Donetsk: Knowledge (Donetsk Branch), 2012. – 180 p.

ISBN 978-617-579-535-4

The conceptual and categorical apparatus of research of the antiglobalization movement was systemized in the present monograph. The typology of the antiglobalization movement was researched by introducing additional classification units, their systematization of such criteria as types, forms of activities, etc. The organizational and economic principles of antiglobalization organizations functioning were justified, as the main sources of financing, lines of borrowed funds, reporting mechanisms were determined. The link between forms and methods of activities of the antiglobalization organizations and regions of their accommodation, namely North and Latin American, European, Asian, African, were substantiated and proved.

The monograph is intended for scientists, postgraduate students and students of humanities. The monograph can be also used for the preparation of the educational courses in political science, global science, public administration, sociology, geopolitics and other disciplines, also for the development of some special courses.

UDC 329.7.001:33

BBK 66.68

© Trofymenko M., 2012

© Knowledge, 2012

ISBN 978-617-579-535-4

ВСТУП

Найбільш поширений суспільно-політичний процес сучасного світу – глобалізація – впливає практично на всі сторони життєдіяльності суспільства (політичну, економічну, культурну, освітню, військову, екологічну та інші). Суперечливість наслідків цього суспільно-політичного процесу для держав світу призвела до того, що одним з головних міжнародних конфліктів епохи глобалізації став конфлікт між її прихильниками та противниками – антиглобалістами.

З одного боку, глобальні проблеми людства, такі як голод, глобальне потепління, розповсюдження зброї масового знищення, пандемії та багато інших, неможливо вирішити без об'єднання, глобалізації зусиль усіх держав. З іншого – цей процес породжує цілу низку негативних явищ: гегемонія великих транснаціональних корпорацій у світовій економічній системі, надзвичайна взаємозалежність національних економік, банківських систем, поглиблення нерівності як у окремих країнах, так і між країнами, що підриває основи соціальної солідарності та багато інших.

Сьогодні в суспільній свідомості ці процеси асоціюються з неоліберальною моделлю глобалізації. Саме її негативні наслідки й спричинили появу антиглобалістського руху. Особливості цього руху та антиглобалізму в цілому ставлять перед дослідниками завдання теоретичного осмислення цих явищ. Це особливо важливо, адже антиглобалістський рух не тільки представляє одну із форм соціального протесту, але й проявляється на рівні ідеології, суспільної думки та політичної практики, а саме виступає і як теоретична концепція, і як суспільно-політичний процес.

У якості основних мішеней антиглобалісти обрали символи глобального капіталізму – Велику вісімку, Міжнародний валютний фонд, Світову торговельну організацію, Світовий банк, Давоський форум, інтеграційні угруповання – Європейський Союз (ЄС), АСЕАН та інші.

Зокрема, антиглобалісти вбачають у діяльності вищезазначених організацій основну причину поглиблення прірви між бідними та багатими

країнами, й тому намагаються зірвати їх конференції, зустрічі на вищому рівні, тощо.

У працях вітчизняних науковців питання негативних наслідків глобалізаційних процесів, антиглобалістського руху залишаються найменш дослідженими. Певні аспекти означеної проблематики розглядали у своїх роботах І. Алексєєнко, А. Березний, Н. Рогожина, А. Селєзньова та інші.

У роботі було також враховано наукові позиції таких учених, як К. Балабанов, М. Баймуратов, Ф. Рудич, О. Білорус, Г. Зеленько, М. Кармазіна, Я. Столярчук та інших.

Великий вплив на формування концептуальних, теоретико-методологічних засад даного дослідження справили наукові праці зарубіжних дослідників, зокрема, російських – О. Бузгаліна, А. Колганова, К. Денчева, О. Богатурова, М. Лебедєвої; французьких – К. Агітона, Е. Фуж'є; грецьких – А. Мітсіу, Е. Грігоріаду; німецьких – У. Бека; англійських – Д. Хелда, Е. МакГрю, Т. Левіта, П. Еванса та багатьох інших.

Незважаючи на певний інтерес дослідників до означеної проблематики, рівень її теоретичного осмислення слід визнати недостатнім. Потребують комплексного дослідження питання соціально-політичних підвалин виникнення та еволюції, організаційно-економічних засад функціонування антиглобалістського руху, форм і методів діяльності антиглобалістів у різних регіонах світу, зокрема в Україні. Усе це і зумовило актуальність, мету, завдання, логіку і структуру дослідження.

Метою дослідження є аналіз сутності антиглобалістського руху як суспільно-політичного процесу сучасного світу, особливостей його структурної організації, політичної практики та діяльності в Україні.

Досягненню цієї мети підпорядковане вирішення наступних завдань:

- проаналізувати теорії та поняття глобалізації, зокрема її неоліберальної моделі, виявити основні протиріччя та негативні наслідки цього процесу, які є об'єктами критики антиглобалістського руху, розкрити основні концептуальні підходи, теорії та поняття антиглобалізму;

- розглянути основні джерела дослідження антиглобалістського руху, визначити стан його наукової розробки;

- дослідити історію виникнення та розвитку антиглобалістського руху, а також передумови, що сприяли його появі;

- вивчити процес становлення антиглобалістських організацій та виявити їх основні типології;

- визначити організаційно-економічні засади діяльності антиглобалістського руху;

- розглянути основні форми та методи діяльності антиглобалістів залежно від регіональних особливостей;

- дослідити основні антиглобалістські організації Європи, особливості їх розвитку та діяльності, адже саме Європа є найбільш глобалізованим, інтегрованим регіоном світу, у якому присутні всі типи антиглобалістських організацій, які використовують усі наявні на сьогодні методи та форми діяльності;

- проаналізувати рівень розвитку антиглобалістських організацій в Україні.

Об'єктом дослідження є антиглобалістський рух як суспільно-політичний процес, антиглобалістські організації як його представники в різноманітності їх форм, напрямків діяльності, регіональних особливостей та джерел фінансування.

Предметом дослідження є становлення та розвиток, політична практика, інституціоналізація та фінансування антиглобалістського руху.

Методологічну основу дослідження становить система філософсько-світоглядних, загальнонаукових і спеціальних методів. Діалектичний метод дав змогу розглянути процеси глобалізації та антиглобалістського руху у розвитку та взаємозв'язку, виявити їх усталені напрями і закономірності. Застосування системного та структурно-функціонального методів дозволило визначити місце антиглобалістського руху у світовому політичному процесі, основні типології антиглобалістських організацій та організаційно-економічні засади

антиглобалістського руху в цілому. Використання історичного методу дозволило здійснити аналіз історичного розвитку та становлення антиглобалістського руху як суспільно-політичного процесу. Використання порівняльного методу дозволило виявити основні спільні риси та розбіжності у розвитку антиглобалістського руху в основних регіонах світу. Прогностичний метод сприяв окресленню перспектив розвитку антиглобалістського руху в Україні.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні теоретико-методологічних основ дослідження антиглобалістського руху та розробці науково-практичних підходів щодо включення українських антиглобалістських організацій до європейської моделі цього руху.

На основі одержаних результатів у дослідженні:

вперше:

обґрунтовано та доведено існування зв'язку між формами та методами діяльності антиглобалістських організацій та регіоном їх розміщення, а саме північно- та латиноамериканським, європейським, азійським, африканським;

удосконалено:

науково-методичні основи дослідження антиглобалістського руху як суспільно-політичного процесу через введення у науковий обіг нових джерел та літератури, зокрема іноземними мовами, що дають змогу більш глибоко дослідити антиглобалістський рух;

типології антиглобалістських організацій за рахунок введення додаткових класифікаційних одиниць, їх систематизації, а саме: за видами, формами діяльності, тощо;

організаційно-економічні засади функціонування антиглобалістських організацій, а саме визначено основні джерела фінансування, напрями використання залучених коштів, механізми звітування, тощо;

отримало подальший розвиток:

понятійно-категоріальний апарат, а саме надано визначення понять «антиглобалізм», «антиглобалістський рух», «альтерглобалістський рух»;

теоретико-методологічні засади роботи українських антиглобалістських організацій у контексті розвитку європейської моделі антиглобалістського руху.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АНТИГЛОБАЛІСТСЬКОГО РУХУ

Засоби масової інформації всього світу, зокрема й українські, часто приділяють увагу акціям протесту, які організовують антиглобалісти. У пересічній людини із цих інформаційних повідомлень склалося доволі специфічне уявлення про антиглобалістський рух.

Більшість асоціює його з молодими людьми, які під час великих міжнародних самітів, конференцій, зустрічей різноманітних міжурядових організацій або окремих країн громлять вітрини магазинів, розпочинають майже бойові дії з поліцією та порушують спокій мирних жителів. Насправді така думка хибна. Прояви антиглобалістського руху набагато ширші, ніж уявляє більшість людей. На превеликий жаль, в Україні існує лише незначна кількість фундаментальних статей, монографій або інших джерел, з яких можна було б дізнатись, у чому насправді полягає сутність антиглобалістського руху, а інформації про його діяльність в Україні взагалі майже немає.

У представленій роботі ми спробуємо розкрити поняття, пов'язані з антиглобалізмом та антиглобалістським рухом.

У цьому розділі ми розглянемо основні категорії дослідження. Також охарактеризуємо та здійснимо спробу надати визначення одному з найголовніших акторів глобалізації та супротивників антиглобалістських організацій – транснаціональним корпораціям. Ми також визначимо стан наукової розробки, охарактеризуємо та розглянемо основні джерела дослідження антиглобалістського руху.

1.1. Теорії та поняття антиглобалістського руху.

Для повного осмислення нового суспільно-політичного процесу, яким є антиглобалістський рух, необхідно чітко визначити, що таке глобалізація та які негативні наслідки спричинила її неоліберальна модель.

Надати єдине чітке визначення глобалізації досить складно. Це поняття носить дискусійний характер, що пояснюється багатоплановістю проявів глобалізації, тим, що вона неоднаково впливає на різні сфери життєдіяльності людини. Відповідно дослідники по-різному описують сутність цього процесу, акцентуючи увагу на різних його аспектах.

Ідея глобалізації – одна з наймолодших політологічних конструкцій. До 1987 року база даних бібліотеки Конгресу США не містила книг, у назві яких використовувалося б дане поняття. У сучасному значенні термін «глобалізація» виник у середині 80-х років ХХ століття. Появу цього терміну пов'язують з ім'ям американського дослідника Теодора Левітта, який у статті «Глобалізація ринків», опублікованій у журналі «Гарвард бізнес ревью» у 1983 році, позначив ним феномен злиття ринків окремих продуктів, які виробляються великими багатонаціональними корпораціями [188, с. 93].

Термін «глобалізація» став розроблятися в першій половині 1990-х років. Щоправда, близький йому за значенням французький термін «мондіалізація» (mondialisation) відноситься ще до початку 50-х років ХХ століття, однак як такий він обмежений кордонами Франції, звідки розповсюдився тільки на Іспанію. Поширеність термінів «глобалізація», «мондіалізація» у сучасних мовах країн світу підтверджує актуальний характер процесу, який вони позначають.

Сьогодні існує безліч трактовок глобалізації. Більша частина теоретичних робіт з проблем глобалізації належить англійським, американським і скандинавським ученим. Тут можна виділити декілька фундаментальних підходів:

– культурологічний, що розглядає глобалізацію у широкому цивілізаційному аспекті;

– економічний, що трактує глобалізацію в контексті розвитку світових ринків товарів, послуг, капіталу та праці;

– екологічний, що пов'язує глобалізацію із погіршенням екологічної ситуації на планеті;

– комплексний, що розглядає глобалізацію як у політичному, так і в інформаційному контексті, а також у контексті боротьби із міжнародною злочинністю та бідністю [46, с. 14].

У наукових пошуках 1990-х років дослідники звертали увагу на розвиток тенденцій глобалізації, що зумовили й різноманітні парадигми розуміння цього явища. Серед них, на думку голландського дослідника Яна Пітерса, виділяються:

– «зіткнення цивілізацій» – фрагментація світу неминуха через існуючі цивілізаційні відмінності, що кореняться в культурній (у першу чергу в расових і національних особливостях) диференціації, тому західній цивілізації, як стверджує автор концепції Самюель Хантінгтон, необхідно бути готовою дати відсіч можливому альянсу ісламських і конфуціанських держав;

– «макдональдизація» – гомогенізація культур, здійснювана транснаціональними корпораціями, відбувається під прапором модернізації (вестернізації, європеїзації, американізації тощо);

– «гібридизація» – широкий спектр міжкультурних взаємодій, що приводять як до взаємозбагачення, так і до виникнення культурних традицій [46, с. 15].

Своє визначення глобалізації дала ООН. Як зазначено в доповіді Генерального секретаря ООН Кофі Анана щодо роботи організації від 31 серпня 1999 року, глобалізація – це загальний термін, що означає все більш складний комплекс транскордонних взаємодій між фізичними особами, підприємствами, інститутами та ринками, який проявляється в розширенні потоків товарів, технологій та фінансових коштів, у неухильному зростанні та посиленні впливу міжнародних інститутів громадянського суспільства. У глобальній діяльності транснаціональних корпорацій, у суттєвому розширенні

масштабів транскордонних комунікаційних та інформаційних обмінів, перш за все через Інтернет, у транскордонному переносі захворювань та екологічних наслідків та у все більшій взаємопов'язаності певних типів злочинної діяльності [50].

Існує декілька підходів до визначення глобалізації. Так представники різних наукових підходів по-різному визначають цей процес та його вплив на життєдіяльність людини.

Серед найбільш впливових шкіл варто виділити наступні:

– Класичну школу (Р. Робертсон, І. Валлерстайн, Д. Хелд, С. Хантінгтон та інші).

– Школу трансформістів (Е. Гідденс, У. Бек, Д. Розенау, О. Білорус та інші).

– Школу гіперглобалістів (К. Омае).

– Школу скептиків (Дж. Томпсон та інші).

Розповсюдження термін отримав завдяки американському соціологу представнику класичної школи глобалізації Роланду Робертсону, який у 1985 році представив тлумачення поняття глобалізація (globalization), а в 1992 році виклав основи своєї концепції в окремій книзі «Глобалізація: соціальна теорія та глобальна культура» [199]. Він визначив розвиток глобалізації як двоєдиний процес перетворення загального в окреме і перетворення окремого в загальне [199, с. 25 – 31].

Не зважаючи на появу великої кількості теорій глобалізації, сам термін «глобалізація» використовується в самих різних значеннях. Тому професор Роланд Робертсон у своїй статті «Дискурси глобалізації: попередні роздуми» виділяє три типи дискурсу глобалізації:

1. До регіональних, або цивілізаційних, автор відносить ті дискурси, у яких терміну «глобалізація» не приділяється головна увага.

Прикладом такої суперечки є позиція французьких інтелектуалів, які використання терміну «глобалізація» вважають загрозою французькому суспільству і мові з боку США. Позицію французьких інтелектуалів можна

вважати французьким альтернативним проектом глобалізації. У країнах Центральної і Східної Європи також велика недовіра до глобалізації, оскільки там побоюються розповсюдження західної культури, втрати свого суверенітету внаслідок зростання глобальної ринкової економіки.

2. У дисциплінарних дискурсах існує тенденція розглядати процес глобалізації в рамках однієї дисципліни. Найочевиднішим прикладом є економічний дискурс глобалізації, що робить акцент на зростанні глобальної капіталістичної економіки. Особливо це характерно для американських соціологів. Теоретики світосистемного підходу близько 20 років аналізують світовий розвиток за допомогою особливої економічної історії. Їх лідером є Іммануїл Валлерстайн.

3. Ідеологічні дискурси глобалізації виступають за або проти неї. Ліві бачать у глобалізації встановлення панування таких міжнародних організацій, як МВФ і СОТ. Праві ставляться до глобалізації з насторогою. Дехто з них, наприклад, націоналісти в різних країнах, вважають її проявом світового зла. Інші бачать у ній тріумфальний хід капіталізму по всьому світу [200, с. 30].

Наступна школа глобалізації представлена прихильниками гіперглобалізму. Для гіперглобалістів, сучасна глобалізація – це поява нового світового порядку, при якому повноваження і легітимність національної держави ставляться під питання, оскільки національні уряди втрачають здатність контролювати те, що відбувається в їх власних кордонах. Основним представником цієї школи є консультант Гарвардської школи бізнесу (Harvard Business School), японський дослідник Кенічі Омае, який досить докладно розглянув сутність глобалізації в книзі «Світ без кордонів» [194].

Наступна школа глобалізації представлена трансформістами, які вважають глобалізацію безпрецедентним у історії людства явищем. Вони розглядають його не тільки з економічної точки зору, але й з політичної, соціальної та інших.

Один з головних представників школи трансформістів Ентоні Гідденс у 1998 році в своїй книзі «Третій шлях: оновлення соціальної демократії»

відзначив, що нещодавно поняття «глобалізація» не фігурувало в наукових дискусіях, а зараз зустрічається постійно [183, с. 28].

При цьому, на думку іншого трансформіста німецького соціолога Ульріха Беха, глобалізація є найбільш вживаним словом, яким дуже часто зловживають – словом, яке є найменш ясним, найбільш незрозумілим, затуманеним, політично ефективним словом останніх років, яке у найближчому майбутньому залишиться таким [15, с. 40]. Слово «глобалізація» має на увазі перехід до «всесвітності», глобальності, тобто до більш взаємопов'язаної світової системи, у якій взаємозалежні мережі і потоки долають традиційні кордони. Таким чином, глобалізація означає ануляцію відстаней, занурення в транснаціональні форми життя [15, с. 43].

Глобалізація має складну динаміку та численні загальносвітові, регіональні, національні, локальні і індивідуальні складові, що знаходяться в тісній взаємодії між собою.

Глобалізація в системі поглядів теоретика політології Джеймса Розенау означає, що в людства є великий досвід міжнародної політики, коли національні держави домінували на міжнародній арені. Тепер почалося століття постінтернаціональної політики, коли національно-державні органи вимушені ділити глобальну арену і владу із інтернаціональними організаціями, транснаціональними корпораціями і транснаціональними політичними рухами. На його думку, саме технології посилили взаємозалежність між локальними, національними і інтернаціональними суспільствами, причому в масштабах, не знаних жодною з історичних епох [46, с. 19].

Керівник російського Інституту проблем глобалізації, професор Михайло Делягін називає глобалізацію особливим сучасним вищим етапом інтеграції, процесом формування та подальшого розвитку єдиного загальносвітового фінансово-економічного простору на базі нових, переважно комп'ютерних технологій. Наглядним прикладом глобалізації професор Делягін називає загальнодоступну можливість майже миттєвого та безкоштовного переказу

будь-якої суми грошей до будь-якої точки світу, а також миттєвого безкоштовного отримання будь-якої інформації [44, с. 37].

Інший представник цього напрямку, французький дослідник Бертран Баїєв відзначає наявність трьох вимірів глобалізації: 1) як історичний процес, що розвивається протягом багатьох сторіч; 2) як гомогенізація світу, життя за єдиними принципами, прихильність єдиним цінностям, прагнення всієї людської спільноти універсалізувати; 3) як визнання зростаючої взаємозалежності, головною наслідком якої є підрив, руйнування національного державного суверенітету під натиском дій нових акторів загальнопланетарної сцени: глобальних фірм, релігійних угруповань, транснаціональних управлінських структур (мереж), які взаємодіють на рівних підставах не тільки між собою, але й з самими державами – традиційними акторами міжнародних відносин.

Якщо звернутися до першого із названих вимірів, то помітимо, що в історії розвитку людства дійсно спостерігається тенденція до загального «розширення» того простору, на якому відбувається інтенсивна взаємодія, від окремих міст до держав, регіонів і, нарешті, через епоху великих географічних відкриттів до світу в цілому.

Втім, процес глобалізації складний і неоднозначний. У ході історичного розвитку він йшов нелінійно і розвивається хвилюподібно. Навіть найбільші й відомі імперії залучалися до фатального циклу «розширення – розпад», що показує «пульсуючий» характер цього процесу.

Другий вимір процесу глобалізації – загальна універсалізація і гомогенізація світу – є більш дискусійним. У глобальному просторі, що формується, постійно і на всіх рівнях виникають маргінальні області, ізольовані від впливу процесів глобалізації. Якщо світ і уніфікується, то тільки через диференціацію. Через відсутність політичних інститутів наділених загальносвітовою легітимністю, локальні економічні, політичні або культурні відмінності згладжуються під впливом співвідношення сил окремих суб'єктів, породжуючи при цьому єдиного механізму регуляції. Саме в цьому значенні

вірне твердження, що світ усе ще перебуває на стадії «недосконалої» або «незавершеної» глобалізації [46, с. 20].

Нарешті, останній вимір глобалізації – розмивання державних кордонів – напевно, найбільшою мірою відображає суть сучасного етапу глобалізації. Кордони національних держав спочатку виявилися прозорими в економічному сенсі. На соціальні, політичні, культурні, військові й інші відносини цей процес перекинувся пізніше.

Природа глобалізації в XX сторіччі кардинально змінилася. Під впливом обміну товарами, знаннями, культурними цінностями склався свого роду загальний «мегапростір глобалізації». Мегапростір розвивається за своїми власними законами, являючи собою, з одного боку, результат взаємодії локальних національних територій, а з іншого – визначаючи особливості розвитку останніх. Глобалізація – подвійний процес, що розвивається одночасно в міждержавних і транснаціональних формах.

Грунтуючись на сказаному про всі три виміри глобалізації, можна стверджувати, що центральною ланкою світових економічних, соціальних, політичних, культурних процесів стає глобалізація, яку розуміють як нову форму взаємопов'язаності людей, що передбачає виникнення наднаціональних і позанаціональних організацій, інститутів і утворень [46, с. 21].

У монографії «Глобалізація і безпека розвитку», над якою працював колектив авторів під керівництвом члена-кореспондента НАН України, доктора економічних наук, професора, провідного українського спеціаліста з проблем глобалістики Олега Білоруса наводиться наступне визначення глобалізації: це об'єктивний соціальний процес, змістом якого є зростаючий взаємозв'язок та взаємозалежність національних економік, національних політичних і соціальних систем, національних культур та навколишнього середовища. На думку авторів монографії, існують дві головні тенденції сучасного процесу глобалізації, а саме: безпрецедентно щільна взаємопов'язаність новітніх соціально-економічних явищ та процесів (глобалізація економічного розвитку, глобальний характер екологічних проблем) та національний (локальний)

характер інших соціальних явищ і процесів (політичні системи, культурна специфічність) визначають характер глобальних трансформацій, породжують певні суперечності світового розвитку, усунення яких можливе лише за умови пізнання їхньої суті та за умови ефективного і справедливого використання великими і малими країнами всіх наявних у людства ресурсів [35, с. 8].

Російський дослідник Олександр Чумаков у монографії «Глобалізація: контури цілісного світу» представив наступне визначення глобалізації: це процес універсалізації, становлення для всієї планети Земля структур, зв'язків та відносин у різних сферах суспільного життя. Глобалізація виступає також як явище, і як феномен, коли вона сприймається в якості об'єктивної реальності, яка заявляє про себе замкнутістю глобального простору, єдиним світовим господарством, загальною екологічною взаємозалежністю, глобальними комунікаціями і тому подібне, й яка в такій якості ніким не може бути проігнорована [160, с. 31].

Відомий представник трансформістів американський фінансист та філантроп Джордж Сорос у своїй книзі «Про глобалізацію» визначив глобалізацію як вільний рух капіталу та зростаючий вплив глобальних фінансових ринків та транснаціональних корпорацій на національні економіки. На думку Дж. Сороса, глобалізація має односторонній характер: міжнародні інститути не встигають за міжнародними фінансовими ринками, а політична глобалізація відстає від глобалізації економічної [135, с. 5].

Загалом, варто зазначити, що всі трансформісти визнають глобалізацію ключовим феноменом сучасного світу, який лежить у основі провідних радикальних трансформацій у всіх сферах розвитку сучасного суспільства – економіці, політиці, культурі, управлінні тощо.

Трансформісти не формують єдину логіку розвитку глобалізаційних процесів, що ведуть до становлення єдиного глобального ринку або глобальної цивілізації. Вони доводять, що глобалізація – суперечливий і неоднозначний процес. При цьому даний процес є довгостроковим і на його розвиток впливає достатньо велика група дуже суперечливих чинників. Багато хто з

трансформістів сходиться в тому, що глобалізація, незважаючи на свій безпрецедентний характер, має давнє історичне коріння і тенденції становлення. І навіть вже в ході розвитку цих тенденцій глобалізація вважалася дуже суперечливим і непередбачуваним за наслідками процесом (Р. Робертсон, А. Чумаков, А. Уткин, Г. Тербон, О. Білорус).

Констатуючи безпрецедентний характер глобальних потоків товарів, фінансів, іміджів, мігрантів, туристів, інформації, які кардинальним чином трансформують сучасне суспільство, трансформісти розглядають сучасний світ як глобальну систему. При цьому, на відміну від ідей гіперглобалізму, ця глобальна система не є глобальним громадським суспільством або єдиним глобальним ринком без жодних кордонів. Усередині цієї глобальної системи існує достатньо сильне розмежування. Традиційний розподіл на центр і периферію, північ і південь, перший і третій світ уже є не географічним і геополітичним, він стає соціальним. Глобалізація трансформує традиційні моделі включення і виключення між країнами, формує нову ієрархію, яка вже абсолютно не пов'язана з географічною територією, а проникає в усі співтовариства і регіони світу. Схід і Захід, «перший» і «третій світ» не існують «десь», вони співіснують разом у рамках усіх великих міст світу. Феномен сучасного крупного міста як зрізу глобалізаційних процесів знаходиться в фокусі багатьох учених даного напрямку (Р. Робертсон, Д. Томлінсон, У. Ханнерц, Д. Хелд, М. Алброу, У. Бек тощо) і є для них одним із основних прикладів глокалізації, гібридизації і детериторізації.

Представники іншої школи – скептики – на протривагу трансформістам вважають глобалізацію просто посиленням взаємодії між національними економіками. При цьому держави не тільки не перестають грати головну роль на міжнародній арені, а й є, по суті, головними «архітекторами» самої глобалізації.

Таким чином, глобалізація – це якісно нова сходинка розвитку процесів інтернаціоналізації економічних, політичних, культурних та правових аспектів громадського життя, коли взаємозалежність національних соціумів досягнула

такого рівня, що почались кардинальні зміни в житті всього світового співтовариства, яке поступово перетворюється на цілісний суспільний організм.

На думку російських дослідників Льва Зеленова, Олександра Владимірова та Євгена Степанова основний вплив на пришвидшення розвитку процесів глобалізації в останні два десятиліття здійснили: науково-технологічний прогрес, зміни в політичній системі у національному та міжнародному масштабах та економічна лібералізація [28, с. 39].

Загальновідомо, що після холодної війни капіталізм став панівною світовою парадигмою розвитку. Протягом своєї більш ніж 400-річної історії капіталізм постійно еволюціонував, поглинаючи своїх опонентів. Капіталізм використовує нинішню фазу глобалізації для розширення та поглиблення як світової системи. На цьому ж етапі капіталізм як система став явищем достатньо інтернаціональним, щоб у довгостроковій перспективі стати явищем глобальним. Саме тому капіталізм та процес глобалізації нерозривно пов'язані між собою. Усе більше вчених розглядають нинішню фазу розвитку глобалізації як тріумф неолібералізму [46, с. 30].

Теорія та практика неоліберальної глобалізації почали активно розвиватися з кінця 1970-х років. Їх сутність зводилась до лібералізації торговельних цін, перерегулювання підприємницької діяльності, скорочення господарської функції держави, суворої фіскальної політики.

Особлива увага приділялась приватизації державної власності, пізніше в центрі уваги опинились питання стабілізації фінансової системи, збалансованості бюджету, зокрема шляхом форсування експорту. Цей пакет вимог отримав широку популярність під назвою «Вашингтонський консенсус», який дав поштовх розвитку неоліберальній глобалізації. «Вашингтонський консенсусом» називають на рівні міждержавної політики десять рекомендацій з реформування світової економіки, сформульовані у 1989 році економістом Джоном Віл'ямсоном. Ці рекомендації відносились до найважливіших сфер економічного розвитку та міжнародної торгівлі.

1. Бюджетна сфера. Великі та постійні дефіцити бюджету породжують інфляцію та відтік капіталу. Держави закликали звести цей дефіцит до мінімуму.

2. Сфері суспільних витрат надавалась нова направленість. Субсидії підприємствам пропонувалось звести до мінімуму. Уряди закликали витратити кошти тільки в сферах освіти, охорони здоров'я та на розвиток інфраструктури.

3. Актуалізувалась податкова реформа, сутність якої – помірні податкові ставки та збільшення кількості оподатковуваних.

4. Відносно відсоткових ставок аргументувалось, що вони повинні визначатися внутрішніми фінансовими ринками. Пропонований вкладникам відсоток повинен стимулювати їх вклади в банки та стримувати відтік капіталів.

5. Зміни торкались й обмінного курсу з тим, щоб ввести такий курс, який би допомагав експорту, роблячи при цьому експортні ціни більш конкурентоспроможними.

6. Торговельний лібералізм означав, що тарифи повинні бути мінімальними та не повинні вводитися на ті товари, які сприяють експорту.

7. Стимулювались прямі іноземні капіталовкладення, політика заохочення та залучення капіталу та технічних знань.

8. Передбачалась масштабна приватизація державних підприємств. Приватні підприємства повинні були стати більш ефективними, тому що їх власники та менеджери були персонально зацікавлені в більшій продуктивності праці.

9. Проголошувався курс на поступову дерегуляцію економіки з боку держави. При цьому підкреслювалось, що актуальною є боротьба з корупцією державних чиновників, дискримінацією по відношенню до субпідрядників, які не мають можливості пробитись до вищих прошарків бюрократії.

10. Права приватної власності гарантувались та посилювались. Підкреслювалось, що слабка законодавча база та неефективна юридична

система зменшують значущість стимулів, які спонукають робити накопичення та акумулювати багатства [208, с. 252].

У цілому, ці рекомендації означали торжество ідей лібералізму в державній політиці провідних країн світу. Ідеї Вашингтонського консенсусу вплинули на економічне, політичне та соціальне життя багатьох країн в останнє десятиріччя ХХ століття. Сформований ідейно-політичний союз виявився потужною силою й у політиці, й у теоретичному дискурсі цього непростого періоду новітньої історії. Зазначені ідеї лягли в основу ідеології неолібералізму.

Багатьом західним політичним діячам у неоліберальній моделі подобалась можливість перекласти на ринок відповідальність за існуючі складнощі. Великі корпорації побачили в неоліберальній глобалізації не тільки зручний спосіб уникнути державного регулювання, оподаткування та контролю національних демократичних інститутів, але й можливість усунення шляхом вибіркового застосування принципів лібералізації деяких елементів минулого (наприклад, програм соціального забезпечення), а також перспективу створення нових центрів влади та формування майбутніх правил ринкової гри на глобальному рівні.

Неолібералізм призвів до ситуації, коли інтереси бізнесу відтіснили на задній план виконання державою зобов'язань по відношенню до громадян (у першу чергу, це стосується країн, що розвиваються), що не може не провокувати проявів громадського невдоволення.

Неоліберальна модель глобалізації спричинила велику кількість негативних явищ. Виділимо лише деякі з них:

- нерівномірність розподілу переваг від глобалізації в окремих галузях національної економіки;
- можливість переходу контролю над економікою окремих країн від суверенних урядів до інших рук, у тому числі до більш сильних;
- можлива дестабілізація фінансової сфери, потенційна регіональна або глобальна нестабільність через взаємозалежність національних економік на

світовому рівні. Найбільш болючі наслідки глобалізації можуть відчуті на собі менш розвинені країни, що відносяться до так званої світової периферії;

- збільшення технологічного відставання країн, що розвиваються, від розвинених країн;
- зростання соціально-економічного розшарування суспільства, що представляє собою процес розпаду соціальних груп, розрив традиційних зв'язків між людьми, втрату індивідами об'єктивної приналежності до тієї чи іншої спільності, почуття причетності до певної професійної або етнічної групи;
- зuboжіння багатьох людей;
- посилення залежності менш розвинених країн від стабільності і нормального функціонування світогосподарської системи;
- обмеження збоку ТНК здатності держав реалізовувати національно орієнтовану економічну політику;
- зростання зовнішнього боргу, перш за все перед міжнародними фінансовими організаціями, що перешкоджає подальшому прогресу. Як вже зазначалося, найбільший вигравш від участі в глобалізації мають промислово розвинені країни, що отримують можливість знижувати витрати виробництва і зосередитися на випуску найбільш прибуткової наукомісткої продукції, перекидати трудомісткі і технологічно брудні виробництва в країни, що розвиваються;
- зростання безробіття в промислово розвинутих країнах у результаті впровадження новітніх технологій, що призводить до скорочення робочих місць у промисловості, посилює соціальну напруженість;
- ТНК нерідко ставлять власні інтереси вище державних, у результаті чого роль національних держав слабшає і частина функцій переходить до різних наддержавних організацій і об'єднань;
- зростання безробіття та помітне збільшення розриву між рівнем заробітної плати кваліфікованих і менш кваліфікованих працівників.

На переконання Льва Зеленова, Олександра Владимірова та Євгена Степанова, основою глобалізації, її головною рушійною силою є транснаціональні корпорації.

Дослідники вважають, що прискорення процесу глобалізації було ініційоване активними діями ТНК. На початок ХХІ століття в світі існує більше 40 тисяч фінансово-промислових груп та ТНК з 200 тисячами філій та відділень у більш ніж 150 країнах світу, які контролюють від третини до половини промислового виробництва, більше половини зовнішньої торгівлі, біля 80 % патентів та ліцензій на виробництво та продаж нової техніки. З 300 найбільших банків світу біля 100 є транснаціональними. Варто зазначити, що 60 % діяльності ТНК припадає на промислово розвинуті країни, інші 40 % – на країни, що розвиваються [138, с. 23].

Саме зростання впливу ТНК практично на всі сфери життєдіяльності людини та держави та негативні наслідки цього процесу й стало однією з причин появи антиглобалістського руху.

Загалом варто зазначити, що ТНК – це один з основних акторів глобалізації, характерними ознаками якого є наявність філій та відділень у різних країнах світу, вплив на національні уряди та міжнародні організації за допомогою лобювання та фінансування різноманітних фондів, вплив на ЗМІ шляхом придбання власних телекомпаній, друкованих та електронних видань, доступ та контроль над найсучаснішими технологіями та багато інших. Саме діяльність ТНК стала однією з причин появи антиглобалістського руху.

Про переваги та недоліки неоліберальної моделі спори та дискусії не вичахнуть та скоріше за все будуть продовжуватись до тих пір, поки не буде запропонована нова модель розвитку світової економіки з «людським обличчям». Головним уразливим місцем неолібералізму, на переконання багатьох дослідників, є практика, яка закріплює досягнення блага не для всіх, а лише для небагатьох.

У результаті відбулося переосмислення громадянським суспільством своєї ролі в міжнародних процесах. Одночасно з ослабленням відчуття єднання

та приналежності до держави відбувається зародження нового процесу, пов'язаного з пошуком іншої спільноти, здатної вплинути на тенденції, які відбуваються в світі.

Таким чином, неоліберальна глобалізація є основною причиною виникнення антиглобалістського руху. Очікування, пов'язані з проведенням масштабних неоліберальних реформ, які повинні були привести до загального покращення рівня життя, економічного зростання, значного скорочення відставання країн Півдня від країн Півночі, не виправдались. Наприкінці ХХ століття посилюються як економічні, так і соціальні, екологічні, культурні й інші проблеми. При зниженні ролі національних держав у вирішенні цих питань та збільшенні значущості міжнародних інститутів відбулось ослаблення соціально-економічної захищеності великої кількості людей. Це, в свою чергу, стало поштовхом до появи антиглобалістського руху.

Розглядаючи сутність антиглобалістського руху ми повинні приділити окрему увагу категоріям, що пов'язані з ним.

Антиглобалізм – це синтез ідеологій, система поглядів, які спрямовані проти негативних наслідків глобалізації.

Сьогодні термін «антиглобалізм» перетворився на так званий бренд-парасольку, який був нав'язаний засобами масової інформації та під яким співіснують та розвиваються різноспрямовані, іноді протилежні рухи та ідеології [7, с. 87].

Цікаво, що один з ідейних попередників антиглобалізму, анархізм також отримав свою назву від журналістів, які почали називати анархістами послідовників відомого французького економіста П'єра Жозефа Прудона [7, с. 90].

Інший термін, подібний до антиглобалізму – альтерглобалізм, – на думку багатьох дослідників, більш чітко передає характер протестного руху, який виступає не проти глобалізації взагалі, а лише проти її негативних наслідків.

Антиглобалістський рух – це загальна назва громадських організацій, ініціативних груп, рухів, які ведуть боротьбу із соціальними, політичними, економічними, екологічними та іншими наслідками глобалізації.

Альтерглобалістський рух – на переконання деяких учасників антиглобалістського руху, є більш коректною та правильною назвою протестного руху. Однак, здійснивши аналіз результатів пошуку документів, які містять поняття «антиглобалістський рух» та «альтерглобалістський рух» українською, російською та англійською мовами в пошукових системах Google, Yahoo, Meta, Rambler та Yandex, ми дійшли висновку, що термін «антиглобалістський рух» є більш поширеним та загальноживаним, тому ми використовуємо в нашому дослідженні саме цей термін.

Аналіз також показав, що ці терміни є більш поширеними в англійськомовних джерелах, менш поширеними в російськомовних й малопоширеними в українськомовному відтворенні. Це також дозволяє нам говорити про достатню вивченість тематики антиглобалістського руху в англо- та російськомовних джерелах та малу вивченість та поширеність в україномовних джерелах та літературі [Додаток А].

Зауважимо, що поняття «антиглобалістський рух» як суспільно-політичний процес працює в трьох зонах [Додаток Б].

Центральна зона, яка складає ядро руху складається з організацій, які одночасно відповідають двом принципам критеріям:

- участь у дзеркальних акціях, пов'язаних із проведенням великих міжнародних самітів та конференцій;
- наявність у програмних документах та публічних заявах вимог, направлених на боротьбу з неолібералізмом.

При використанні таких критеріїв кількість організацій, які можуть вважатися власне антиглобалістськими чітко звужується до організацій, які беруть участь у формуванні громадської думки під час прийняття та з приводу рішень міжнародних організацій. Додатковим критерієм визначення «ядра» може бути фактор часу: переважна частина ядра антиглобалістських

організацій з'явилась після 1997 року часто в результаті серії акцій або компаній у ЗМІ (ATTAC, Indymedia, Ya Basta, Direct Action Network, No Logo). Усі виділені критерії працюють для всіх організацій, найбільш згадуваних у пресі. Названі критерії можуть вважатися такими, що працюють та є адекватними ще й тому, що громадська думка та боротьба за її формування є пріоритетним напрямом діяльності антиглобалістів.

Ближнє коло, найближче до ядра складається з організацій, які можуть не брати участь у протестних акціях (або брати участь на нерегулярній основі), але визнаються ядром руху антиглобалістськими. Частіше за все мова іде про профспілки, релігійні організації, організації в країнах третього світу та екологічні організації.

Зовнішнє коло складається з організацій, які називають себе антиглобалістськими, але ядром руху такими не визнаються. Частіше за все такі організації заявляють про свою боротьбу з неоліберальною моделлю глобалізації або її проявами, однак через деякі причини не включені в мережу антиглобалістського руху та не беруть участь у його акціях. Серед таких організацій найбільш велика кількість терористичних організацій, які часто проголошують схожі цілі, але діють неприйнятними для ядра антиглобалістського руху методами. Сюди ж відносяться й організації релігійно-фундаменталістського, патріотичного та націоналістичного толку, які представляють так званий «консервативістський антиглобалізм».

Теоретично може бути виділене наступне коло організацій, які називаються в пресі або в науковій літературі антиглобалістськими однак себе такими не вважають [7, с. 91].

За визначенням кандидата філософських наук Олексія Козлова, антиглобалісти стоять на позиціях інтернаціоналізму, критики неолібералізму та беруть участь у організованих протестах проти транснаціональних корпорацій та міжнародних фінансових інститутів. Ті, хто відповідає цим параметрам і є антиглобалістами, хочуть вони цього чи ні [7, с. 119].

Співробітник Центру Інтернет-політики Московського державного інституту міжнародних відносин – університету МЗС Росії Катерина Куліна розглядає антиглобалістський рух (суму організацій, які діють у рамках відповідної ідеології та проти глобалізації в сучасному її прояві) як складову, що разом з антиглобалізмом (ідеологічне обґрунтування процесу) утворюють антиглобалізацію [7, с. 123].

Професор Михайло Делягін називає антиглобалізм соціально-політичним феноменом глобального масштабу, який є протестом ситих та відносно благополучних членів розвинутих суспільств. Антиглобалістський рух, який виступає проти руйнуючих наслідків технологічного прогресу, на переконання Михайла Делягіна, є не менш органічним породженням глобалізації, ніж світове фінансове або телекомунікаційне співтовариство, «оборотною стороною» її сяючої медалі [44, с. 125].

Професор Московського державного університету ім. Ломоносова, доктор економічних наук, координатор громадського руху «Альтернативи» Олександр Бугалін виділяє три основні сфери антиглобалістського руху: масові акції протесту (від Сіетлу до Генуї, Барселони і далі до світових днів протесту проти війни в Іраку тощо); постійну, щоденну діяльність організацій, які прямо асоціюють себе з антиглобалістським рухом (а саме організації, які підписали Соціальну хартію Всесвітнього соціального форуму (ВСФ); соціальні форуми, а саме вже десять Всесвітніх (у Порту-Алегрі, Мумбаї, Каракасі, Карачі, Найробі, Белені), континентальні (шість Європейських, Азіатський тощо) та національні [83, с. 89].

Американський соціолог Пітер Еванс у своїй статті «Контрґегемоністська глобалізація: транснаціональні соціальні рухи у сучасній глобальній політичній економіці» вводить нове визначення антиглобалістського руху – рух за «контрґегемоністську глобалізацію» [181, с. 420].

Автор припускає, що прихильники контрґегемоністської глобалізації здатні підірвати ідеологічну гегемонію неолібералізму. Однак це не означає, що вони виступають за повне знищення сучасної ринкової системи. Автор також

не вважає, що ці рухи з метою забезпечення рівності, справедливості та сталого розвитку відмовляться від нових форм комунікацій. У якості нової організаційної основи «контрґегемоністської глобалізації» автор розглядає такі транснаціональні соціальні рухи, як об'єднання та організації робітників, жіночі та екологічні рухи [181, с. 420].

На переконання Пітера Еванса в сучасних умовах контрґегемоністська глобалізація є досить віддаленою метою, що однак не повинно роззброювати її прихильників. Сьогодні їх мета – це ідеологічне оновлення, інституційне будівництво, пошук союзників, створення нових альянсів. Автор наголошує, що «поява цих нестандартних організаційних форм якщо й не є демонстрацією можливостей іншого світу, то служить підтвердженням того, що рух за контрґегемоністську глобалізацію має величезний потенціал» [181, с. 443].

Складним є питання складу та ієрархії антиглобалістського руху, а також цілей його протестів та методів й інструментів боротьби. Неможливо знайти людину, яка змогла б назватися лідером антиглобалістського руху. У антиглобалістському русі немає ні харизматичного лідера, ні єдиного ідеологічного центру, немає ієрархії та інших атрибутів традиційного руху, немає й організації-гегемона. Таким чином, антиглобалістський рух є децентралізованим та організованим горизонтально, за мережевим принципом. Інша характерна ознака – відсутність фіксованого членства, офіційної програми та статуту. Мобілізація прихильників (від кількох десятків до декількох сотень тисяч осіб) здійснюється по мірі необхідності [32, с. 400].

Найбільш поширеними темами антиглобалістського руху сьогодні, на переконання багатьох дослідників, є наступні: анулювання боргів країн Півдня, виступи проти діяльності СОТ, реформування міжнародних фінансових організацій та укладання «нової Бреттон-Вудської угоди», введення податку на фінансові трансакції.

На думку відомого російського глобаліста Олександра Чумакова, глобалізація є об'єктивним процесом, тому вона не є ні поганою, ні доброю, її не можна відмінити або зупинити за чийсь бажанням. А антиглобалісти

виступають по суті не проти глобалізації, а проти тих чи інших положень, явищ, пов'язаних із глобалізацією [160, с. 271].

Американський фінансист Джордж Сорос вважає, що глобалізація породила широку хвилю протестів. Рух антиглобалістів закликає до знищення міжнародних інститутів, які підтримують міжнародну торгівлю та глобальні фінансові ринки [135, с. 26].

Дослідник Французького інституту міжнародних відносин Едді Фуж'є за ідеологічним принципом поділяє рухи наступним чином: протест проти системи, вмотивований етичними міркуваннями; виступи за реформування існуючої міжнародної економічної системи та надання їй демократичного соціального та екологічно орієнтованого характеру; боротьба за створення альтернативної системи управління в рамках світової економіки; радикальні виступи проти капіталістичної системи в цілому [182, с. 847].

Варто зазначити, що в антиглобалістському русі існує декілька основних напрямів діяльності.

Прихильники першого напрямку, соціальної справедливості, виступають проти несправедливого та недемократичного характеру сучасного процесу глобалізації, політики глобальних організацій, які регулюють сферу міжнародних фінансів та торгівлі, та які стали символами неоліберальної глобалізації. Вони проводять акції на підтримку знедолених у країнах Півночі (безробітних, маргіналів, селян тощо), а також на підтримку країн Півдня, які були доведені до межі катастрофи неоліберальною глобалізацією.

Представники другого напрямку, борці за «глобальну справедливість», виступають проти деградації навколишнього середовища, руйнування культурної ідентичності та у більш глобальному сенсі проти «комерціалізації» та приватизації світу. Звідси головними напрямками критики стає діяльність ТНК та фінансових інститутів, які керуються виключно короткостроковими цілями максимізації прибутків та нехтують соціальними та екологічними нормами [182, с. 848].

Виступаючи проти «глобалізації, нав'язаної корпораціями» (corporate-led globalization) прихильники «глобальної соціальної справедливості» (global social justice) ведуть боротьбу за розвиток громадянських прав та захист громадян від зазіхань на їх демократичні права (звідси прагнення багатьох організацій поставити під нагляд діяльність ТНК та міжнародних організацій), за демократизацію процесу прийняття рішень та розвиток системи громадянської участі в управлінні. Що ж стосується глобалізації, то вони виступають за надання цьому процесу «людського обличчя» [182, с. 848].

Третій напрям об'єднує прихильників перетворення економічної системи, включаючи трансформацію її філософії, інститутів та основних суб'єктів. Прихильники цього напрямку виступають за «деглобалізацію» та заміну нинішньої системи «альтернативною системою глобального управління світовою економікою». Прихильники цієї ідеї існують як у країнах Півночі (АТТАК або «Global Exchange») так і серед антиглобалістів Півдня. Відмовляючись брати участь у діяльності існуючих глобальних структур вони виступають за передачу їх повноважень (повністю або частково) таким міжнародним організаціям, як Міжнародна організація праці (МОП), Конференція ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) або регіональні об'єднання ООН.

Серед напрямів реформи, які пропонуються з метою створення основи для іншої глобалізації, найбільш активно просувається ідея перерозподілу багатства за допомогою введення глобального податку (це може бути «податок Тобіна» на фінансові угоди, глобальний екологічний податок або глобальний податок на прибутки ТНК).

Прихильники альтернативної глобалізації наполягають на створенні Всесвітнього парламенту, депутати якого обирались би прямим голосуванням всіх громадян світу. На локальному рівні вони виступають за створення умов для сталого розвитку, який бере до уваги локальні особливості. Вони виступають за розвиток у країнах Півдня системи мікрокредитів, перерозподіл

земель, розвиток нових форм економічної діяльності, що базується на принципах самоврядування [182, с. 850].

Четвертий напрям включає прихильників радикальних заходів до подолання неоліберальної глобалізації. Вони виступають проти ринкової економіки, суспільства споживання, «тиранії торговельних марок», проти приватної власності. У цілому, це критика західної матеріалістичної цивілізації та боротьба проти капіталістичної економіки. Зазвичай це молодіжні групи анархістського толку, схильні до насилля під час акцій протесту. Однак більшість радикально налаштованих груп, не дивлячись на радикальну риторіку, обмежуються утопічними альтернативами [182, с. 851].

Дискусійним залишається й питання про фактори, що спричинили розвиток та поширення антиглобалістського руху.

На думку відомого французького активіста антиглобалістського руху, секретаря міжнародного комітету організації АТТАК, автора книги «Альтернативний глобалізм: нові світові рухи протесту» Крістофа Агітона термін «антиглобалістський рух» виник після масових виступів противників СОТ у Сіетлі [1].

Однак, на думку автора, це визначення заперечується самими активістами. Одні з них стверджують, що настроєні на боротьбу не проти глобалізації загалом, а проти «ліберальної глобалізації» або «глобалізації корпорацій». Інші вважають себе прихильниками «іншої глобалізації», а саме альтерглобалістського руху. Аналізуючи причини перемог цього руху, автор припускає, що однією з них став той факт, що з часом вони прийшлися на одні з тих переломних моментів у історії, коли й невеликі сили можуть завдати істотного впливу на розвиток суспільства. До того ж протиріччя, народжені глобальним капіталізмом та діяльністю ТНК, збільшують шанси на перемогу нових рухів.

Ще одним фактором, який сприяв розвитку альтерглобалістських рухів стали докорінні зміни розстановки сил у світі за останні 15 років у зв'язку з розпадом Радянського Союзу та припиненням біполярності світу. Зараз партії

та рухам немає необхідності робити вимушений вибір між двома таборами, що дозволяє їм проводити гнучку політику тимчасових об'єднань з тими політичними силами, які по даному конкретному питанню дотримуються схожих поглядів.

При мобілізації соціальних рухів та задля їх об'єднання їм важливо визначитись з вибором об'єктів критики та з спільними цілями колективних акцій. Крістоф Агітон визначає це як «нову сутність сучасного інтернаціоналізму» [1, с. 79]. Якщо раніше приводом для об'єднання сил протесту слугували події, пов'язані з окремими державами (війна у В'єтнамі, режим Пінчета тощо), то сьогодні вони виступають проти міждержавних структур та міжнародних інститутів.

Залог успіху протестних рухів автор бачить у інтернаціоналізмі нового типу, який виникає в ході альтерглобалістської діяльності та який визначається ним як «спільна діяльність заради зміни світового устрою, погоджена та скоординована» [1, с. 80]. У зв'язку з цим відмічаються дві особливості рухів протесту: по-перше, класичне правило, що оборона завжди є більш сильною позицією ніж напад; по-друге, особливістю цих рухів є те, що вони завжди повертаються до обговорення теми світового уряду (global governance), що включає такі питання, як реформа міжнародних інститутів та можливість створення такого уряду, ідеї справедливості в системі міжнародного права [1, с. 82].

На переконання автора всі рухи протесту – не тільки нові, які виникли в ході боротьби з ліберальною глобалізацією, але й «старі», які залишились акторами суспільно-політичної боротьби (профспілки, об'єднання молоді, селян, безробітних, феміністок, неурядових організацій) стикаються сьогодні з цілою низкою серйозних проблем. Перша проблема – протиріччя між принциповістю переконань та необхідністю залучення найбільшої кількості прихильників, з одного боку, та між прагненням офіційного визнання та необхідністю переговорів – з іншого. Друга – протиріччя між діяльністю на місцевому або національному рівні та діяльністю на міжнародному,

континентальному або світовому рівні. Третя проблема – протиріччя між пошуком рухом власного обличчя, «прагненням до специфічної ідентичності» та необхідності широкої коаліції з найважливіших політичних питань» [1, с. 84].

З приводу першого протиріччя автор зазначає, що події в Сієні, Вашингтоні, Празі «реабілітували» ідею про те, що масовість рухів протесту необхідною умовою політичної боротьби. Що зрештою не заперечує необхідності переговорів на наступному етапі боротьби [1, с. 85].

Друге протиріччя тільки починає проявлятися, але, на думку автора, буде посилюватися. Ця перспектива пов'язана із збільшенням кількості міжнародних заходів, з появою нового типу інтернаціоналізму, а також з тим, що можливо проведення мобілізації на світовому або хоча б континентальному рівні, або «сцені публічної політики» ще дуже слабо розвинуті в порівнянні з національним рівнем [1, с. 86].

Третє протиріччя – між пошуком рухом власного обличчя, специфічної ідентичністю та необхідністю кооперуватись з іншими організаціями – має істотне для мережі активістських організацій. Зближенню сприяє концентрація компаній навколо міжнародних самітів, а також та обставина, що протест політики міжнародних інститутів може бути сформульований самим різноманітним чином: як дуже конкретно та вузько (наприклад у вигляді того чи іншого екологічного або соціального питання), так і дуже широко. Потреба рухів в альянсах витікає з самої логіки глобалізації. Альянси стають необхідними в мірі росту мобілізації протестуючих мас. Громадські діячі швидше усвідомлюють необхідність об'єднання сил для того, щоб набрати політичну вагу [1, с. 91].

Насамкінець Крістоф Агітон наголошує, що багато складнощів, які виникають на шляху сучасних громадських рухів пов'язані з однією проблемою – як організувати процес супротиву, щоб кожна група була задіяна і при цьому могла відстоювати свої інтереси.

Варто зазначити, що антиглобалізм може також бути представлений як бренд, який оточує різні об'єкти та слугує для розкрутки та просування

останніх. При цьому організації, які використовують бренд антиглобалізму в своїх цілях можуть сповідувати не співпадаючі або прямо протилежні цінності та ідеали [7, с. 107].

Слід згадати визначення бренду в маркетингу, яке може допомогти нам зрозуміти сутність міжнародних процесів, пов'язаних з поняттям антиглобалізму. Бренд у маркетингу часто розуміють як фірмовий знак: при цьому знак суттєво відрізняється від повідомлення (message), не дивлячись на те, що в знаку суттєво менше змісту, він є не менш важливим, тому що вказує на дещо важливе, апелює до цінностей, які лежать у основі повідомлення [7, с. 108]. Еволюція антиглобалізму також відбувається по класичній схемі реакції споживача на новий бренд [Додаток В].

Закони маркетингу, які спираються на роботу з суспільством як з масою споживачів дуже добре працюють у випадку антиглобалістів. Іронія досить постмодерністського руху антиглобалістів складається в тому, що останні за своєю сутністю є досить глобалізованими, особливо в тому, що стосується використання інформаційних технологій. Антиглобалісти, які проголошують однією зі своїх цілей боротьбу із суспільством споживання, вербують собі прибічників та формують громадську думку використовуючи методи маркетингу та брендингу. Медійні стратегії антиглобалістів не відрізняються своєю витонченістю, але вони є досить простими та надійними, для того щоб досягати результату. Рух антиглобалістів повністю орієнтований на громадську думку. Інформаційні мережі Індімедіа та Альтернета (незалежні, некомерційні ЗМІ) публікують посібники по роботі зі ЗМІ, проведенню вуличних маніфестацій, по створенню та розповсюдженню новин. Фактично рух всередині себе проводить постійний навчальний процес, перетворюючи своїх активістів на журналістів-любителів [7, с. 109].

У перспективі на ринку світової політики вимальовується нова конфігурація боротьби за глобальне управління і новий міф антиглобалізму: антиглобалізм за глобальне управління. Антиглобалісти по суті на сьогодні є єдиним соціальним рухом, який виступає за створення механізмів глобального

управління. Не дивлячись на парадоксальність конструкції, вона є очевидною. Антиглобалістський рух як суспільно-політичний процес експлуатує Інтернет та базується на його можливостях. Сам рух став можливим тільки завдяки зниженню на порядок вартості комунікацій, до якої призвела поява Інтернету [7, с. 109].

Загалом можна зазначити, що соціальна глобалізація або глобалізація народів протистоїть неоліберальній глобалізації або глобалізації капіталу [7, с. 110].

При всіх розходженнях у поглядах усі представники антиглобалістського руху в цілому прихильні до традиційної системи цінностей, що базується на гуманістичних ідеалах, уявленнях про необхідність солідарності та прагненні до справедливості як домінанти суспільного розвитку.

Таким чином, розглянувши основні теорії та поняття глобалізації, неоліберальної складової та антиглобалістського руху, ми можемо зробити наступні висновки:

По-перше, варто зазначити велику кількість трактувань, теорій, варіантів визначень вищезазначених понять. При чому їх універсальних аналогів не існує з огляду на суперечливість феноменів, явищ та процесів, що вони позначають.

По-друге, ставлення дослідників до глобалізації та антиглобалізму досить неоднозначним. Існує велика кількість прибічників та противників цих процесів.

По-третє, поняття глобалізації нами розуміється як складний, неоднозначний процес, при якому відбувається все більше стирання економічних кордонів, при чому основними акторами глобалізованого світу вже не національні економіки, а транснаціональні корпорації, прибутки яких перевищують бюджети деяких країн та регіонів у цілому.

По-четверте, з прийняттям «Вашингтонського консенсусу» отримав розвиток поняття неоліберальної глобалізації, яка призвела до зростання впливу таких міжнародних організацій як СОТ, МВФ, Світовий банк тощо, дозволив значно збільшити прибутки великих ТНК. Неоліберальна глобалізація породила

цілу низку проблем, які стали причиною появи міжнародного антиглобалістського руху.

По-п'яте, антиглобалізм – це сукупність ідеологій направлених проти негативних наслідків глобалізації.

По-шосте, антиглобалістський рух – це сукупність різних міжнародних, регіональних, локальних організацій, які не погоджуються з нинішньою моделлю розвитку глобалізації, або виступають взагалі проти неї, основною формою боротьби вважають акції протесту, які можуть бути як мирними, так і навпаки, активно використовують сучасні інформаційні технології та не визнають будь-яких проявів ієрархічної структури побудови своїх організацій.

1.2. Стан наукової розробки, джерела та методи дослідження.

Початок наукового осмислення процесу глобалізації і одночасно з цим становлення та розвиток нових соціальних рухів відноситься до середини 80-х років ХХ століття. Основними науковими працями щодо глобалізації стали роботи Френсіса Фукуями «Кінець історії та остання людина», Семюеля Хантингтона «Зіткнення Цивілізацій» тощо [155; 185]. Десятиліття потому термін «глобалізація» став широко використовуватись у науковій літературі та в засобах масової інформації.

Образи глобального світу та теорії глобалізму розробляються сьогодні вченими найрізноманітніших наукових напрямів – політологами, соціологами, антропологами, філософами, істориками, глобалістами тощо.

Не дивлячись на велику увагу науковців до проблем, пов'язаних з глобалізацією, стан дослідженості антиглобалістського руху характеризується недостатньою кількістю комплексних наукових праць, що пов'язане з відносно низьким рівнем уваги науковців до цього процесу. Українська історіографічна

база дослідження не є достатньою, переважна більшість робіт представлено англійською, французькою, новогрецькою та російською мовами.

Історіографію, використану при написанні цієї роботи, умовно можна поділити на декілька груп.

Перша група представлена роботами, присвяченими процесу глобалізації його впливові на розвиток політичного процесу. Ці роботи представляють інтерес для нашого дослідження, адже надають загальне уявлення про глобалізацію як феномен та процес, розкривають її сутність, еволюцію та подальші перспективи розвитку.

Серед зарубіжних вчених, які заклали основи розуміння процесу глобалізації та акцентували увагу на її суперечливих аспектах, варто виділити Ульріха Бека, Брінка Ліндсі, Юхана Норберга, Зігмунда Баумана, Джорджа Сороса, Іммануїла Валлерстайна та російських дослідників – Олександра Чумакова, Михайла Делягіна, Марину Лебедєву та багатьох інших.

У своїй книзі «Що таке глобалізація?» німецький вчений Ульріх Бек робить спробу проаналізувати глобалізацію як предмет наукового дослідження. Автор намагається відповісти на подвійне питання: у чому полягає сутність глобалізації, які негативні та позитивні наслідки цього процесу, та як боротися із негативною складовою глобалізаційних процесів [15].

У монографії відомого економіста Брінка Ліндсі «Глобалізація: повторення пройденого: Невизначене майбутнє глобального капіталізму» наведено цікаві думки щодо зародження, розвитку та подальших перспектив глобалізації. Автор пропонує новий погляд на глобалізацію, який не відповідає поширеним штампам її прихильників та противників [91].

Шведський економіст Юхан Норберг у своїй книзі «На захист глобального капіталізму» розглядає різні уявлення про глобалізацію як причину бідності та соціальної нерівності, погіршення екологічної обстановки та стандартизації культури та припускає, що глобалізація навпаки через відкриття ринку, пересування людей, капіталу, товарів та технологій сприяє економічному зростанню, скороченню бідності та збільшенню культурного розмаїття [106].

На думку відомого британського вченого Зігмунда Баумана, яку він виклав у праці «Глобалізація. Наслідки для людини та суспільства», глобалізація не стільки формує єдиний світ, скільки сприяє посиленню його фрагментарності та зрештою являє собою продукт індивідуалізованого суспільства. Глобалізація виступає як тоталітарне впровадження логіки фінансових ринків у всі сфери життя. Автор використовує термін «глокалізація», який означає послаблення національних держав та посилення регіональних еліт у процесі глобалізації. Зігмунд Бауман висловлює думку, що глобалізація супроводжується глокалізацією, при чому роль регіональних еліт зводиться до перетворення на поліцейські дільниці, які конкурують з центральними урядами та між собою за отримання інвестицій. Бауман зазначає, що процес дроблення держав, який ми спостерігаємо в наші дні, та виникнення нових націй доводить факт занепаду всього національного [12].

Відомий фінансист зі світовим ім'ям Джордж Сорос у своїй монографії «Про глобалізацію» аналізує стан головних акторів процесу глобалізації – сучасних основоположних міжнародних інститутів, таких як ООН, Світовий банк, СОТ. Автор виявляє їх слабкі сторони та пропонує заходи для виправлення ситуації, а також висвітлює економічні та соціальні переваги єдиної світової системи [135].

Іммануїл Валлерстайн у своїй роботі «Історичний капіталізм» прагне проаналізувати сутність капіталістичної системи, починаючи від часу її зародження в XVI столітті. Він розглядає її як цілісну, єдину, історичну систему, яка включає в себе структури, що мають власні закономірності та протиріччя. Потім розглядає три основних елементи, які, на думку більшості вчених, сформували так звану глобалізацію: міжнародні фінансові та товарні потоки, відсутність альтернативи глобалізації, гегемонію уряду США.

На основі проведеного аналізу автор висловлює сумнів з приводу виникнення якої-небудь кращої або гіршої моделі капіталізму, а глобалізацію розглядає як закономірне явище в рамках капіталістичної системи. Тим не менш, він фіксує вступ суспільства в нову еру – еру кризи капіталізму. Автор у

цій роботі пропонує свою, відмінну від загальноприйнятої, інтерпретацію, базується на історико-системному підході [5, с. 114 – 122].

Олександр Чумаков у своїй монографії «Глобалізація. Контури цілісного світу» простежує вплив глобалізаційних процесів на всі сторони життєдіяльності людини та держави, робить спробу побудови загальної теорії глобалізації. У книзі показано як відбувалось зародження глобалістики в якійсь міждисциплінарній області наукового знання [160].

Фундаментальне дослідження провідного російського економіста Михайла Десягіна «Драйв людства. Глобалізація і світова криза» присвячене всебічному аналізу глобалізації. Серед принципово нових тем, розглядаються автором, – формування людством власної свідомості допомогою технологій, нездоланий характер технологічного розриву між найбільш розвиненими, розвиненими та нерозвиненими країнами, основне протиріччя глобалізації. У книзі також розглядається розвиток глобальної фінансової кризи [44].

До першої групи також можна віднести колективну працю під загальною редакцією Марини Лебедєвої «Приватизація світової політики: локальні дії, глобальні результати», у якій автори розглядають трансформацію політичних процесів, системи міжнародних відносин під впливом глобалізації. Велику увагу автори приділяють сучасним глобальним проблемам людства [118].

Серед найбільш відомих вітчизняних учених, які займалися проблемами глобалізації та її роллю в сучасному світі, у першу чергу варто згадати Олега Білоруса, Віталія Лукашевича, Зоряну Луцишин, Тимура Кальченка, Віталія Лукашевича, Леоніда Савіна, Ярославу Столярчук та багатьох інших.

У колективній монографії під редакцією Олега Білоруса «Глобалізація і безпека розвитку» велика увага приділяється проблемам виживання і безпеки розвитку глобальних соціально-економічних систем і націй-держав. Дослідженні виявлено нові тенденції, суперечності, загрози та закономірності формування глобальної економіки, показано стратегічні альтернативи поведінки націй-держави в умовах глобалізації розвитку [35].

Перша група робіт представлена також великою кількістю статей. Так, серед них варто звернути увагу на огляд багатьох популярних на Заході концепцій глобалізації, який робить професор Володимир Коллонтай у своїй статті «Еволюція західних концепцій глобалізації». Автор вважає, що теорія і практика неоліберальної глобалізації почали розвиватися з кінця 70-х років XX століття, коли в кризі опинилась попередня модель розвитку розвинутих країн та світового господарства, різкий стрибок науково-технічного прогресу відкрив нові можливості та виявив нове коло проблем, а саме екологічних та демографічних. На фоні всього цього і назріло питання про необхідність нового світогосподарського порядку, про нове співвідношення політичних та економічних механізмів регулювання. Тоді в якості методології елітами розвинутих країн була прийнята ідеологія неолібералізму. Класичні неоліберальні методи передбачають розширення індивідуальних свобод та максимальне обмеження втручання держави в економіку, перерегулювання підприємницької діяльності, приватизацію держвласності та дотримання збалансованого бюджету. Ці принципи більш відомі як вже згаданий нами «Вашингтонський консенсус» [78].

У статтях Владислава Загашвілі «Держава на новому етапі економічної глобалізації» та «На порозі нового етапу економічної глобалізації» автор визначає основні етапи глобалізації, проводить паралелі між глобалізацією та регіональною інтеграцією, відзначає роль держави у цих процесах [53; 54].

Актуальними, на наш погляд, є також статті Василя Суханова «Регіональна ідентичність у контексті глобалізації: теоретичний аналіз», Миколи Іванова «Глобалізація та суспільство: проблеми управління» та Юрія Шишкова «Регіоналізація та глобалізація світової економіки: альтернатива або взаємодоповнення?», у яких автори докладно розглядають процеси регіоналізації та глобалізації, дають власне визначення цим процесам та наводять перспективи їх розвитку в різних регіонах світу [141; 64; 166].

Отже, роботи першої групи допомагають зрозуміти фактори, що вплинули на виникнення глобалізації, дослідити процес її становлення,

еволюції та подальші перспективи розвитку. Значна увага в роботах цієї групи приділяється дискусії про наслідки глобалізації, про її вплив на міжнародний політичний процес, на систему міжнародних відносин та її акторів. Одні автори схильні вважати, що глобалізація – це природне, закономірне явище в рамках капіталістичної системи розвитку, говорячи про значні переваги єдиної світової системи. Інші – роблять акцент на її негативних наслідках.

Друга група представлена роботами, які більш детально зосереджують увагу на наслідках, спричинених глобалізацією, зокрема на тих негативних тенденціях, що викликав цей процес.

Серед найбільш відомих учених, які займалися цією проблематикою слід згадати: Ентоні Гіденса, Олександра Бузгаліна, Андрія Колганова, Дмитра Зеленова, Олександра Владимірова, Євгена Степанова, Андрія Субботіна, В'ячеслава Михайлова та Валерія Буянова.

Ентоні Гіденс розглядає глобалізацію як пряме продовження модернізації, вважаючи, що сучасності природньо властива глобалізація. Крім того, він стверджує, що світ у процесі глобалізації не тільки не став більш керованим, а навпаки повністю вийшов з під контролю [183].

У праці відомих учених Московського державного університету ім. Ломоносова Олександра Бузгаліна та Андрія Колганова «Глобальний капіталізм: міститься цілісне дослідження на стику економіки, соціальної філософії та політології, у якому автори докладно розглядають новітні зміни в економіці суспільств, що відбуваються під впливом процесів глобалізації та інформаційної революції [23].

З позицій міждисциплінарного підходу розглядають глобалізацію Дмитро Зеленов, Олександр Владиміров та Євген Степанов у своїй роботі «Сучасна глобалізація: стан та перспективи», у якій розглядаються різні підходи до визначення глобалізації в межах різних наук та наголошується на необхідності універсального розуміння цього процесу. Автори звертають увагу на негативні наслідки викликані глобалізацією [59].

У монографії Андрія Субботіна «Межі ринку глобальних компаній» наводиться критичний аналіз стратегії глобальних компаній та управління світовим співтовариством в умовах глобалізації як процесу перерозподілу економічних і політичних функцій між державою, глобальними компаніями та міжнародними організаціями [138].

Цікавою для нас є колективна монографія під загальною редакцією доктора історичних наук, професора В'ячеслава Михайлова та Валерія Буянова «Глобалізація», у якій розкриваються теоретико-методологічні аспекти глобалізації, а також глобалістики – області наукового пізнання, що дуже стрімко розвивається. У роботі аналізуються основні сфери глобалізації – економічна, політична, інформаційна, освітня, культурна тощо. Розглядається сутність нової світової ідеології – глобалізму та альтернативи сучасній, неоліберальній моделі глобалізації [32].

У збірці статей під редакцією відомого вітчизняного журналіста та публіциста Леоніда Савіна «Глобальний дискурс» подано аналіз політичних, економічних, соціальних, релігійних, етичних, правових, історичних, філософських аспектів глобалізації. Автори також звертаються до великої кількості проблем, викликаних процесами глобалізації [38].

Роботи цієї групи цікаві для нашого дослідження з огляду на те, що дають чітке уявлення тих факторів, які зумовили появу антиглобалістського руху. Адже цей процес виник як відповідь саме на негативні явища, викликані глобалізацією.

Третя група робіт представлена статтями, матеріалами, монографіями, присвяченими розвитку інформаційних технологій, зокрема їх впливові як на активізацію процесу глобалізації, так і на становлення та розвиток антиглобалістського руху.

Серед цих робіт необхідно виділити праці Анатолія Слякова, Едуарда Василевського, Тетяни Ровинської, Георгія Почепцова, Ольги Зернецької та багато інших.

У статті Анатолія Слякова «Інтернет – тотальна загроза суспільству» автор виокремлює основні етапи розвитку глобальної мережі та представляє власне бачення впливу Інтернету на суспільство. Він також зазначає, що сам розвитком Інтернету активізуються глобалізаційні процеси у всьому світі [1]. Цікавою для нас є також стаття Едуарда Василевського «Інформаційні технології: масштаби та ефективність використання», у якій автор наводить цікаві статистичні дані використання інформаційних технологій залежно від регіону світу та дає своє визначення поняття «інформаційне суспільство». Автор також приділяє значну увагу впливові мережі Інтернет на активізацію соціальних рухів, зокрема руху антиглобалістів [25].

У статті «Інтернаціоналізація та глобалізація засобів масової інформації» Тетяна Ровинська простежує залежність інтенсивності потоків інформації від рівня економічного, політичного розвитку регіонів світу. Авторка також показує роль Інтернету в процесі інформаційної глобалізації та досить ґрунтовно досліджує роль інформаційної складової діяльності міжнародних організацій [122].

Віктор Кувалдін у своєму дослідженні «Глобальний світ: економіка, політика, міжнародні відносини» характеризує процес глобалізації, розглядає процес формування так званого «золотого мільярда», а також досліджує вплив глобалізації на різні регіони світу [85].

Ця група робіт дозволяє нам дослідити подвійну роль інформаційних технологій, які, з одного боку, сприяють розвитку та поглибленню процесу глобалізації, а з іншого – представляють фактор, що зумовив появу руху альтернативного йому.

Четверта група робіт присвячена причинам виникнення антиглобалістського руху, факторам, що зумовили його формування та становлення саме як суспільно-політичного процесу.

Серед найбільш відомих вчених, які обіймаються цією проблемою, варто згадати Олександра Бузгаліна, Бориса Кагарлицького, Саїда Гафурова, Каміла Денчева, Ківу Майданика, Федора Войтоловського, Александроса Міт

Девіда Хелда, Ентоні МакГрю, Наомі Кляйн, Крістофа Агітона та багатьох інших.

Теоретичному осмисленню передумов, принципів, протиріч та особливостей антиглобалізму присвячує свої праці координатор руху «Альтернативи» (Росія), професор Московського державного університету імені Ломоносова Олександр Бузгалін, який безпосередньо бере участь у найбільш гучних антиглобалістських заходах.

Інтерес представляє фундаментальний труд «Альтерглобалізм: теорія та практика «антиглобалістського руху», представлений у формі збірки статей інтернаціонального авторського колективу під редакцією Олександра Бузгаліна, присвячений проблемам виникнення, розвитку, інституційного оформлення антиглобалістського руху саме як суспільно-політичного процесу. У роботі використовується також поняття «альтерглобалістський рух», властиве російській науковій школі. У книзі представлено аналіз реальних кроків руху в світі, наводяться тексти провідних зарубіжних авторів, лідерів антиглобалістських організацій. Автори спробували не тільки описати рух, але й проаналізувати його, показати його зміст, принципи, протиріччя та перспективи, а також показати теоретичний вимір антиглобалізму [5].

У збірці наукових робіт «Антиглобалізм і глобальне управління: доповіді, дискусії, довідкові матеріали» під редакцією начальника Центру Інтернет-політики Московського державного інституту міжнародних відносин – університету МЗС Росії Дмитра Пескова розглядаються теорії та практики глобального управління та антиглобалізму. Особлива увага в праці приділяється поєднанню різних форм подачі матеріалу: у вигляді аналітичних доповідей, витримок з Інтернет-дискусій і добірок довідкових матеріалів. У роботі представлені досить цікаві статистичні матеріали щодо діяльності антиглобалістських організацій [7].

Докладно розглянута проблематика антиглобалізму в збірці «Альтерглобалізм та антиглобалістський рух в сучасному світі», в якій автори детально розглянули питання соціальної та політичної природи

антиглобалістського руху, простежили процеси формування поля соціального протесту проти негативних наслідків глобалізації [4].

У праці Девіда Хелда та Ентоні МакГрю «Глобалізація. Антиглобалізація» автори наводять позитивні та негативні наслідки глобалізації, детально розглядають причини виникнення антиглобалізму, аналізують заходи та акції протесту, які проводились антиглобалістськими організаціями [184].

У своїй роботі «Імперія» Антоніо Негрі та Майкл Хардт наголошують, що модерн вичерпав себе та, спираючись на марксистську модель розуміння історії, стверджують, що капітал став настільки всесильним, що найбільш глобальних рис, став всеохоплюючим, тотальним явищем. Автор наголошують, що з всевладдям глобалізації необхідно боротися, чим займається антиглобалістський рух [156].

Британський троцькіст Алекс Каллінікос у книзі «Антикапіталістичний маніфест» послідовно відстоює антиглобалістські погляди. Для нього воно рівносильні антикапіталістичним, тому що кидають виклик всій системі, фундаментальним цінностям та принципам (не дивлячись на те, що існують реформістський, локалістський та навіть буржуазний антикапіталізм) [72].

Ці роботи дають нам чітке уявлення про принципи та особливості формування антиглобалістського руху, найбільший інтерес вищезазначені праці представляють з точки зору дослідження становлення антиглобалістського руху як суспільного процесу, адже висвітлюють його соціальну та політичну природу.

Аналіз формування антиглобалістського руху підводить нас до вивчення його еволюції, зокрема до дослідження періодизації його розвитку. Ці питанням присвячені роботи, що складають п'яту групу історіографічної бази.

Провідний науковий співробітник Інституту світової економіки міжнародних відносин Російської академії наук Ківа Майданик називає травень та серпень 1968 року часом зародження антиглобалізму, саме в цей період відбувалися масштабні страйки студентів та профспілок у Франції

К. Майданик також виділяє наступні етапи розвитку антиглобалістського руху: 1969 – 1978, 1979 – 1990, 1990 – 1995, 1995 – 2001.

Автор характеризує період з 1969 по 1978 роки дуже швидким розвитком інформаційних технологій, 1979 – 1990 – поступовим крахом соціалістичної моделі розвитку та перемогою капіталізму, 1990 – 1995 – розвитком неоліберальної моделі капіталізму, яка й стала однією з причин появи антиглобалістського руху. К. Майданик називає 1995 рік як дату появи безпосередньо антиглобалістського руху. Саме в період з 1995 по 2001 роки з'являються найбільш відомі та впливові антиглобалістські організації, проводяться масштабні акції протесту. Автор також називає атаку на Світовий торговельний центр у Нью-Йорку 11 вересня 2001 року подією, яка суттєво вплинула на формування антиглобалістського руху [96, с. 25 – 29].

На думку секретаря міжнародного комітету організації АТТАК (Association pour la Taxation des Transactions pour l'Aide aux Citoyens – Асоціація за введення податку Тобіна для допомоги громадянам) Крістофа Агітона, витoki виникнення сучасних антиглобалістських рухів знаходяться в соціальній боротьбі 80-х років. Вона відрізнялась тим, що, якщо в попередній період орієнтирами в боротьбі слугували промислові підприємства, то втрата ними цієї ролі з початком структурних перетворень у промисловості, які виразилися в зростанні безробіття, ослабленні економічного та соціального стану, змінила й форми протесту [1, с. 91].

Шоста група об'єднує роботи, які розглядають безпосередніх акторів антиглобалістського руху – антиглобалістські організації. Ці роботи зосереджують увагу на факторах, що спричинили їх формування, на основних засадах їх діяльності. Найбільша увага в цих дослідженнях приділяється типології цих об'єднань.

До цієї групи відносяться роботи Крістофа Агітона «Альтернативний глобалізм: нові світові рухи протесту» та Наомі Кляйн «NO LOGO. Люди проти брендів».

Французький активіст антиглобалістського руху, секретар міжнародного комітету організації АТТАК, автор книги «Альтернативний глобалізм: світові рухи протесту» Крістоф Агітон розглядає витoki та історію становлення антиглобалістського руху, обґрунтовує поняття альтерглобалістського руху. Велику увагу в своїй книзі автор приділяє традиційній організації, допомогою якої люди відстоюють свої інтереси – профспілковому руху та як він вписується в сучасний антиглобалістський рух. Окремо автор розглядає особливості сучасного профспілкового руху Франції та США, як крайній профспілковий досвід носить найбільш новаторський характер. Приділяючи багато уваги профспілковому руху та його сьгоднішнім тенденціям, у своїй книзі Крістоф Агітон наголошує, що розглядає його як частину сучасного протестного руху. Окремий розділ книги присвячений компаніям, пов'язаним з формуванням світового «руху рухів» та соціальним форумам [1].

Широкий фактологічний матеріал міститься у роботі Наомі Кляйн «LOGO. Люди проти брендів», у якій авторка на конкретних прикладах показує дестабілізуючий вплив ТНК на країни, що розвиваються. У зв'язку із цим Наомі Кляйн розглядає проблеми безробіття, зубожіння, нестерпних умов праці, проживання, проблеми мігрантів і багато інших. Головний лозунг, який пропонує авторка в своїй книзі: «Люди важливіші за прибуток» [77].

У роботі Федора Войтоловського «Ідейно-політичні процеси всередині антиглобалістських рухів» основна увага приділяється ідейно-політичним процесам, які протікають всередині антиглобалістського руху, та Всесвітньому соціальному форуму (ВСФ), який проходить щороку. Автор наголошує, що ВСФ стає, з одного боку, свого роду міжнародною організацією, яка є центром антиглобалізму в усьому світі, з іншого – це організація, у рамках якої розробляються програмні засади руху [29].

Нові підходи до вивчення анти- та альтерглобалістського руху та його акторів – антиглобалістських організацій – розглядаються в статті Майданика «Альтернативний рух: фаза консолідації» [97].

Сьома група робіт присвячена діяльності антиглобалістських організацій, методам та напрямкам їх роботи, джерелам фінансування, а також безпосередньо структурі руху.

У роботі Камена Денчева «Феномен антиглобалізму» розкривається сутність феномену антиглобалізму. Саме вивченню виникнення, еволюції, механізмів побудови та функціонування, ідеологічних орієнтацій антиглобалістського руху присвячена ця праця. Автор на основі великого обсягу матеріалів дає порівняльну соціально-історичну характеристику антисистемних рухів двох останніх століть. Камен Денчев розглядає тероризм як специфічну форму антиглобалістського протесту. На наш погляд, спроба автора виділити спільні ознаки антиглобалізму та тероризму є дуже цікавою [46].

Грецький дослідник Александрос Мітсіу в своїй монографії «Антиглобалізм. Нова суспільна революція» цікаво описує процеси зародження, історію та діяльність антиглобалістського руху та організацій на сучасному етапі [212]. У праці «Війни глобалізації» колектив грецьких авторів та фотографів досить яскраво з поданням ілюстративного матеріалу дослідив найбільші маніфестації, організовані антиглобалістськими організаціями та спробував проаналізувати, як уряди різних держав світу намагаються боротися із антиглобалізмом – суспільно-політичним рухом, який знаходить усе більше своїх прибічників [211].

Роботи цієї групи дають змогу проаналізувати ідеологічну основу антиглобалістських організацій, докладно дослідити основні інструменти та методи їх боротьби, а також виявити основні тенденції діяльності цих організацій, спрогнозувавши можливі шляхи їх подальшого розвитку.

Восьма група представлена роботами, що присвячені регіональним особливостям розвитку антиглобалістського руху.

Важливою роботою, присвяченою антиглобалістському руху, є збірка статей авторів із різних країн під редакцією президента Всесвітнього форуму альтернатив, директора «Форуму третього світу» Саміра Аміна та секретаря

Всесвітнього форуму альтернатив, директора Центру «Триконтинент» Франсуа Утара «Глобалізація супротиву: боротьба в світі». Редактором автором передмови російського видання цієї роботи виступив професор Олександр Бузгалін. У роботі дуже чітко визначені як позитивні, так і негативні наслідки глобалізації, стадії формування антиглобалістського руху в різних регіонах світу. Окремо автори розглядають глобальні проблеми людства та наводять можливі варіанти їх вирішення [34].

До цієї ж групи відноситься книга «Хто сьогодні творить історію: альтерглобалізм і Росія», у якій міститься велика кількість статей на антиглобалістську тематику, надаються теоретичний аналіз, експертні оцінки враження учасників протестів та соціальних форумів, які проходили в Латинській Америці, Європі, США та інших регіонах і країнах світу. Серед авторів книги – відомі вчені, лідери і активісти соціальних рухів [83].

Ця група робіт представляє аналіз тих особливостей і тенденцій, які характеризують антиглобалістський рух у різних регіонах світу. Дослідження цих праць робить можливим порівняльний аналіз антиглобалістського руху та його організації на регіональному принципі, допомагає виявити спільні та відмінні риси, а також дає змогу з'ясувати відмінність факторів, що спричинили становлення цього процесу в різних державах та регіонах.

Антиглобалістський рух – досить актуальна тема, і протягом останніх років дедалі більше вчених звертаються до її вивчення, але в вітчизняній історіографії ця тема залишається малодослідженою.

Серед українських дослідників, які зверталися до цієї проблеми, варто зазначити Ірину Алексеєнко, Андрія Березного, Наталію Рогожину, Андрія Селезньову тощо [3; 17; 123; 124; 131].

Велике значення при написанні роботи мали також роботи Володимира Антипенка, Олександра Вебера, Олексія Богатурова, Костя Бондаренка, Олександра Гавриша, Валентини Гаташ, Володимира Горбуліна, Ігоря Добаєва, Наталії Зарубіної, Сергія Перегудова, Михайла Згуровського, Олександра Салицького

Фелікса Рудича, Олега Супруненка, Василя Суханова, Івана Тургенева, Юрія Шишкова [9; 27; 18; 19; 30; 31; 39; 47; 56; 110; 57; 128; 126; 140; 141; 151; 164].

Аналіз історіографії показує, що найбільш дослідженими на сьогодні є проблеми розвитку глобалізації, неоліберальної моделі глобалізації, її негативних наслідків, виникнення та еволюції антиглобалістського руху. Представлені проблеми розкриті в достатній кількості вітчизняних та зарубіжних робіт.

Подальшого дослідження та розробки, на наш погляд, потребують проблеми регіональних особливостей діяльності антиглобалістського руху, не дивлячись на те, що існує декілька робіт присвячених антиглобалістському руху в Європі та Америці.

Малодослідженими залишаються питання фінансування антиглобалістських організацій та їх діяльності в Україні. З цієї проблематики у вітчизняній історіографії роботи відсутні взагалі, невелика їх кількість присутня у зарубіжній історіографії.

При написанні цього дослідження було використано досить широку джерелознавчу базу, яку умовно можна розділити на наступні групи:

- міжнародно-правова характеристика антиглобалістського руху (доповіді Секретаріату ООН, конвенції ООН, міжнародні договори, закони України та інші нормативні документи);
- матеріали, пов'язані з діяльністю антиглобалістських організацій (устави, документи, програми, у яких містяться цілі і задачі, резолюції, відкриті листи, хартії, маніфести, путівники, заклики);
- матеріали преси;
- оцінка політичними діячами антиглобалістського руху;
- Інтернет-сайти антиглобалістських організацій, незалежних інформаційних агентств, міжнародних організацій та об'єднань – об'єктів критики антиглобалістів.

До першої групи джерел, що відображає міжнародно-правову характеристику антиглобалістського руху, у першу чергу, належать доповіді

Генеральних Секретарів ООН на 54 та 64 сесіях Генеральної Асамблеї, у яких дається визначення процесу глобалізації, аналізуються негативні та позитивні наслідки її діяльності, велика увага приділяється новим акторам міжнародних відносин – транснаціональним корпораціям тощо [50; 49].

До цієї ж групи можна віднести також Конвенцію ООН щодо змін клімату, яка викликала широку дискусію. Зокрема, у роботі докладно розглядаються антиглобалістські заходи, які проводились під час конференції сторін зазначеної конвенції [206].

Друга група джерел, яка присвячена безпосередній діяльності антиглобалістських організацій, включає в себе Хартію Всесвітнього соціального форуму, Маніфест українських антиглобалістів. Ці документи допомагають при дослідженні ідеологічної основи організацій, їх цілей, завдань та програм діяльності.

Особливо цікавим джерелом став для нас путівник протестувальників під час акцій протесту на саміті в Копенгагені в 2009 році. Цей путівник дозволяє нам проаналізувати методи діяльності антиглобалістів та рівень організації заходів [174].

До третьої групи джерел відносяться матеріали преси, які розглядають антиглобалістський рух. Ця група є для нас дуже важливою, адже вивчаючи матеріали преси, ми можемо встановити чи є те чи інше ЗМІ незалежним інформаційним агентством або є структурою залежною від ТНК.

Зміст інформаційних матеріалів кардинально змінюється залежно від вищевказаного фактору. Матеріали преси також безпосередньо впливають на формування громадської думки, головного способу боротьби антиглобалістів, тому їх вивчення є обов'язковим для формування цілісної картини розвитку антиглобалістського руху.

Наступна група джерел представлена оцінками антиглобалістського руху антиглобалістських організацій різними політичними діячами. Зокрема, при дослідженні використовувались оцінки першого та останнього Президента СРСР Михайла Горбачова, відомого фінансиста та громадського діяча Джорджа

Сороса, нобелівського лауреата Жозе Сарамаго та багатьох інших. Так, Михайло Горбачов зауважує, що антиглобалістський рух основним об'єктом боротьби вважає неоліберальний фундаменталізм. Нобелівський лауреат Жозе Сарамаго зазначає, що підтримує антиглобалістський рух з огляду на те, що йому не подобається той міжнародний порядок, який прискореними темпами формується на нашій планеті. Хоча наука і технології досягли небувалого рівня розвитку, що дозволяє вирішувати багато з нерозв'язаних в минулому проблем, сьогодні в світі більше нещастя, ніж коли б то не було.

Значний і, напевно, найбільший масив джерел представлений Інтернет-сайтами антиглобалістських організацій. Сучасні інформаційні технології доступні кожному, кожна людина або організація може створити свій сайт, опублікувати в мережі програмні матеріали, відомості про діяльність, склад учасників тощо. Доступність технологій, з одного боку, дозволяє невеликим організаціям виступати в інформаційному просторі в рівних умовах із великими об'єднаннями, з іншого боку – кількість сайтів у мережі Інтернет постійно зростає, інформація на них дуже часто дублюється, багато з сайтів після створення перестають бути джерелом актуальної інформації. Саме тому при написанні цієї роботи ми користувалися сайтами антиглобалістських організацій, які постійно оновлюються та містять актуальну інформацію про діяльність руху.

Окремо варто згадати сайти незалежних інформаційних агентств та періодичних видань, де висвітлюється діяльність антиглобалістських організацій. Варто зазначити, що незалежні інформаційні служби не пов'язані з великими медіа корпораціями, а навпаки самі є інструментами антиглобалістських ініціатив (Independent Media Centre, Alternative Press Review, openDemocracy, mediactivism тощо).

До цієї ж групи відносяться Інтернет портали міжнародних організацій, на яких доступні статистичні матеріали, плани заходів, аналітичні матеріали. Серед таких корисних сайтів, які ми активно використовували, варто назвати портали ООН, СОТ, Статистичної агенції КНР та багато інших.

Варто зауважити, що джерелознавча база є досить широкою, однак не вся інформація відкрита для дослідника. Так, існує недостатньо документів, що стосуються фінансуванню антиглобалістських організацій, що викликало деякі складнощі при проведенні дослідження.

Велику цінність представляють Інтернет-сайти антиглобалістських організацій, які містять великий масив інформації, що була необхідна для проведення аналізу.

Досить важливими є також джерела, які представляють міжнародну правову характеристику антиглобалістського руху.

Таким чином, розглянувши історіографію та джерела дослідження, ми можемо говорити, що, не зважаючи на велику кількість літератури та джерел на тематику антиглобалістського руху є не достатньо розробленою, особливо в вітчизняній історіографії. У результаті проведеного дослідження у науковий обіг було введено значну кількість джерел та літератури, зокрема англійською, французькою та новогрецькою мовами.

Методологічну основу дослідження становить сукупність наукових принципів вивчення антиглобалізму у його взаємозв'язку з процесом глобального розвитку в сучасний період. При цьому дана робота спирається також на наукові принципи, сформовані в рамках теорій політичного реалізму, неореалізму, що дозволяють зрозуміти особливості функціонування регіональних об'єднань, глобальних структур, а також міждержавних відносин зовнішньої і внутрішньої політики окремих держав.

Виходячи з предмета і об'єкта дослідження, в роботі використовуються конкретно-історичний і діалектичний методи. Конкретно-історичний метод дозволив визначити специфіку формування антиглобалістського руху в умовах глобалізації. За допомогою цього методу ми дослідили історію розвитку та еволюцію антиглобалістського руху.

Діалектичний метод послужив основою для вивчення антиглобалізму у його взаємозв'язку з іншими процесами світового розвитку, головним чином

контексті процесів глобалізації, особливо її неоліберальної моделі та її негативних наслідків.

У процесі роботи ми також широко використовували порівняльний, системний і синергетичний підходи, а також політологічний аналіз проблем і концепцій, що впливають на розробку стратегії розвитку теорії та практики антиглобалістського руху. За допомогою порівняльного підходу ми виокремили особливості розвитку антиглобалістського руху у різних регіонах світу.

Системний підхід дав можливість розглянути окремі погляди та ідеї антиглобалізму в контексті певної парадигми, що складається із сукупності елементів і має певну логіку свого розвитку.

Структурно-функціональний метод послужив основою для виділення функцій кожного з компонентів антиглобалістського руху, що є продуктивним при вивченні його інституційного аспекту. За допомогою цього методу ми дослідили типології антиглобалістських організацій та організаційно-економічні засади антиглобалістського руху в цілому.

Специфіка досліджуваного предмета як системи, що самоорганізується, зумовила необхідність використання синергетичного підходу як міждисциплінарного напрямку наукового дослідження проблем антиглобалізму. Особливість синергетичного бачення системи як нестатичного явища, що постійно формується, дозволила посилити прогностичний і рекомендаційний компонент дослідження теорії та практики антиглобалізму, створила можливість подання варіативності тенденцій та перспективи розвитку антиглобалістського руху і суспільства в цілому.

Висновки до розділу 1

1. Аналіз вітчизняних та зарубіжних джерел і літератури дозволяють стверджувати, що на сьогодні не існує однозначного визначення глобалізації та її неоліберальної моделі. Більше того, не існує єдиного трактування антиглобалістського руху. Очевидно, що його неоднорідність як за напрямками діяльності, складом, так і за класовою, регіональною та національною приналежністю зумовлює певні труднощі, що не дозволяють виробити єдине визначення, яке могло б розкрити сутність руху у всій його повноті. Більше того, однастайності у цьому питанні немає також і серед учасників антиглобалістського руху.

2. Глобалізація – це складний неоднозначний процес, при якому відбувається дедалі більше стирання економічних кордонів, при чому основними акторами глобалізованого світу є вже не національні економіки, а ТНК, прибутки яких перевищують бюджети деяких країн та регіонів в цілому.

3. Неоліберальна глобалізація – поняття, яке з'явилося після прийняття так званого «Вашингтонського консенсусу», що значно лібералізувало міжнародні економічні відносини, через що загострилась велика кількість проблем, які стали причиною появи міжнародного антиглобалістського руху.

4. Антиглобалістський рух – це сукупність різних міжнародних, регіональних, локальних організацій, які не погоджуються з нинішньою моделлю розвитку глобалізації, або виступають взагалі проти неї, основною формою боротьби вважають акції протесту, які можуть бути як мирними, так і насильними. Навпаки, активно використовують сучасні інформаційні технології та визнають будь-яких проявів ієрархічної структури побудови своїх організацій.

5. Вітчизняна історіографія та джерельна база антиглобалістського руху представлена невеликою кількістю статей, Інтернет-публікацій. Українські вчені частіше за все звертаються до вивчення антиглобалістського руху в рамках досліджень глобалізації та її неоліберальної складової. Можливо констатувати недостатність вивчення проблеми в Україні. Проблеми

антиглобалістського руху є більш вивченою за кордоном. Існує значна кількість літератури та джерел, які звертаються до розробки питання антиглобалістського руху у теоретичному та практичному аспектах. Існує також багато підходів та концепцій з нашої тематики. В результаті проведеного дослідження автором вводиться у науковий обіг велика кількість джерел та літератури, в основному закордонних, які не були присутні до цього у вітчизняній науці.

Основні наукові результати розділу опубліковані у працях автора: «Сутність антиглобалістського руху» та «Історіографія дослідження антиглобалістського руху» [144; 148].

СУТНІСТЬ АНТИГЛОБАЛІСТСЬКОГО РУХУ ЯК СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ

Останнім часом значно зросла активність та роль так званих нетрадиційних суб'єктів міжнародних відносин, які за своєю чисельністю, фінансовими можливостями та політичним впливом можуть бути порівняні з окремими державами, або навіть перевершувати їх. Із зростанням кількості та авторитету міжнародних організацій дедалі більшого значення набуває публічна дипломатія як засіб впливу на міжнародну громадську думку. Через це широкої популярності набули також суспільно-політичні рухи, такі як антиглобалізм.

У цьому розділі ми розглянемо історію виникнення та еволюції антиглобалістського руху, різні підходи до визначення його хронології та типології. Звернемося до однієї з найважливіших проблем діяльності антиглобалістського руху – проблеми джерел фінансування.

2.1. Соціально-політичні підвалини виникнення та еволюції антиглобалістського руху.

Виникнення антиглобалістського руху обумовлене комплексом факторів як об'єктивних, так і суб'єктивних.

Ми вважаємо найбільш доцільною наступну періодизацію розвитку антиглобалістського руху та надалі будемо виходити із цього:

1. друга половина XX століття – до 1994 року – характеризувався діяльністю рухів, які передували появі антиглобалістського руху;

2. 1994 рік – 11 вересня 2001 року – основною ознакою стало зародження сучасної протестної діяльності, спрямованої на боротьбу з глобалізацією та неолібералізмом, яка характеризується зміною стратегії поведінки антиглобалістських організацій в умовах посилення державної протидії антиглобалістським акціям протесту після терактів 11 вересня в Нью-Йорку;

3. 2001 рік – до теперішнього часу – характеризується створенням Всесвітнього соціального форуму, аналізом антиглобалістськими організаціями своєї діяльності та проведенням чисельних конференцій та дискусій щодо перспектив руху.

У хронологічному порядку передісторії антиглобалізму виглядають наступним чином:

- утопічний комунізм як віра в можливість побудови ідеального суспільства («гармонійного та справедливого світу»);
- луддизм як рух проти механізації виробництва та за збереження робочих місць («проти негуманного прогресу»);
- анархізм як рух проти державної влади в будь-якому прояві («за імператив прав людини»);
- марксизм як ідеологія боротьби з експлуатацією людини людиною («проти ринкового фундаменталізму»);
- хіппізм (пацифізм) як рух проти війни та соціальних інститутів, за свободу творчості та саморуйнування («ні війні, свободу уяві»);
- постмодернізм як філософія заперечення метанарративів та симуляції дійсності [7, с. 93].

У філософському сенсі можна сказати, що антиглобалізм заперечує цинізм класичного постмодерну та за своєю суттю є романтичним уявленням про здатність рядової людини змінити навколишній світ шляхом простих дій на вулиці, у повсякденному житті або в Інтернеті.

У сенсі покоління, враховуючи соціальний склад учасників перших антиглобалістських акцій у Сіетлі та Празі, можна сказати, що це був бунт проти системи, створеної архітекторами світу ТНК та фінансових ринків –

поколінням 1968 року. Саме студентські виступи в США, Франції та Німеччині в 1968 році можуть бути названі предтечею антиглобалістського руху [7, с. 94].

Антиглобалістські акції, на переконання багатьох дослідників, могли виникнути тільки в визначеному інформаційному просторі, який став складатися в основному в 90-ті роки. Його головною відмінністю стало збільшення долі дискурсу, орієнтованого на глобальні проблеми та на критичне ставлення до політики світових держав, міжурядових організацій та ТНК. «Саміт Землі», який пройшов у 1992 році у Ріо-де-Жанейро під егідою ООН, куди були запрошені міжнародні громадські організації, представляв собою серію конференцій з проблем екології та сталого розвитку, та зафіксував цілу низку важливих тенденцій у глобальному дискурсі [36, с. 153].

По-перше, широке представництво міжнародних неурядових громадських організацій на цьому саміті свідчило про зростаючу зацікавленість світового співтовариства в глобальних проблемах. Питання, які раніше розглядалися в достатньо вузькому колі політиків, спеціалістів, експертів та вчених, типу Римського клубу, зараз стали все частіше виноситися на широке обговорення.

По-друге, усе більш чітко проявлялось прагнення широких кіл населення різних країн зрозуміти причини зростаючої нестабільності в світі.

Антиглобалізм як суспільно-політичний рух уперше заявив про себе 1 січня 1994 року. У цей день у Мексичі (штат Чіапас) почалося озброєне повстання індіанців. Вони зайняли столицю штату, інші населені пункти та оприлюднили свої плани наступу на Мехіко [32, с. 385].

Партизанські виступи є досить звичним явищем у країнах Латинської Америки, однак саме в цьому випадку повстанці, які проголосили себе Сапатистською армією національного визволення – САНВ (на честь селянського лідера Мексиканської революції 1910 – 1917 років Еміліано Сапати) почали активні дії саме під час вступу в дію угоди про вільну торгівлю в Північній Америці (НАФТА). Названа угода стала імпульсом до лібералізації економіки Мексики та інтеграції ринків США, Канади та Мексики. Іноземні компанії почали справжній наступ на землі селян-індіанців. Виступаючи проти

таких дії іноземних компаній сапатисти заявили, що їх проблеми напряму пов'язані із процесом неоліберальної глобалізації.

Серед інших ознак руху сапатистів варто зазначити наступні: відсутність прагнення захоплення влади, не були встановлені зв'язки із політичними партіями, не захоплювались матеріальні цінності. За допомогою озброєного повстання сапатисти спробували привернути увагу громадськості до своєї проблеми. Протест трьох тисяч індіанців був придушений урядовими військами, але повстання Сапатистської армії національного визволення можна вважати початком глобального руху антиглобалістів. Активістами САНВ була розроблена нова стратегія протесту – за допомогою електронної пошти в різні громадські організації світу направлялись спеціальні електронні листи, у яких містився сигнал «SOS» [32, с. 386].

Іншою характерною ознакою повстання стали тісні міжнародні зв'язки селянського руху, як з лівими організаціями Центральної та Латинської Америки, так із лівими європейськими організаціями.

Саме завдяки цьому вдалося створити глобальну мережу солідарних груп, які організували акції протесту проти дій Мексиканського уряду по всьому світі. Влітку 1996 року знову за допомогою Інтернету сапатисти, які до того часу вже стали символом супротиву глобалізації, організували в штаті Чіапас у резиденції лідера САНВ субкоманданте Маркоса в Лакадонському лісі нараду більш ніж трьох тисяч активістів та вчених із 42 країн світу 5 континентів. На цій зустрічі обговорювались завдання по боротьбі проти неолібералізму в глобальному масштабі. Саме на цій зустрічі була створена Міжнародна мережа альтернативного спілкування (INAC – International Network of Alternative Communication), яка стала основою для формування чисельних організацій, які підтримували сапатистський рух.

Поява в 1997 році в європейській пресі програмного документу «Четверта світова війна вже почалась» вивела сапатистський рух у лідери символічної боротьби з «планетарною владою корпорацій» [100].

Субкоманданте Маркос проголосив про початок четвертої світової війни, яка була розпочата неолібералізмом – війни за переділ світу, викликаной розпадом СРСР. Основні положення статті представлені у вигляді семи символічних фігур – знака долара, трикутника, кола, квадрата, п'ятикутника, безформної фігури та знаку вогнища – зводились до уявлення неолібералізму як ідеології, яка погрожувала існуванню світу та заклику створення осередків опору неолібералізму з людей, «викинутих сучасністю»: дітей, жінок, літніх людей, молоді, туземців, екологів, осіб нетрадиційної сексуальної орієнтації, ВІЛ-інфікованих, робочих та «всіх тих, хто не вписується в новий світовий порядок» [7, с. 95].

Інформація про Сапатистську армію народного визволення, ідеї сапатистів стали широко відомими в Європі та світі здебільшого завдяки публікаціям статей, виступів Маркоса в відомому та авторитетному європейському виданні «Le Monde Diplomatique».

Отже, САНВ справедливо вважається попередником антиглобалістського руху. Саме під час розвитку глобальної мережі солідарності із сапатистами були створені організації та структури, які взяли на себе організацію нових акцій протесту проти глобалізації.

Серед причин такої значущості повстання в Мексиці слід назвати наступні: по-перше, це був перший виступ проти міжнародної інтеграції, яку нав'язують зверху без врахування об'єктивних перепон та суспільної думки населення; по-друге, не зважаючи на те, що антиглобалісти не сприйняли запропонованих лідером САНВ Маркосом методів боротьби, він відіграв велику роль як ідеолог антиглобалізму; по-третє, сапатистське повстання стало класичним прикладом мережевої війни [7, с. 128].

Між 1997 та 1999 роками переважно в Європі відбувалися події, які підготували створення дійсно глобальної мережі супротивників неоліберальної глобалізації.

Одним з каталізаторів цих подій стала зростаюча роль ТНК у світі. Варто зазначити, що становлення ТНК як повноправного учасника світополітичної

взаємодії почалось достатньо давно – з історичної точки зору казати про це можна принаймні з початку ХХ століття. Дійсно новими наприкінці ХХ століття стали ті можливості політичного впливу, які відкрились для ТНК з точки зору впливу на норми регулювання економічних процесів у дійсно глобальному масштабі – у першу чергу завдяки краху соціалістичного блоку з його ідеологічним неприйняттям ТНК та переходу більшості країн, що розвиваються, від політики обмежувального регулювання прямих іноземних інвестицій до політики їх активного залучення [118, с. 245].

Зростання ролі антиглобалістських організацій у світовій політиці призвело до різкого зростання уваги до екологічних та гуманітарних аспектів діяльності ТНК. Діяльність транснаціональних бізнес структур, на думку антиглобалістів, суперечить інтересам захисту прав людини, навколишнього середовища, культурного різноманіття та особистої свободи. Як сказала провідна авторка-антиглобалістка, канадська журналістка Наомі Кляйн у своїй роботі «NO LOGO. Люди проти брендів» по стопах кросівок компанії Nike зацікавлені люди добрались до експлуататорських потогінних цехів у В'єтнамі; мініатюрні наряди Барбі привели слідопитів на Суматру, де використовується дитячий труд; пакетики кави Латте від Starbucks – на розпечені кавові плантації Гватемали, а нафта Shell – у завалені відходами бідні села в дельті річки Нігер [77, с. 16].

Так, здебільшого завдяки зусиллям антиглобалістських організацій екологічного та гуманітарного толку, у 1998 році було зірвано підписання Багатосторонньої угоди з інвестицій (Multilateral Agreement on Investment, MAI), за прийняття якої виступали великі ТНК. Одним з основних звинувачень антиглобалістів на адресу даної угоди, стала закрита схема її розробки, завдяки чому основні положення цієї угоди довгий час залишались прихованими від громадськості. Початок переговорів по MAI у 1995 році практично не отримав висвітлення в ЗМІ, однак на початку 1997 року стартувала велика кампанія протесту, у якій було задіяно більше 50 спеціалізованих сайтів та більше 200 інформаційних агентств. Опоненти MAI привернули увагу громадськості до

того, що проект угоди передбачав серйозні обмеження на проведення національними державами політики регулювання іноземних інвестицій. Зокрема критикувалось трактування поняття «обмеження прав інвестора», яке дозволяло розглядати в якості «обмеження» практично будь-яке рішення держав, спрямоване на підвищення екологічних, трудових та соціальних стандартів. Крім того, положення про недискримінацію інвесторів практично виключало використання бойкоту інвестицій як інструмент впливу на країни, у яких порушуються права людини. Як сказав один з активістів антиглобалістського руху, «якщо б МАІ було прийнято раніше, то в Південно-Африканській Республіці до сьогодні би правив апартеїд, а Нельсон Мандела сидів би у в'язниці» [118, с. 247].

Кампанія проти МАІ, у ході якої були оприлюднені подробиці переговорів, що раніше вважались технічними та такими які не представляють інтересу, стала одним з перших успішних прикладів протистояння антиглобалістів інтересам ТНК на міжнародній арені.

Іншим прикладом діяльності антиглобалістів наприкінці 90-х років ХХ століття стала діяльність організації PGA. PGA – «People's Global Action» (Глобальна дія народів) – мережева організація нового типу, яка відіграла роль каталізатору руху, який згодом отримує від журналістів назву «антиглобалістського», організувала протягом 1998 – 1999 років серію акцій протесту проти СОТ у Женеві та Бірмінгемі. 18 червня 1998 року одночасно в 40 країнах світу пройшов організований PGA «Всесвітній карнавал проти капіталізму». Акція довела високий ступінь ефективності мережевої координації політичних дій організацій, які входять до PGA.

Механізм роботи PGA був досить простим – по-перше, він спирався на Інтернет та електронну пошту, а саме на механізми підписки та розсилки електронних повідомлень. Процедура прийому нових членів була також дуже простою – на електронну адресу відправлялося повідомлення про бажання тієї чи іншої організації вступити до PGA, після чого в наступному повідомленні на адресу відправника приходив загальний список усіх організацій, які вступили в

мережу PGA. Ніяких формальних процедур прийому, рекомендацій та перевірки організацій не проводилось. У організацію могли входити від 20 до 150 віртуальних організацій, але для загального списку в 500 – 700 організацій з 50 – 70 країн світу це не мало ніякого значення. Через механізми поштової розсилки проходила й безпосередня організація акцій: бажуючі взяти участь у проведенні великої акції повідомляли про своє бажання, опорні центри руху в містах проведення акції формували логістичні маршрути слідування учасників до місця проведення, повідомляли приблизні місця розміщення, кількість продуктів та спорядження. Шляхом використання таких механізмів організаторам вдалося скоротити в десятки разів витрати на проведення заходів, переклавши транспортні витрати на плечі локальних організацій, використовуючи труд громадських активістів та використовуючи для розміщення учасників місцеві сквоти (захоплені пусті дома та будівлі), а також доступні нежилі приміщення з муніципальних фондів (спортзали тощо) [7, с. 97].

Першою міжнародною великою акцією протесту антиглобалістів вважається виступ американської молоді в листопаді 1999 року в м. Сіетл (США), яке було обрано для проведення конференції міністрів країн-учасниць СОТ. Акції протесту почались на заклик профспілок (АФТ-КПП) та неурядових організацій («Народ за справедливую торгівлю / Мережа опозиції СОТ» та «Спільнота прямих дій»), зібрали більше 50 тисяч людей з 55 країн світу та супроводжувались сутичками із поліцією, актами насилля та вандалізму. Журналісти справедливо охрестили ці події «битвою за Сіетл». Серед усіх делегацій особливо виділялись дві – делегація Європейської фермерської спілки на чолі з Жозе Бове (майбутній учасник президентських перегонів у Франції) та група мексиканських танцівниць, яких прислав субкоманданте Маркос з Чіапасу.

30 листопада 1999 року в перший день акції демонстранти змогли заблокувати вулиці та зірвати відкриття сесії СОТ, не пропустивши ні Генерального секретаря ООН, ні Державного секретаря США. Профспілка

АФТ-КПП на чолі із Д. Суїні організувала сидячий страйк, до демонстрантів приєдналися парафіяни методистської церкви. Навколо готелю «Шератон» почалися сутички демонстрантів із поліцією, яка використала водомети, пластикові кулі та сльозогінний газ. Наступного дня в місті було введено надзвичайний стан, сесія СОТ була відкрита, але сутички, що продовжувались, призвели до суперечок серед учасників сесії. Декілька сотень учасників демонстрацій були заарештовані, що призвело до переміщення уваги преси на жорстокість дій поліції. Необхідність координації дій та роботи зі ЗМІ в недружньому середовищі Сіетла призвела до появи одного з найбільших антиглобалістських проєктів – мережі незалежних інформаційних агенцій Індімедіа, які протягом 2000 року були створені більш ніж у 50 країнах світу, у тому числі і в Україні.

Врешті-решт протестувальникам вдалось зірвати запланований захід СОТ, на якому не було укладено жодної великої угоди. Одночасно з'явився міф про антиглобалістів як хуліганів, які громлять вітрини та б'ються із поліцією. Відбулось протестне народження антиглобалізму: народження міфу та бренду супротиву неоліберальній глобалізації з хуліганським обличчям [7, с. 101]. З того часу всі зустрічі, наради, конференції, саміти представників провідних країн світу, міжнародних інститутів та установ, які мають глобальний вплив, супроводжуються акціями протесту [32, с. 387].

На переконання першого та останнього президента Союзу Радянських Соціалістичних Республік Михайла Сергійовича Горбачова, саме події в Сіетлі стали каталізатором виникнення нового транснаціонального за масштабами масового протестного руху антиглобалістів, представники якого виступають не проти глобалізації як такої, а проти ліберального ринкового фундаменталізму [41, с. 12].

Після «битви в Сіетлі» телеглядачі спостерігали схожі сцени в Гетеборзі і Давосі, у Вашингтоні і Празі, у Квебеку і Ніцці, у Генуї та Брюсселі.

Початок діяльності антиглобалістів у Європі призвів до трансформації руху. Саме в Європі антиглобалістські акції протесту набувають по-

справжньому інтернаціонального характеру. Так, у вересні 2000 року в Празі (Чеська Республіка) Світовий банк та МВФ запланували проведення своєї щорічної зустрічі. У акціях організованих проти цієї зустрічі взяли участь представники багатьох національностей, серед яких турки, німці, греки, іспанці, поляки, баски, курди тощо. Варто зазначити, що саме в Празі остаточно була визначена тактика протестних рухів: зрив заходів міжнародних організацій, зустрічей урядовців різних країн, блокада будівель, у яких заплановано проведення таких заходів тощо. Саме вищезазначені дії довели свою ефективність, хоча вони не виключали деякі елементи насилля. Саме тому сьогодні міжнародні конференції, саміти за участі перших осіб держав супроводжуються безпрецедентними заходами безпеки (повна ізоляція місця проведення від зовнішнього доступу, величезна кількість поліцейських та військових тощо).

У липні 2001 року в м. Генуя (Італійська Республіка) проходила чергова зустріч країн Великої вісімки. Цей захід привернув увагу антиглобалістів, до Генуї з'їхалось від 200 до 300 тисяч активістів. Визначально, що саме в Генуї в акціях протесту вперше взяли участь делегації з України та Росії (загалом 44 особи) [32, с. 387].

Спочатку акції в Генуї носили мирний характер та зводились до відкритих дискусій (таких як «Глобалізація і труд», «Контроль над фінансами») та масових маніфестацій, які нагадували народні гуляння. Але екстремісти та анархісти, які приєднались до протестувальників, сприяли організації безпорядків та погромів. У Генуї акції антиглобалістів цілком затьмарили теми зустрічі, особливо після смерті під час проведення антиглобалістських акцій – від поліцейської кулі загинув син місцевого профспілкового активіста Аньелі [7, с. 101].

У березні 2002 року під час проведення саміту Європейського Союзу в Барселоні (Іспанія) зібралась рекордна кількість антиглобалістів – більше 500 тисяч осіб. У подальшому ціла низка бурхливих акцій протесту прокотилась по

Бельгії, Угорщині, Німеччині, Польщі, Іспанії, Мексиці та іншим країнам та містам світу.

Цікавим проявом антиглобалістського руху є Всесвітній соціальний форум (ВСФ), який представляє собою міжнародну зустріч, яка проводиться щорічно на противагу Всесвітньому економічному форуму в Давосі і об'єднує активістів багатьох соціальних рухів з усього світу, які виступають проти глобалізації як такої або шукають альтернативу пропонованій неолібералізмом моделі глобалізації [209].

На ВСФ зустрічаються представники антиглобалістського руху, зелені, активісти студентських та жіночих рухів, учасники багатьох інших соціальних рухів і неурядових організацій. Зустрічі проводяться в форматі семінарів, дискусій, демонстрацій, акцій. Головними цілями є боротьба за демократію «знизу», за подолання експлуатації в країнах третього світу; за вирішення екологічних проблем, розширення можливостей освіти і всебічного розвитку людини. Основними принципами проведення ВСФ є відкритість, демократичність, дискусійність. Кількість учасників ВСФ, які приїжджають з усього світу, з кожним роком зростає, і вже перевищує цифру в 100 тисяч осіб.

Перший Всесвітній соціальний форум проходив у місті Порту-Алегрі в Бразилії з 25 по 30 січня 2001 року. У його організації брали участь багато рухів та громадських організацій, включаючи французьку АТТАК. Частково 1-й ВСФ був проведений за допомоги та фінансової підтримки міської адміністрації Порту-Алегрі, на чолі якої тоді стояли представники бразильської Партії трудящих. Це місто на той час стало експериментальною моделлю в галузі місцевого самоврядування, що комбінує традиційні представницькі інститути влади і відкрити асамблею за участю громадян. На цьому форумі було офіційно зареєстровано 5 000 учасників з 117 країн і кілька тисяч учасників з Бразилії. На відкритті форуму були присутні близько 4 тисяч осіб, у масовій демонстрації, що відбувалася після відкриття, у центрі Порту-Алегрі взяли участь більше 10 тисяч осіб.

Другий ВСФ також проходив у Порту-Алегрі з 31 січня по 5 лютого 2002 року. Офіційно в ньому брали участь 12 тисяч делегатів зі 123 країн світу. Загальна кількість учасників склала близько 60 тисяч чоловік. На ньому була прийнята резолюція «Опір неолібералізму, війні і мілітаризму: за мир і соціальну справедливість» [201].

У Порту-Алегрі в січні 2003 року проводився і третій ВСФ. Четвертий ВСФ проходив в Індії в місті Мумбаї з 16 по 21 січня 2004 року. Усього в його роботі брали участь за різними оцінками від 100 до 125 тисяч чоловік. На ньому було прийняте рішення про підтримку ідеї вільного програмного забезпечення. Одним з ключових виступаючих на форумі був колишній шеф-економіст Світового банку, а тепер критик неоліберальної економічної моделі Джозеф Стігліц.

П'ятий ВСФ проходив знову в місті Порту-Алегрі з 25 по 31 січня 2005 року. На ньому було зареєстровано більше 155 000 учасників з 135 країн світу, більшість яких склали активісти з Бразилії, Аргентини, США, Уругваю і Франції. За підсумками проведення форуму був випущений Маніфест Порту-Алегрі.

Шостий ВСФ проводиться в кількох місцях і з певними інтервалами в часі. У січні 2006 року форум пройшов у Каракасі (Венесуела) і Бамако (Малі), а в березні цього ж року в Карачі (Пакистан).

У січні 2007 року в Найробі в Кенії проходив сьомий ВСФ. На ньому було зареєстровано 66 000 учасників та 1 400 організацій з 110 країн. Цей форум дуже багатьма критикувався, як «ярмарок неурядових організацій». Це був перший повноцінний ВСФ, що відбувся в Африці. Проте форум був відзначений вкрай слабким представництвом активістів соціальних рухів з країн Африки – або навіть від країн Півдня.

Восьмий ВСФ не проводився в 2008 році. Замість нього був організований Глобальний день дій, що пройшов 26 січня. У цей день акції пройшли в багатьох країнах світу.

Дев'ятий ВСФ проходив у місті Белен, розташованому в лісах річки Амазонка в Бразилії з 27 січня по 1 лютого 2009 року. Десятий ВСФ пройшов у місті Порту-Алегрі (Бразилія) з 26 по 30 січня 2010 року. Одинадцятий ВСФ проходив з 6 по 11 лютого 2011 року у місті Дакар (Сенегал). Дванадцятий ВСФ працював з 24 по 29 січня 2012 року у Порту-Алегрі.

Крім ВСФ щороку проходить безліч соціальних форумів на регіональному рівні. З 2002 року регулярно проводяться Європейські соціальні форуми. У 2003 році відбувся перший і поки єдиний Азіатський соціальний форум. У 2005 році пройшов також поки що єдиний Середземноморський соціальний форум. З 2001 року регулярно проводиться Південноафриканський соціальний форум.

Також у деяких країнах проводяться національні та локальні соціальні форуми: Італійський соціальний форум, Індійський соціальний форум, Бостонський соціальний форум, Ліверпульський соціальний форум, Соціальний форум США, Український соціальний форум, Соціальний форум Білорусі, Росії тощо.

Характерно, що в складі учасників антиглобалістського руху переважають аж ніяк не жертви глобалізації, якщо мати на увазі 20 % найбіднішого населення планети, матеріальний стан якого за останнє десятиріччя погіршився в два рази в порівнянні із 20 % найбагатших верств населення. Навпаки, активну частину руху представляє середній міський прошарок країн так званого «золотого мільярду» [124, с. 31].

На наш погляд, зародження антиглобалістського руху проходило на ґрунті, підготовленому різноманітними громадськими рухами країн Західної Європи та Північної Америки в другій половині ХХ століття. Безпосереднім поштовхом до виникнення цілісного руху стало повстання в мексиканському штаті Чіапас, а також зрив зустрічі міністрів торгівлі країн-членів СОТ у Сіетлі. Ці події є точкою відліку другого періоду розвитку антиглобалістського руху. Третій період, який розпочався в 2001 році, відзначений розширенням практичної діяльності руху до світових масштабів, заснуванням щорічного

форуму антиглобалістських організацій, а також дискусіями щодо майбутнього руху.

Таким чином, розглянувши різні теорії виникнення антиглобалістського руху, основні етапи його становлення, ми можемо зробити наступні висновки.

По-перше, не існує єдиної точки зору щодо часу виникнення антиглобалістського руху. Ми виділяємо три періоди еволюції антиглобалістського руху:

1. друга половина ХХ століття – до 1994 року – характеризувався діяльністю рухів, які передували появі антиглобалістського руху;

2. 1994 рік – 11 вересня 2001 року – основною ознакою стало зародження сучасної протестної діяльності, спрямованої на боротьбу з глобалізацією та неолибералізмом, яка характеризується зміною стратегії поведінки антиглобалістських організацій в умовах посилення державної протидії антиглобалістським акціям протесту після терактів 11 вересня в Нью-Йорку;

3. 2001 рік – до теперішнього часу – характеризується створенням Всесвітнього соціального форуму, аналізом антиглобалістськими організаціями своєї діяльності та проведенням чисельних конференцій та дискусій щодо перспектив руху.

По-друге, з часу свого виникнення антиглобалістський рух пройшов складний шлях розвитку та становлення. Сьогодні він представлений великою кількістю організацій, проектів, ініціатив.

По-третє, антиглобалістський рух активно використовує символи глобалізації – Інтернет, мобільні телефони для проведення своїх акцій та в повсякденній діяльності. Таким чином, можна сказати, що антиглобалісти як опоненти глобалізації активно користуються плодами останньої.

2.2. Формування антиглобалістських організацій, їхня типологія.

Антиглобалістський рух не є єдиним соціоісторичним явищем, а представляє собою складний конгломерат учасників досить різних за соціальною приналежністю, ідеологічними орієнтаціями та формами політичної боротьби, він є єдиним тільки в одному – у своєму неприйнятті існуючого світового порядку [32, с. 388].

Ми виділяємо три класифікаційні ознаки в типології антиглобалістських організацій: за напрямками, методами та формами діяльності [Додаток Д].

За напрямками діяльності слід виділити наступні типи антиглобалістських організацій: чисті антиглобалісти, борці за альтернативну глобалізацію, антиглобалістські організації лівого та правого толку, екологічні, пацифістські організації, борці за гендерну рівність, селянські організації, організації, які виступають проти потогінних виробництв, за списання боргів країн Півдня, проти окремих міжнародних міжурядових та міждержавних організацій тощо.

За методами діяльності розрізняються організації радикального та помірнього спрямування, при чому радикальні ідуть на сутічки із поліцією, громлять вітрини магазинів, підпалюють машини, а помірні віддають перевагу більш мирним заходам, серед яких просвітницька діяльність, проведення ненасильницьких протестів тощо.

За формами діяльності антиглобалістські організації слід розрізнити наступним чином: он-лайн мережі (товариства), спеціалізовані Інтернет-крамниці, просвітницькі організації, соціальні форуми (всесвітні, міжнародні, регіональні, національні) тощо.

На думку професора МДУ ім. Ломоносова Олександра Бузгаліна, до числа найбільш відомих традиційних структур антиглобалістського руху слід віднести, по-перше, різноманітні громадські союзи та неурядові організації. Серед них:

- профспілки (в тому числі далекі від підтримки соціалістичних ідей);
- екологічні, жіночі, молодіжні, дитячі, антивоєнні організації;

• гуманітарні та неурядові організації, які надають допомогу країнам, що розвиваються, у тому числі – у питаннях боротьби зі злиднями, голодом, захворюваннями і тому подібне;

• наукові, освітні і подібні організації, організації, які обіймаються проблематикою здоров'я тощо.

По-друге, поряд з вищезазначеними організаціями антиглобалістський рух підтримують й традиційні ліві політичні організації дуже широкого спектру. Серед найбільш активних – деякі комуністичні партії (наприклад Партія комуністичного оновлення Італії була одним з основних організаторів масових маніфестацій у Генуї), а також троцькістські і анархістські організації. Деякі з них є досить впливовими серед лівих Латинської Америки та Західної Європи (їх депутати входять у парламенти Бразилії, Аргентини, Франції та інших країн) та дуже активно працюють у різноманітних неурядових організаціях та соціальних рухах, у тому числі профспілках, АТТАК, рухах безробітних, жіночих організаціях.

По-третє, у світі активно формуються так звані «нові соціальні рухи» та власне антиглобалістські організації. Вони досить різноманітні за своїм складом, метою, структурою та принципами організації. Так, наприклад, рух безземельних селян Бразилії, який зараз нараховує більше 2 мільйонів учасників виник як нова ініціатива найбільш знедоленої частини селянства – тих, хто був позбавлений й землі, й роботи, але зважився на спільні дії з окупації земель, які десятиріччями не оброблювались. Вони створили мережу кооперативів та фермерських господарств зі своєю структурою взаємодопомоги та кооперації, соціального захисту, турботою про освіту, охорону здоров'я, своїм місцевим самоврядуванням [83, с. 91]. Організація АТТАК у Франції була ініційована досить респектабельною газетою «Монд дипломатік» та спочатку передбачала всього-на-всього пропаганду ідей введення податку Тобіна (0,1% податку на фінансові спекуляції) [187]. Залишаючись досить помірною в цілому структурою, вона тим не менш дуже швидко перетворилась на одну з найбільших світових антиглобалістських мереж з більш ніж 40 тисячами

активістів у Франції та аналогічними за метою та назвою організаціями майже у всіх країнах Європи, Азії та Латинської Америки [83, с. 92].

О. Бузгалін називає одним з найбільш цікавих об'єктів вивчення в рамках антиглобалістського руху – соціальні форуми [83, с. 92]. Учасники таких форумів активно розробляють своє бачення розвитку світу, окремих його регіонів, пропонують варіанти вирішення нагальних проблем людства. Починаючи з 2001 року було організовано дванадцять Всесвітніх соціальних форумів: 2001, 2002, 2003, 2005, 2010, 2012 – Порту-Алегрі (Бразилія), 2004 – Мумбаї (Індія), 2006 – Каракас (Венесуела), Бамако (Малі), Карачі (Пакистан), 2007 – Найробі (Кенія), 2008 – Глобальний день дій, 2009 – Белен (Бразилія), 2011 – Дакар (Сенегал); шість Європейських: 2002 – Флоренція (Італія), 2003 – Париж (Франція), 2004 – Лондон (Велика Британія), 2006 – Афіни (Греція), 2008 – Мальме (Швеція), 2010 – Стамбул (Туреччина); Азіатський, Панамазонський та багато інших соціальних форумів.

Модель організації будь-яких форумів передбачає, що ініціаторами заходів Форуму (конференцій, дискусій, семінарів) можуть бути будь-які соціальні рухи та організації, які підтримують Хартію Всесвітнього соціального форуму, однак політичні організації та партії ініціаторами виступати не можуть [174].

Учасники форумів шукають способи як зробити світ більш демократичним, гуманним, соціально справедливим й більш прогресивним у технічному, економічному та, що найголовніше, у людському вимірі.

Характерною рисою соціальних форумів різного рівня є той факт, що до їх проведення залучаються тисячі відомих учених, громадських діячів.

На переконання учасників форумів, зустрічі проходять у діловій, ініціативній, радісній атмосфері. Люди посміхаються, сперечаються, працюють по 12 годин на добу, потім багато годин співають та танцюють, причому не тільки в Латинській Америці або Індії, але й у Лондоні, Парижі. Навіть на такому величезному заході, як Всесвітній соціальний форум, на який останнім часом збирається не менше 100 тисяч людей, на якому проводяться тисячі

семінарів, конференцій, акцій майже не помітна поліція, обстановка вільна та доброзичлива. Усі засідання форумів завжди відкриті. Будь-який учасник або організація шляхом подання заявки можуть організувати зустріч, семінар, акцію. Таких ініціатив – від круглих столів, дискусій професури до лялькових вистав, театральних постанов бувають сотні. Усе це на практиці свідчить, що самоорганізація знизу при правильній координації та допомозі з боку сотень та тисяч добровольців – є ефективною формою діяльності [83, с. 94].

Чисті антиглобалісти розглядають глобалізацію як процес, що відображає інтереси лише певних соціальних груп. На їх переконання, глобалізація не є невідворотним процесом, тому що, вона є несправедливою та негуманною до великої кількості людей, створює нерівні умови для різних народів та соціальних спільнот світу, призводячи до розділення на країни «золотого мільярда» та всі інші, загалом бідні країни [32, с. 388].

Практичні та теоретичні завдання «борців за іншу глобалізацію» складаються в розвитку позитивної альтернативи панівній нині неоліберальній капіталістичній моделі глобалізації. Вони виступають за інтеграцію в інтересах людей, культури та природи, інтеграцію, що проводиться знизу та демократично [5, с. 7].

У антиглобалістському русі представлені як ті, що виступають проти глобалізації в принципі так і ті, хто веде боротьбу за врегулювання проблем країн, що розвиваються. У його лавах ті, для кого першочергове значення має боротьба з фінансовими спекуляціями так і ті, хто занепокоєний вирішенням соціальних проблем. Нарешті серед його учасників багато тих, хто вважає процес глобалізації закономірним, об'єктивним та протестує лише проти неоліберальної версії глобалізації та методів її діяльності, намагається знайти та реалізувати альтернативу нинішній глобалізації – більш демократичну та людську [32, с. 389].

Цим пояснюється те, що в антиглобалістів немає скоординованих вимог, єдиної теорії та спільної програми, а сам рух представляє собою різнобарвний конгломерат великих та малих, регіональних та національних організацій.

Не дивлячись на розмаїття течій антиглобалістського руху, їх об'єднує ставлення до держави. На відміну від усіх попередніх рухів та організацій лівого спрямування (за виключенням анархістів) – соціалістичних, комуністичних, революційно-націоналістичних тощо, які вважали основною метою завоювання політичної, державної влади, антиглобалісти всіх типів такого завдання собі не ставлять. Головне для них – створення глобального громадянського суспільства, що відповідає досягнутому рівню інформаційної, економічної, культурної та іншої глобалізації [32, с. 390].

Спектр сил, які беруть участь у антиглобалістському русі та поле, де розробляються різноманітні, часто суперечливі альтернативні проекти глобалізації, є досить широкими – від соціал-реформізму до ультраправого радикалізму [32, с. 394].

У русі протесту проти неоліберальної глобалізації беруть участь різні за своєю структурою, метою, тактикою дій та пропозицій організації. Більше того учасники антиглобалістського руху часто сповідують антагоністичну ідеологію [4, с. 11].

Цікавою є типологія запропонована дослідником Французького інституту міжнародних відносин (l'Institut français des relations internationales) Едді Фуж'є, який розділяє всі групи та рухи, які беруть участь у антиглобалістських виступах на традиційні та нові. До традиційних він відносить організації, які відстоюють специфічні інтереси професійного і непрофесійного характеру, робітників, яких у той чи іншій мірі торкнулись процеси глобалізації. Це профспілки, а саме АФТ-КПП у США, організації з захисту прав споживачів (американська організація «Public citizen»), об'єднання селян та фермерів (міжнародна мережа «Via Campesina», або французька «Confederation paysanne»), різноманітні об'єднання знедолених та громадян, які їм співчують – безземельних селян, людей, які не мають житла та документів, безробітних («Спільні дії проти безробіття», «Перш за все права!») [182, с. 846].

Інша група традиційних організацій – це ті, хто сьогодні критикує окремі негативні сторони глобалізації, але спочатку створювались з іншими

специфічними завданнями. Серед них неурядові організації, які займаються захистом прав людини («Міжнародна амністія» – «Amnesty International»), навколишнього середовища («Друзі Землі» – «Friends of the Earth», «Грінпіс» – «Greenpeace», «Сьєрра Клуб» – «Sierra Club»), борці з бідністю в країнах «третього світу» («Християнська допомога» – «Christian Aid», «Мізереор» – «Misereor», «Оксфам» – «Oxfam», «Солаграл» – «Solagrall»). Протест проти глобалізації для цих організацій останнім часом є все більш властивим. Так, британська неурядова організація «Оксфам», створена в 1942 році для надання продовольчої допомоги нужденним, сьогодні організовує кампанію, спрямовану на зниження вартості медикаментів у країнах Півдня («Cut the Cost») та виступає на підтримку спеціальних правил, які регулюють діяльність компаній-виробників одягу («Clothes Code Campaign»).

До організацій нового типу пан Фуж'є відносить групи, які створювались для протистояння негативним наслідкам глобалізації. Це зазвичай об'єднання інтелектуалів та експертів, які займаються оцінкою діяльності ТНК та міжнародних організацій та намагаються привернути увагу громадськості до негативних проявів глобалізації. До таких організацій відносяться міжнародні мережі, до яких входять різноманітні організації та рухи, а саме: «Всесвітня акція проти вільної торгівлі та СОТ» (Action mondiale des peuples contre le libre-échange et l'OMC), «Всесвітні соціальні форуми», «Міжнародний форум з проблем глобалізації» (International Forum on Globalization), міжнародний рух АТТАК (Mouvement International ATTAC), група «Нагляд за корпораціями» (Corporate Watch), «Нагляд за глобальною торгівлею» (Global Trade Watch), «Нагляд за СОТ» (WTO Watch). До цієї групи примикають об'єднання, які ставлять собі за мету подолання окремих негативних проявів глобалізації, наприклад, які виступають за списання боргів країнам Півдня – «Ювілей 2000» (Jubilee 2000), «Геть борги» (Drop the Debt), «Ювілей Південь» (Jubilee South) – або які виступають проти розташування західними фірмами виробництв брендового одягу на маленьких напівлегальних виробництвах, на яких

експлуатується малооплачуваний ручний труд, у тому числі дитячий («Clean Clothes Campaign», «United Students Against Sweatshops») [182, с. 847].

Серед нових рухів, які виступають проти глобалізації, Едді Фуж'є виділяє радикальні антикапіталістичні рухи, які пропагують тактику «прямих дій» та громадянської непокори («Direct Network Action», «Reclaim the Streets», «Tute Bianche»). До цієї ж групи він відносить й різноманітні організації, які обіймаються проблемами освіти та підготовки активістів («The Ruckus Society», «Training for Change»).

Великий внесок у діяльність нових організацій та рухів протесту неоліберальній глобалізації роблять інтелектуали та журналісти, окремі друковані видання (такі як французька щомісячна газета «Le Monde Diplomatique»), незалежні ЗМІ та агенції, видавництва та фонди [182, с. 847].

У країнах Півдня в останні роки з'являються свої неурядові організації, які виступають проти неоліберальної глобалізації, такі як «Focus on the Global South» у Таїланді, «Red Mexicana de Accion Frente al Libre Comercio» у Мексиці, «Research Foundation for Science, Technology & Ecology» у Індії, «Third World Network» тощо.

Секретар міжнародного комітету організації АТТАК Крістоф Агіто основними учасниками антиглобалістського руху називає: профспілкові організації, селянські рухи, рухи безробітних, рухи із захисту прав жінок, молодіжні радикальні рухи, неурядові організації [1, с. 135].

Найбільш винахідливими рухами, такими, що забезпечують постійну динаміку, автор називає молодіжні радикальні рухи. Початок активізації радикалізму в молодіжному середовищі відноситься до 90-х років та охоплює першу чергу англомовний світ (британська організація «Reclaim the Streets», американська мережа «DAN», аналогічні групи в Австралії), а також інші країни (італійські активісти з соціальних центрів «Tute Bianche», молодіжна частина італійської партії «Refondazione Comunista», іспанський рух «Movimiento de Resistancia Global»).

Попередниками британської «Reclaim the Streets» вважаються екологічні організації «Greenpeace» та «Friends of the Earth». У період з 1985 по 1993 роки чисельність прихильників екологічних рухів збільшилась у 7 разів у зв'язку із компанією проти планів будівництва доріг у країні. Нові форми протесту та нетрадиційні дії привели до того, що радикали відкололись від «Greenpeace» та в подальшому мали співробітництво тільки з «Earth First». Вони організовували протести проти розробки нових шахт, імпорту тропічної деревини, банків-кредиторів, відповідальних за борги країн третього світу.

Організація «Reclaim the Streets», яка з'явилась у 1995 році, діяла на вулицях міст, виражаючи свої ідеї нетрадиційними способами, часто в театралізованому виді. У 1997 році ця організація виступила на підтримку страйку докерів Ліверпуля, брала участь у «Європейському марші проти безробіття», потім у кампанії проти приватизації лондонського метро. Виступаючи проти ліберальної глобалізації, організація провела в 1999 році унікальну акцію «Stop the City», яка паралізувала центр Лондона [1, с. 139].

Діяльність цієї організації кардинально відрізняється від британської активістської традиції, у якій політичну культуру та соціальну активність продовжує визначати конфлікт між трудом та капіталом. Соціологічні опитування показують, що захист навколишнього середовища є більш популярною темою протесту серед молоді, ніж загалом серед протестуючих. Цим частково пояснюється радикалізм дій представників екологічних організацій та такі особливості їх діяльності, як відсутність централізованих організацій або джерел надходження коштів [1, с. 140].

За виключенням окремих акцій справжнього взаємопроникнення між «Reclaim the Streets» та традиційним робочим рухом не відбулось. Однак у міжнародному масштабі досвід «Reclaim the Streets» отримав розповсюдження.

У США радикалізація молоді проявляється в найрізноманітніших рухах. У другій половині 90-х років найбільшу активність у США проявляли: студентський рух, який виступав проти розміщення американськими швейними компаніями замовлень з пошиття молодіжного одягу та університетської форми

на маленьких підприємствах країн третього світу; феміністські організації, рух проти расової дискримінації; на захист сексуальних меншин тощо. При цьому більшість організацій захищали суто специфічні групові інтереси та їх діяльність частіше за все охоплювала тих, кого безпосередньо стосувалася. Однак їх досвід протесту згодом знадобився для виступів із більш загальних питань, наприклад у діяльності «Direct Action Network (DAN)», яка була створена для організації маніфестацій у Сіетлі та Вашингтоні. Основою цієї мережі є студентський рух, але не зводиться лише до нього, включаючи також неурядові організації, радикальні ліві політичні групи, нью-йоркське відділення «Reclaim the Streets» та інші структури. Усі рішення в ній приймаються загальним голосуванням [1, с. 145].

Узагальнюючи особливості молодіжних рухів Крістоф Агітон наголошує, що вони не дивлячись на національні відмінності мають багато спільних рис. Незважаючи на різну ідеологічну спрямованість (екологічні течії або анархістські організації), їх методи та принципи роботи, безумовно, змінюють звичні способи діяльності. Можливо, найважливішою ставкою антиглобалістського руху є взаємодія між молодіжними радикальними та традиційними робочими рухами [1, с. 150].

Друга складова протестного руху – селянські рухи. Вони набагато більше, ніж профспілки обмежувались у своїх вимогах національними або навіть місцевими рамками. Різниця конкретних ситуацій завжди ускладнювало проведення спільних дій. Однак глобалізація економіки радикально змінила ситуацію – боротьба сконцентрувалась навколо двох проблем: по-перше, прагнення міжнародних інститутів форсувати відкриття ринку сільгосппродукції, по-друге, проблеми пов'язані із генною інженерією, генно-модифікованою продукцією (ГМП) та інтелектуальною власністю.

Перша проблема – бажання зробити сільгосппродукцію звичайним товаром – пов'язана не тільки з модною економічною тенденцією бачити в відкритості ринків панацею для всіх галузей економіки та людської діяльності в цілому, але й з конкретними економічними інтересами багатих країн.

Друга проблема є більш новою. Найбільш очевидний її прояв – ставлення до виробництва ГМП. Громадська думка та споживачі дуже живо реагують не все, що пов'язане з використанням генно-модифікованих організмів, нітратів, пестицидів тощо у системі виробництва продуктів харчування, а також на системі швидкого харчування. Так, це допомогло отримати перемогу над ТНК «Монсанто», яка, активно розвиваючи біотехнології, розробила спосіб модифікації насіння, продаж якого забезпечував їй монополію на посівний матеріал. Сьогодні за допомогою патентування своїх розробок ТНК забезпечують собі монополію на використання рослин або продуктів, отриманих на основі запатентованого ними генного матеріалу.

Поява спільних проблем призвела до встановлення зв'язків між селянськими рухами та до створення в 1993 році «селянського інтернаціоналу» – організації «Via Campesina». Організація дуже швидко розповсюдила свій вплив. До 2003 року вона діяла в Північній та Південній Америках, Західній Європі, Африці, Азії – усього більш ніж у 60 країнах, нараховувала 50 мільйонів членів. Серед пріоритетів «Via Campesina» такі глобальні проблеми, як продовольча безпека, вільна торгівля, аграрна реформа, соціальні зміни на селі, права жінок, права людини, сталий розвиток селянського сільського господарства, біорізноманітність, біобезпека, збереження генетичного надбання. Увага, яку приділяє організація боротьбі із глобалізацією, підтверджується участю її членів-селян у великих маніфестаціях, наприклад у Сіетлі, у конференціях, дискусіях, присвячених перспективам розвитку світу. «Via Campesina» пропонує протиставити міжнародним інститутам і ТНК міжнародний союз, який би спирався на громадські рухи [1, с. 159].

Супротив глобальній лібералізації об'єднує селянські рухи і на національному рівні. Приклад тому – організація «Асамблеї бідних» у Таїланді (1995) – результат союзу різних соціальних рухів. Основу її складає дрібне селянство, яке страждає від низьких цін на сільгосппродукцію на світовому ринку та колишні селяни, які позбавились земель у результаті будівництва гребель і не отримали компенсації. До них також приєдналися рибалки, лісничі,

сільгосппрацівники тощо. «Асамблея бідних» входить до складу «Via Campesina» [4, с. 58].

Ще одним прикладом національного селянського руху є бразильський рух безземельних селян, які стояли у витоків «Via Campesina». Причиною виникнення руху стала колосальна соціальна нерівність у Бразилії, яка виразилася зокрема в нерівномірному розподілі землі (значна частина земельних ділянок знаходиться в руках великих власників – латифундистів). Боротьба безземельних селян за аграрну реформу під гаслом «Боротьба за землю – боротьба всіх» сприймається мешканцями країни як одне із найважливіших питань. Цей рух також активно бере участь у міжнародній боротьбі. Особливістю селянських рухів є те, що їх акції знаходять дедалі більше підтримки серед інших рухів, які ведуть боротьбу із бідністю та знедоленістю, виступають на захист навколишнього середовища, серед рухів споживачів.

Іншим представником антиглобалістського руху, на думку Крістофа Агітона, є рух борців із безробіттям. Цьому руху дуже не просто інтегруватися в міжнародний рух у зв'язку з тим, що його можливості впливати на політику є досить обмеженими. До того ж для нього існує небезпека маргіналізації, а ставлення до цього руху ЗМІ є досить скептичним. Однак представники руху борців із безробіттям брали участь у всіх великих подіях: у виступах проти СОТ у Женеві в 1995 році, у зустрічах сапатистів у Чіапасі в 1996 році, у «іншому Давосі» у 1999 році та інших подіях [1, с. 162].

Організації, які захищають інтереси безробітних, діють переважно в розвинених країнах, здебільшого в Європі, але почали виникати й у Південній Кореї, Японії та інших країнах. Як приклад успішної боротьби безробітних у країнах, що розвиваються, можна назвати марокканський рух «Дипломовані безробітні» та організований аргентинською профспілкою СТА «Великий марш за труд», який викликав масові та тривалі виступи пікетувальників.

Ще одним ефективним заходом борців із безробіттям стали «Європейські марші проти безробіття, незахищеності та соціального виключення», які

виникли в середині 90-х років, коли в Європі спостерігалася різке зростання безробіття та посилення бідності, і при цьому політика Євросоюзу не торкалася соціальних питань, які залишились у компетенції держав. Протягом досить тривалого часу серед європейських рухів не було єдності. Європейські марші були організовані як відкрита мережа без складної структури та статутів, що сприяє об'єднанню дуже різних сил для конкретних практичних заходів [1, с. 164].

Дуже активно беруть участь у антиглобалістському русі й жіночі організації. Яскравим прикладом участі жінок у світовому протестному русі став всесвітній марш жінок у 2000 році, який згодом став традиційним. Його ідея була висунута активістками Федерації жінок Квебеку в 1995 році. Цей марш проводився під девізом «боротьби проти насилля та бідності».

Насамкінець, частиною міжнародного руху протесту є неурядові організації. Крістоф Агітон виділяє три основні групи неурядових організацій, які можна віднести до антиглобалістського руху. По-перше, організації, які займаються захистом прав людини («Міжнародна амністія»). По-друге, організації, які вирішують термінові продовольчі та медичні проблеми («Лікарі світу», «Лікарі без кордонів»). По-третє, неурядові організації, які обіймаються проблемами допомоги країнам Півдня. Існують також організації змішаного типу, які займаються організацією різних заходів. Загальна проблема, пов'язана із неурядовими організаціями складається в тому, що з посиленням ролі та можливостей неурядових організацій вони привласнюють собі політичний простір, де раніше діяли громадські, політичні та інші організації. Сьогодні неурядові організації вимушені обирати між незалежною позицією, яка передбачає співробітництво із громадськими організаціями, та залежністю від урядових замовлень та замовлень міжнародних інститутів [1, с. 170].

Президент Фонду Горбачова Михайло Горбачов відносить до антиглобалістського руху весь спектр громадсько-політичних сил, що виступають з позицій критики або протидії неоліберальній глобалізації, та

включає до нього як помірно-реформістські та ліворадикальні, так і правоекстремістські та націоналістичні партії та рухи [41, с. 14].

Провідний науковий співробітник Інституту світової економіки та міжнародних відносин Російської академії наук Ківа Майданик пропонує наступну типологію антиглобалістських організацій: організації, які виступають проти існуючих підвалин суспільства («Чорний блок», «Рух глобального супротиву», «Direct Action Network», «Reclaim the Streets» тощо); організації, що виступають за анулювання зовнішнього боргу країн, що розвиваються («Jubilee Sud»); впливові організації гуманітарної та правозахисної орієнтації («Amnesty International», «Oxfam», «Лікарі без кордонів», «Міжнародна федерація прав людини»); екологічні організації («Друзі Землі», «Грінпіс»); селянські організації. Автор також виділяє організації, які захищають права споживачів, молоді, жінок, сексуальних меншин, виступають за збереження культурної самобутності тощо [97, с. 3 – 4].

Професор Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана Т. Кальченко виділяє наступні типи антиглобалістських організацій:

- організації, що займаються вирішенням проблем Північ – Південь та підтримують визвольні рухи в країнах Близького Сходу, Латинської Америки тощо;
- об'єднання безробітних, рухи за права жінок;
- захисники тварин та навколишнього природного середовища;
- представники лівих, антифашистських кіл;
- представники анархістських кіл;
- «чисті антиглобалісти» [73, с. 184].

На думку співробітників Центру Інтернет-політики Московського державного інституту міжнародних відносин (університету) Міністерства закордонних справ Росії Дар'ї Захарової та Дмитра Пескова, одним з найвірогідніших сценаріїв розвитку антиглобалістського руху може стати його розкол де-факто на радикальний та помірний напрямки. Частково такий розкол

відбувається вже сьогодні. Помірний напрямок на чолі з лідерами АТТАК та лідерами низки Латиноамериканських країн ставить собі за завдання етичне корегування сучасного капіталізму, гуманізацію глобалізації, а радикальні організації виступають за соціалістичну революцію заперечуючи глобалізацію як процес. Так, наприклад країни ЄС налаштовані ввести спеціальний податок на фінансові трансакції своїх компаній та перерозподіляти отримані кошти на вирішення проблем екології, безробіття тощо. Таким чином, чиновники ЄС виконали головну вимогу однієї з найвпливовіших організацій антиглобалістського толку ЄС – АТТАК, яка виступає за введення податку Тобіна. Для радикального крила руху в цьому сценарії залишається лише місце хуліганів, які б'ють вітрини під час чергових міжнародних зустрічей. Однак усе не так просто. Видовищність, масовість та відкритість стали основними ознаками антиглобалістського руху, та в нових умовах помірне крило антиглобалістського руху, яке відмовиться від основних ознак бренду, можуть просто не помітити [7, с. 112].

Вулична сила та телевізійна картинка, як і раніше, – обов'язкові умови успіху антиглобалістського руху [7, с. 113].

Професор Одеського національного морського університету Віталій Лукашевич вважає, що антиглобалізм є об'єднанням різнорідних організацій та рухів, що виступають проти суб'єктивної глобалізації як напряму розвитку цивілізації. При цьому антиглобалізм пропонує альтернативні шляхи розвитку людства практично у всіх сферах життя [93, с. 315].

Деякі дослідники вважають, що до антиглобалістських організацій можна віднести й організації терористичні. Так, згідно зональної теорії антиглобалістського руху, яку ми згадували в першому розділі, до зовнішнього кола антиглобалізму відносяться терористичні організації, які називають себе борцями проти глобалізації, але антиглобалістські організації їх такими не вважають. Так звані чисто антиглобалістські організації не визнають методи діяльності терористичних організацій [7, с. 90 – 91].

Тероризм – явище досить суперечливе, яке за своєю організаційною основою, ідейними платформами, цілями та характером нагадує суспільно-політичний рух. Безумовно, ми не виправдуємо кривавих акцій терористів, але разом з цим ми вважаємо, що терористичні організації можна із деякими застереженнями віднести до антиглобалістських організацій.

На думку співробітника кафедри світових політичних процесів Московського державного інституту міжнародних відносин (університету) МЗС РФ С. С. Веселовського, тероризм проти США та західного світу можна розглядати як форму протесту проти глобалізації, яку західні країни активно пропагують, та зростаючого світового соціально-економічного розшарування [133, с. 190].

Терористична діяльність, розвиваючись протягом усієї історії людства, сьогодні під впливом процесів глобалізації та науково-технічного прогресу стала представляти собою принципово нове явище. Сучасний транснаціональний тероризм ставить перед собою завдання ліквідації існуючої політичної системи світу та заміни її на іншу, яка ґрунтується на окремих положеннях ісламу, вважаючи існуючий порядок несправедливим по відношенню до мусульманського співтовариства, яке швидко розвивається та активно набирає сили. Необхідність такого проекту, який намагаються реалізувати транснаціональні терористи, може бути викликана як міжцивілізаційними протиріччями, так і зростаючим розривом між бідними країнами (багато з яких знаходяться в мусульманському світі) та багатими державами, які використовують усі переваги світу, що глобалізується [133, с. 192].

Після терактів 11 вересня, які призвели до чисельних жертв та руйнувань, влада зробила висновки та вжила заходів. Таким чином, у країнах, які живуть під постійною загрозою терактів з використанням будь-яких видів зброї, антиглобалістам з радикальних організацій безперешкодно пересуватись по вулицях практично неможливо. Уведення більш суворого режиму безпеки при перетині кордону, перевага інтересів (над)національної безпеки, як у США так і

в ЄС суттєво ускладнюють проведення будь-яких так званих «дзеркальних заходів», які дублюють великі економічні, політичні й інші форуми та зібрання. На практиці антиглобалісти є досить зручною мішенню для поліції для її тренувальної антитерористичної діяльності, тим більше, що антиглобалістські і терористичні мережі схожі за методикою організації акцій [7, с. 111]. Більше того лозунги антиглобалістів і терористів є дуже схожими [124, с. 38].

Поняття «тероризм» з'явилося досить давно, ще за часів Французької буржуазної революції. У сучасній етимології «тероризм» визначається як жах, страх, викликаний жорстокими насильницькими діями [46, с. 122]. Міжнародний характер тероризму характеризується зростаючою претензійністю, масштабністю його цілей та співпрацею різних локальних груп з різних країн [46, с. 125].

Антиглобалізм та тероризм мають багато схожого, деякі вчені називають міжнародний тероризм одним з проявів антиглобалістського руху. Так, російський дослідник Камен Денчев називає міжнародний тероризм «окремим випадком антиглобалістського руху» [46, с. 143]. Ми спробуємо виокремити ознаки, притаманні одночасно антиглобалістському руху та тероризму, а також визначимо схожість та принципову різницю між ними.

Першою ознакою, яка характеризує обидва рухи є їх антисистемність. Основною метою своєї діяльності антиглобалістський рух та тероризм вважають боротьбу із світовим порядком, що склався, та глобалізацією в цілому.

Рух антиглобалістів являє собою нову форму суспільної протестної організації, яка з'явилась та почала активну діяльність наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть. Тероризм, у свою чергу, безперечно, є проявом протесту. Створення всім відомої терористичної організації «Аль Каїда», яка активізувала терористичну діяльність на початку ХХІ століття, стало реакцією на процеси глобалізації, які постійно розширюються.

Головними винуватцями негативних наслідків глобалізації антиглобалісти та терористичні організації вважають західні країни на чолі із

США, які є найбільш розвинутими та заможними державами світу, а також великі ТНК та міжнародні фінансові організації.

Варто зазначити, що сучасний антиглобалістський рух та тероризм, безперечно, мають глобальний характер.

Другою спільною ознакою антиглобалістського руху та тероризму необхідно назвати використання продукту глобалізації – новітніх інформаційних технологій (Інтернет, мобільні телефони тощо) у організації їх діяльності.

Інтернет, який більшість дослідників називають символом глобалізації, є дуже важливим чинником, що суттєво впливає на формування та діяльність антиглобалістського руху та тероризму.

Інтернет поставив під загрозу «закритість» більшості країн третього світу та показав, що західні країни стоять на порядок вище за рівнем розвитку, соціальними стандартами. Одночасно, антиглобалісти, наприклад, основну свою діяльність реалізують у глобальній мережі. Спілкування між членами організацій, діяльність сайтів, тематичних антиглобалістських Інтернет-крамниць, організація крупномасштабних заходів антиглобалістів – усе це робиться за допомогою Інтернету.

Міжнародний тероризм також характеризується публічністю та активно використовує в своїй діяльності інформаційні технології. Усі терористичні організації мають свої веб-сайти, важливі заяви лідерів організації також робляться через Інтернет.

Урешті, представники обох рухів використовують у своїй діяльності мобільні телефони, комп'ютери, навігатори та інші досягнення сучасних інформаційних технологій.

Далі варто звернути увагу на організаційні форми антиглобалістського руху та міжнародного тероризму. Обидва рухи не мають єдиного центру, представлені цілим розмаїттям організацій, течій. У обох випадках відсутній єдиний керуючий центр та лідер. Локальні групи співпрацюють між собою, при цьому можуть об'єднуватись для проведення певного заходу.

Наступним важливим питанням для будь-якого суспільно-політичного руху є, безперечно, питання фінансування та залучення коштів. Так, тероризм частково фінансується за рахунок прибутків від продажу нафти, якою багаті більшість арабських країн. Фактично частина грошей, якими західні країни розплачуються за нафту, опосередковано перетікає до рук терористів. Звичайно, також існує безліч незаконних джерел, з яких фінансуються терористичні організації. Антиглобалістські організації використовують усі можливі шляхи залучення коштів: виготовлення спеціальної продукції із відповідною символікою, збір членських внесків, діяльності Інтернет-крамниць. Антиглобалістський рух також дуже часто фінансується за рахунок коштів великих транснаціональних компаній та фондів, що суперечить його ідеології та принципам.

Таким чином, розглянувши основні типології антиглобалістських організацій можна зробити наступні висновки.

По-перше, основними типами антиглобалістських організацій є наступні: чисті антиглобалісти, борці за альтернативну глобалізацію, антиглобалістські організації лівого та правого толку, екологічні, пацифістські організації, борці за гендерну рівність, селянські організації, організації, які виступають проти потогінних виробництв, за списання боргів країн Півдня, проти окремих міжнародних міжурядових та міждержавних організацій та багато інших. У типології антиглобалістських організацій окремо також виділяються різноманітні соціальні форуми (всесвітні, міжнародні, регіональні, національні).

По-друге, ми можемо частково погодитись з деякими дослідниками, які визнають тероризм окремим випадком антиглобалістського руху, при цьому наголошуючи, що такий підхід не суперечить та не виключає рішучості боротьби із міжнародним тероризмом.

2.3. Організаційно-економічні засади функціонування антиглобалістського руху.

Одним з найбільш важливих та суперечливих питань дослідження антиглобалістського руху є проблема його фінансування. Вона є складною для вивчення через низку причин. Головна – брак інформації. Якщо звернутися до сайтів антиглобалістських організацій, то далеко не всі з них є прозорими та такими, що декларують прибутки та витрати. Багато організацій, від найбільших та найвідоміших до маленьких, взагалі оминають питання фінансування та не наводять цю інформацію на своїх сайтах. У інших випадках представлена досить скупа інформація, яка містить лише декілька цифр, які характеризують загальний прибуток та витрати організації за визначений період та відсоткове відображення видаткової частини бюджету, або статті, на які було витрачено певну частину коштів.

Серед основних статей прибутку антиглобалістських організацій виділяються наступні: приватні пожертви, кошти приватних та державних фондів, надходження від продажу спеціалізованої літератури, предметів із логотипами, членські внески, прихована спонсорська допомога з боку крупних бізнесменів, великих ТНК, політиків.

Основні видатки антиглобалістських організацій: підтримка сайту, інформаційні технології, агітаційні матеріали, оренда приміщення, зарплата (редакторам сайту, адвокатам, авторам публікацій, працівникам організації тощо) [Додаток Е].

Досить цікавою для нас є стаття Л. Уейні, у якій автор, по-перше, розмежовує донорів європейських організацій (частково програми антиглобалістів спонсорує Євросоюз, а також благодійні організації) та північноамериканських (основними донорами в цьому регіоні є заможні фізичні особи та різноманітні фонди, які варіюються від маловідомих релігійних до відомих фондів Форда та Рокфеллера). По-друге, представляє конкретні суми бюджетів деяких організацій, які вони мали на початок XXI століття, з

приміткою на те, що головних своїх донорів організації вважають за краще все ж таки не називати.

Матеріали статті Л. Уейні підтверджують факт наявності серед спонсорів антиглобалістських заходів великих корпорацій. Так, корпорація Unilever перерахувала на користь Фонду Ben & Jerry 5 мільйонів доларів на реалізацію його програм. Відомо також, що згаданий фонд, заснований однойменною компанією, яка виробляє морозиво та є одним з головних спонсорів організацій антиглобалістського толку. Іншим прикладом є Фонд Solidago, про який мало що відомо, крім того, що він віддає перевагу наданню малих грантів. Така політика дозволяє більшій кількості громадських організацій та дослідницьких співтовариств скористатися його фінансовою підтримкою [207].

Зрозуміло, що представлена інформація не робить повністю прозорим питання фінансування антиглобалістських організацій. Вочевидь також, що багато грантодавців та одержувачів грантів не розголошують для широкого загалу досить велику кількість інформації. Так, деякі організації не вказують (навіть у бланках своєї фінансової звітності), хто є їх головним донором та в яких обсягах обчислюються отримувані кошти.

І все ж таки для нас є дуже важливим завданням розкрити питання фінансової та матеріальної підтримки акцій антиглобалістських організацій. В основному ця підтримка здійснюється безпосередньо учасниками руху (проїзд, харчування, проживання). Крім цього фінансову підтримку антиглобалістам надають деякі гуманітарні організації, які допомагають країнам, що розвиваються, та різного роду корпорації, які мають ресурси (рух фермерів, профспілки тощо). Зокрема, витрати на організацію поїздки української та російської делегації у Геную в 2001 році взяла на себе міжнародна організація АТТАК [32, с. 400].

За оцінками дослідників Університету Джона Хопкінса, неурядовий сектор, який включає й антиглобалістський рух, у цілому наприкінці XX століття представляв собою індустрію з річним оборотом у 1,1 трильйон доларів США та 19 мільйонів співробітників, що можна порівняти з восьмою

найбільшою економікою світу. Через неурядові організації сьогодні проходить більше коштів, що спрямовуються в рамках програм міжнародної допомоги розвитку, ніж через усю систему ООН (за виключенням Світового банку та МВФ), а в багатьох країнах неурядові організації заміщують державні органи в наданні цілої низки послуг (наприклад, у галузі освіти або охорони здоров'я) [118, с. 118].

Професор Олександр Бузгалін, який брав безпосередню участь у організації чотирьох Європейських соціальних форумів (ЄСФ) стверджує, що при організації в даному випадку ЄСФ керівництва не було зовсім. Була дуже широка Асамблея, яка представляла більше 100 найбільших міжнародних громадських структур. Асамблея обіймалася виключно проблемами визначення загальних питань пленарних засідань та координацією хто, де, коли буде засідати і тому подібне. Програми конференцій, семінарів, дискусій визначали організатори кожного з заходів (а їх деколи було кілька десятків). Щодо питання оплати Олександр Бузгалін стверджує, що кожен платив сам за себе (і багаті західні недержавні фонди, чії делегати жили в основному в готелях і бідні громадські організації та рухи інших країн). При цьому варто зазначити, що фонди західних країн охоче спонсорують та підтримують неможливі громадські організації. У кожного з учасників ЄСФ був дуже обмежений бюджет (50 – 100 євро на учасника, для порівняння учасники Давоського форуму платять у кілька сотень раз більше), який складається з оргвнесків (від символічних 2 до 50 євро – залежно від прибутку, який учасники називають при реєстрації), дотацій органів місцевого самоврядування, великих міжнародних неурядових організацій. При чому учасники, які нічого не платили, мали такі ж самі права [83, с. 94].

Ще один символ глобалізації – Інтернет – став дуже дієвим джерелом знаходження коштів для антиглобалістських організацій. Ефективність будь-якого суспільно-політичного руху, безумовно, залежить від популярності ідей, що відстоюються, налагодженої організаційної структури, стабільності фінансування. У численних публікаціях, присвячених антиглобалістському

руху, розглядаються в основному перші дві умови. Третя стає об'єктом спекуляцій ЗМІ і обивателів [7, с. 130].

З виключно наукової точки зору – питання про способи фінансування – одне з головних при аналізі перспектив і можливостей руху, перш за все, можливостей мобілізувати ресурси. З ідеологічної точки зору питання фінансування важливе як критерій для оцінки незалежності руху, можливого використання бренда і активістів руху, наприклад, однією корпорацією в конкурентній боротьбі проти інших корпорацій, однією державою, проти інших держав. Саме щоб уникнути звинувачень в упередженості, антиглобалістські організації, наслідуючи приклад великих транснаціональних корпорацій, складають щорічні докладні звіти про прибутки і витрати.

Основа антиглобалістського руху – різноманітні локальні, невеликі за кількістю учасників організації і групи екологічної, правозахисної, антивійськової і іншої орієнтації. Традиційні громадські організації формують антиглобалістський рух, приєднуючись до міжнародних синхронізованих акцій протесту, відвідуючи маніфестації в місцях проведення самітів СОТ, Великої вісімки, Великої двадцятки, беручи участь у соціальних самітах. Організації продовжують займатися своєю профільною діяльністю, координуючи деякі свої дії з аналогічними організаціями з інших країн, створюючи мережі для забезпечення кращої організації і більш стабільного фінансування. Різноманітні форми координації антиглобалістського руху – соціальні форуми, коаліції, федерації, мережі тощо, дозволяють тематично схожим організаціям з різних країн об'єднувати ресурси і зусилля заради спільних цілей – і в реальному, і в віртуальному просторі.

Питання фінансування масштабних антиглобалістських заходів – конференцій і соціальних самітів – слід розглядати окремо від фінансування повсякденної діяльності антиглобалістських організацій.

Фахівці звертають увагу при дослідженні антиглобалістського руху на нові організаційні форми, що послужили основою для більшої ефективності руху. Організаційні форми надзвичайно різноманітні: профспілки і мережі

організації, невеликі мобільні групи, комітети солідарності, аналітичні спілки, альтернативні ЗМІ з можливістю для будь-якого відвідувача опублікувати свою статтю або коментар тощо. У різноманітті цих форм і зібраний досвід громадських рухів попередніх епох. Другою необхідною умовою для ефективності руху було завжди і залишається зараз фінансування. І в цій сфері антиглобалістським рухом використовується весь традиційний набір, що був удосконалений певними механізмами.

Існують декілька класичних джерел фінансування для громадських організацій будь-якого типу:

- обов'язкові і добровільні членські внески;
- добровільні пожертви від прибічників;
- продаж профільної літератури і супутніх товарів (одяг, інші предмети з символікою, агітаційні матеріали);
- гранти від благодійних і державних організацій;
- прибутки від культурних і освітніх заходів (кінопоказів, літературних читань, фестивалів, артмайстерень, конференцій, тренінгів, семінарів тощо).

Антиглобалістські організації фінансуються з тих же самих джерел. Проте деякі з них антиглобалісти вдосконалили, використовуючи можливості інформаційних технологій і спеціалізацію самого руху.

Один з традиційних різновидів антиглобалістських акцій – вуличний фестиваль (street party) – виступає як центральний фандрайзинговий антиглобалістський захід. Ця форма організації протесту, при якій вулиці «окуповуються» протестуючими, акторами і художниками, що влаштовують справжні фестивалі з тематикою протесту. Фестивалі збирають значну аудиторію, якій пропонується купити створені учасниками фестивалю витвори мистецтва, книги і журнали, предмети одягу і агітаційні матеріали.

Антиглобалістські організації, багато з яких займаються соціальними проблемами, користуються ідеологічною і фінансовою підтримкою профспілок, спираючись таким чином на фінансову стабільність профспілкових членських

внесків. Наприклад, організація «Стрейтгудс» співпрацює з цілою низкою профспілок, які перераховують частину коштів, отриманих від профспілкових внесків, на фінансування різних проектів і діяльності організації в цілому [7, с. 133].

Організації, що виступають проти корпоративної глобалізації, проти трудової дискримінації, за поширення спільних стандартів праці, за соціальну справедливість тощо, часто відкривають свої магазини з товарами власного виробництва. Такі товари продаються під лейблом «no sweatshops», що означає вироблено без використання потогінної праці.

Ще одне джерело фінансування, що використовується в основному як гарантія фінансово нестабільних антиглобалістських організацій або для організації великих антиглобалістських заходів, – підтримка з боку великих і відомих антиглобалістських мереж «Direct action network» (Мережа прямої дії) або «Alliance for Global Justice» (Альянс за глобальну справедливість). «Найрозкрученіші» організації і сайти виконують функції спонсорів по відношенню до більш малих, локальних, вузькоспеціалізованих організацій.

Намічається досить чіткий поділ різних видів антиглобалістських організацій за типами виконуваних функцій. Наприклад, існує організація «Unite Here!» (Об'єднуйтеся тут), яка претендує на статус нової профспілки для робочих усіх напрямів і сфер діяльності, у великих і малих корпораціях, будь-якого віку, статевої і національної приналежності [205]. Великі розділи на сайті цієї організації присвячені різноманітним засобам підтримки організації: фінансовим, матеріальним, активістським тощо. Організація навіть створила мережу «дружніх готелів», склала каталог готелів, у яких рекомендовано зупинятися прихильникам організації. Таким способом організація одержує стабільне джерело коштів на свій рахунок. Організація «Unite Here!» відкрила власний віртуальний магазин з досить широким асортиментом. Наприклад, тут продається спеціальна уніформа з лейблом «Unite Here!», яку активно купують робітники з метою застрахуватися від певних порушень з боку роботодавця

(організація зарекомендувала себе як успішний адвокат для робітників проти корпорацій).

З іншого боку, існує сайт, який збирає всі основні новини про антикорпоративні кампанії і акції, проти порушень прав робочих, дітей, жінок корпораціями тощо – «behind the label» [171]. Сайт підтримується на кошти «Unite Here!». Над сайтом працює унікальний колектив авторів, журналістів, аналітиків, дослідників, який постійно стежить за ситуацією з правами робітників по всьому світу.

Таким чином, відбувається деякий природний перерозподіл функцій, спеціалізація і розподіл праці між антиглобалістськими організаціями. Великі мережі, які мають зв'язки з профспілками, брали участь у великих протестах і зуміли побудувати власний бренд, розрекламувати свої ідеї і цінності, і зараз одержують досить великі кошти. Організації такого типу стають не тільки організаційним, але й мережевим, ресурсним, фінансовим центром, що перерозподіляє фінанси всередині антиглобалістського руху.

Мінімальні витрати на повсякденну діяльність антиглобалістських організацій є наступними:

- підтримка сайту, інформаційні технології, агітаційні матеріали;
- оренда приміщення;
- зарплата (редакторам сайту, адвокатам, авторам публікацій, працівникам організації тощо).

Функціонування невеликої антиглобалістської організації може обмежуватися майже виключно підтримкою сайту і участю у великих акціях протесту, що проводяться в країні або в регіоні. Інтернет є найважливішим засобом – зручним, швидким і недорогим – для організації протестів, агітації нових прибічників, обміну досвідом і ідеями з іншими антиглобалістськими організаціями в інших провінціях і країнах, отримання додаткових фінансових коштів. Користування Інтернетом, з одного боку, різко знижує організаційні витрати на функціонування організації, з іншого, дозволяє залучити додаткові кошти з усіх країн світу [7, с. 135].

За рахунок такої диверсифікації джерел фінансування і скорочення витрат на повсякденну діяльність групи і організації антиглобалістського спрямування можуть досить активно і ефективно здійснювати свою протестну, правозахисну, освітню, аналітичну й іншу діяльність. Наприклад, організація «Alternatives», збирила для своїх проектів значний перелік спонсорів і партнерів з числа профспілок, великих правозахисних організацій, благодійних фондів і навіть деяких державних структур з 35-ти країн світу. А можливості антиглобалістського руху в цілому мобілізувати фінансові ресурси наближаються до аналогічних можливостей транснаціональних корпорацій і деяких держав.

На окрему увагу заслуговує проблема фінансування великих антиглобалістських заходів: функціонування радіо-і телевізійних проектів, проведення соціальних форумів, масових протестів проти міжнародних організацій тощо. Подібні заходи проводяться кілька разів на рік, коли антиглобалістський рух збирається на знакові заходи: протести проти СОТ, МВФ, Великої вісімки тощо. Існують також і численні регіональні заходи – Європейський соціальний форум, Соціальний форум двох Америк, протести проти НАФТА і порушень прав мігрантів у Європі. Витрати на проведення цих заходів суттєво вищі, причому важливі не тільки фінансові, але й матеріальні витрати. Питання проживання, харчування й місця для проведення саміту або агітаційних матеріалів для протестів – більш дорогі і масштабні.

Враховуючи масштаби, наприклад, Всесвітнього соціального форуму, для участі в якому приїжджають десятки тисяч людей з усього світу, витрати не окупаються невеликими прибутками від проведення заходів. Частина витрат беруть на себе самі учасники, сплачуючи і транспорт, і проживання, і навіть іноді невеликі організаційні внески, частина витрат покривається спеціальними цільовими програмами збору коштів. Витрати деяких делегацій оплачуються їх більш великими і заможними колегами. Спонсорами подібних заходів стають і профспілки, і урядові агентства, і місцева влада, і добродійні організації, і деякі

комерційні компанії, що забезпечують необхідний мінімум фінансування [7, с. 137].

Незважаючи на таку широку підтримку з боку цілого переліку спонсорів, такі масштабні антиглобалістські заходи часто не можуть покрити власних витрат.

Більш того, присутність у якості спонсорів великих комерційних і некомерційних організацій, з «підмоченою репутацією», часто компрометує організаторів, позбавляючи їх підтримки багатьох учасників антиглобалістського руху, що побічно і призводить до недостатнього фінансування заходів. Наприклад, у 2003 і 2004 роках Всесвітній соціальний форум проходив при фінансовій підтримці Фундації Форда, у 2005 році організаторів Форуму підтримав Фонд Рокфеллера. Це стало однією з основних причин ізоляції Форуму і його організаторів, бойкоту Форуму з боку багатьох радикальних і неконформістських антиглобалістських організацій.

Професор КНЕУ імені В. Гетьмана Тимур Кальченко наголошує на тому, що спектр структур, які фінансують антиглобалістський рух є досить широким (враховуючи різноманітність течій антиглобалізму). До основних категорій прямих спонсорів він відносить:

- ліві угруповання Латинської Америки (передусім Колумбії), пов'язані із наркопартизанами;
- ісламські (переважно арабські) благодійні фонди;
- уряди країн-периферії (як правило, вони здійснюють не стільки пряме фінансування, скільки організаційну підтримку в проведенні форумів антиглобалістів);
- великі ТНК, які вирішують за допомогою антиглобалістів власні проблеми макроекономічного характеру [73, с. 194].

Погоджується з професором Кальченком російський професор Михайло Делягін, який вважає, що яку б дію не передбачала здійснити та чи інша громадська сила, у світі знайдуться учасники глобальної конкуренції, яким ця дія піде на користь та які готові оплатити цю дію [44, с. 129].

Таким чином, розглянувши основні джерела фінансування антиглобалістського руху, можна зробити наступні висновки.

По-перше, треба зазначити, що антиглобалістські організації залучають фінансові кошти із різних джерел (членські внески, діяльність Інтернет-крамниць, гранти від великих фондів, фінансова допомога від ТНК за певні протестні акції тощо). При цьому річні бюджети деяких організацій складають досить суттєві суми.

По-друге, характерною для всіх антиглобалістських організацій є тенденція нерозголошення донорів, які надають їм головну фінансову допомогу. Це може бути пов'язано зі скандалами, коли акції протесту антиглобалістських організацій проти СОТ, МВФ інших міжнародних структур фінансувалися відомими фондами.

Висновки до розділу 2

1. Зародження антиглобалістського руху відбувалося на ґрунті, підготовленому різноманітними громадськими рухами країн Західної Європи та Північної Америки другої половини ХХ століття. Це дало можливість частині найактивніших організацій (пацифістських, феміністських, екологічних, профспілкових, студентських тощо) долучитись до руху. Безпосереднім поштовхом до формування цілісного руху стало повстання в Мексиці, а також зрив зустрічі міністрів країн-членів СОТ у Сіетлі. Ці події є своєрідними точками відліку існування антиглобалізму. З 1994 по 2000 роки проходить період формування антиглобалістських організацій, активізація їх діяльності із посиленням тиску неолібералізаційних процесів. З 2001 року практична діяльність антиглобалістів розширюється до світових масштабів через

заснування щорічного форуму антиглобалістських організацій.

2. Антиглобалістський рух представлений широким спектром організацій, різних за структурою, напрямками, методами та формами діяльності. До складу руху входять: пацифістські, студентські, профспілкові, феміністські, селянські, екологічні організації. Деякі вчені називають терористичні організації одним з проявів антиглобалістського руху.

3. Антиглобалістські організації використовують різноманітні способи залучення коштів для своїх потреб. Джерелами таких надходжень можуть бути державні й приватні фонди, індивідуальні пожертви простих членів організацій, великих бізнесменів, філантропів. Антиглобалісти активно використовують Інтернет-крамниці, виробляють недешеву екологічно чисту продукцію під спеціальним лейблом тощо. При чому варто зазначити, що така продукція є дуже популярною серед громадян розвинених країн.

Основні наукові результати розділу опубліковані в працях автора: «Еволюція антиглобалістського руху», «Антиглобалістський рух та міжнародний тероризм», «Антиглобалістський рух: ідеологія та джерела фінансування» та «Антиглобалізація і пацифізм проти інтеграційних процесів у сучасному світі» [143; 146; 147; 145].

ДІЯЛЬНІСТЬ АНТИГЛОБАЛІСТСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Глобалізація по-різному впливає на різні регіони світу. Виступаючи проти неї, активісти антиглобалістських організацій змушені зважати на регіональні особливості проявів глобалізації, використовувати різні методи й тактику дій.

У цьому розділі ми розглянемо регіональні особливості форм та методів діяльності антиглобалістських організацій, більш докладно звернемо увагу на діяльність антиглобалістів у Європі та в Україні.

3.1. Соціальні й політичні техніки діяльності антиглобалістів: регіональні особливості.

Розмаїття напрямів антиглобалістського руху визначає велику кількість форм та методів боротьби проти глобалізації.

Ліворадикальні антиглобалісти роблять ставку на демонстрацію «живої сили», прями дії (навіть терористичні). Їх протестний потенціал частіше за все спрямований проти Заходу (вестернізації та американізації), на зрив будь-яких заходів зі зміцнення та розвитку СОТ, ЄС, МВФ та інших міжнародних фінансово-економічних інститутів.

Альтерглобалісти, беручи участь у протестних акціях, вважають, що більш дієвою формою боротьби є організація різного роду соціальних форумів. При цьому альтерглобалісти не відмовляються від участі в політичних процесах, від взаємодії із владними структурами [32, с. 389].

Суттєво відрізняється діяльність антиглобалістського руху, оцінка самого феномену глобалізації залежно від іншої системи координат – у промислово розвинутих країнах та країнах, що розвиваються.

Так, якщо в розвинутих країнах, критикуючи вади процесу глобалізації все ж визнають її об'єктивний характер та роль у гігантському зростанні продуктивності праці, то в країнах, що розвиваються, не вважають глобалізацію єдиноправильним проектом світоустрою. Країни, що розвиваються, більш конкретно ніж розвинуті країни висловлюються на користь іншого шляху економічної інтеграції, іншого типу відносин у світі та висловлюють впевненість, що «інший світ можливий» [32, с. 395].

Іншими пріоритетами з точки зору країн, що розвиваються, повинні стати: продовольча безпека, більш справедливий розподіл прибутків, скорочення податкового та боргового навантаження на найбідніші країни, участь у вирішенні всіх глобальних проблем. У галузі внутрішньої політики на думку антиглобалістів країнам, що розвиваються, необхідно орієнтувати економіку на внутрішній ринок, а не на експорт. Найважливішою складовою антиглобалістських настроїв у країнах, що розвиваються, є також неприйняття політики тотальної уніфікації, вестернізації світу. При цьому люди прагнуть захистити не тільки свою національну культурну самобутність, національну мову і традиції, але й багату спадщину «незахідних» цивілізацій у цілому [32, с. 396].

На жаль, зворотню стороною боротьби з космополітизмом, неприйняттям цінностей західної цивілізації стало посилення націоналізму.

В ісламських країнах це призвело до сплеску фундаменталізму, який вимагає повернутись до середньовічних традицій, моральних, релігійних і правових норм раннього ісламу та не зупинятись перед насиллям для досягнення цієї мети [32, с. 397].

У країнах Латинської Америки, перш за все, у країнах з великим відсотком індіанського населення (Мексика, Перу, Болівія, Еквадор, Гватемала), націоналізм, заснований на антиглобалізмі, здобув форму

індихенізму (течія в громадській думці, образотворчому мистецтві та літературі країн Латинської Америки, де індіанці становлять значну частину населення і де збереглися традиції їхньої стародавньої культури. Набув розвитку у 20 – 30-х рр. ХХ ст., коли під впливом робітничого та селянського рухів багато письменників і митців звернулися до тематики, пов'язаної з життям індіанців) [32, с. 397].

У той же час, у ряді країн Латиноамериканського континенту, зокрема в Бразилії, антиглобалісти представляють собою маргінальну частину суспільства. У цілому реалії Латинської Америки (тут нараховується 200 мільйонів людей, які живуть у злиднях) сприяють зростанню антиглобалістського руху. Та не випадково найбільші форуми антиглобалістського руху як місцевого, так і міжнародного значення проходять саме в цьому регіоні [32, с. 397].

Антиглобалістські настрої в країнах, що розвиваються, підживлюються також нестабільністю політичної ситуації, перш за все в тих країнах, які стали жертвами громадянських війн, етнічних і міжплеменних конфліктів, свавілля та корумпованості правлячих режимів. Протестні рухи, які виникають на цьому ґрунті, мають іншу природу, ніж у розвинутих країнах [32, с. 397].

Аналізуючи склад учасників антиглобалістського руху, їх мету та методи боротьби, варто зазначити, що в країнах Півдня рухи протесту в більшій мірі, ніж у країнах Півночі носять політичний характер. Особливо це помітно в Латинській Америці [4, с. 11].

Іншою особливістю протестного руху на Півдні є виступи проти неоліберальної глобалізації деяких політиків, а саме экс-прем'єр-міністра Малайзії Махатхіра Мухамеда або президента Венесуели Уго Чавеса. Перший критикує глобалізацію з антизахідних позицій та виступає на захист азійських цінностей, за економічний націоналізм та обмеження вільного пересування капіталів. Другий – використовує популістську, націоналістичну та антиамериканську риторику [4, с. 11].

Однак слід зазначити, що для всіх регіонів світу властиві однакові проблеми антиглобалістського руху. Варто мати на увазі, що даний вид політичної активності властивий лише невеликій (у масштабі всього населення планети) частині громадян. Отже, існує комплекс факторів, які ускладнюють або перешкоджають підключенню людей до боротьби проти політики світової політичної та економічної еліти.

Перш за все зазначимо, що антиглобалістський рух не може претендувати на загальність. Головним генератором антиглобалістського руху виступають міжнародні неурядові організації, які мають досить обмежений доступ до таких масових каналів комунікації, як телебачення та радіо. Основний транскордонний комунікаційний канал, який використовують неурядові організації – Інтернет, – може забезпечувати інформаційні обміни тільки між порівняно забезпеченими громадянами, які проживають, як правило, у найбільш розвинутих країнах. Таким чином, основна маса населення планети фактично опиняється за межами інформаційного простору антиглобалістського руху. Вона продовжує формувати свої уявлення про навколишній світ на основі інформації, що отримує в найкращому випадку з національних ЗМІ, що частіше за все знаходяться в тій чи іншій формі залежності від державних структур або корпоративного капіталу, а в найгіршому – коли через економічну відсталість країни навіть ці канали опиняються недоступними, тоді люди отримують інформацію з каналів безпосереднього спілкування або чутки. Це частково підтверджується даними щодо соціального складу учасників антиглобалістських акцій. Вірогідність того, що учасник таких виступів є мешканцем розвинутої країни, а не країни, що розвивається складає 75 % [90, с. 56].

Однак навіть у розвинених країнах схильність до політичної боротьби проти глобальної еліти демонструє явна меншість громадян. Одна з причин цього полягає в тому, що уявлення широких мас щодо проблем світової політики формується головним чином телебаченням та радіо, які досить необ'єктивно трактують матеріали щодо антиглобалістського руху. Показовими

в цьому плані є сюжети про акції антиглобалістів, які транслюються по телебаченню в різних країнах. У фокусі уваги журналістів опиняються виключно сутички з поліцією, насильницькі дії екстремістських елементів та інші подібні сюжети. Усе це зрештою веде до формування в свідомості обивателя образу антиглобалістського руху як руху, який об'єднує в своїх лавах радикально налаштованих молодих людей, схильних до неконструктивних дій, до насилля, які створюють своїми діями проблеми для звичайних громадян. Існує залежність між тим, про що кажуть ЗМІ та оточуючі люди, та тим, як людина визначає для себе значущість соціальних та політичних проблем. Така залежність дозволяє стверджувати, що сприйняття процесів глобалізації основною масою громадян різних країн не буде суттєво відрізнятися від трактувань, які роблять офіційні джерела, або від суджень, які складаються під впливом національних стереотипів, культурних цінностей та установок [36, с. 162].

Створюваний ЗМІ негативний образ антиглобаліста як людини далекої від ідеалів антиглобалістського руху, починає переноситися на рух у цілому.

Тому, одним з шляхів вирішення цієї проблеми міжнародні антиглобалістські організації бачать у створенні незалежних від впливу корпорацій та держав ЗМІ.

На думку професора МДУ ім. Ломоносова Олександра Бугаліна найбільш відомою, можна сказати, універсальною формою антиглобалістського руху є акції протесту, які проводяться рухом починаючи з 1999 року в місцях проведення різного роду самітів агентів глобалізації [83, с. 89].

Серед характерних рис акцій протесту, які властиві всім регіонам світу, слід назвати наступні:

- масовість акцій (від 50 тисяч до більш ніж 10 мільйонів учасників);
- інтернаціональний характер виступів (у всіх випадках в акціях представлені десятки країн з делегаціями до 10 тисяч осіб), низка заходів має статус всесвітніх, проводиться іноді в один день у десятках країн;

- інтер-класова структура учасників (від безробітних і селян до професіоналів та дрібної буржуазії), представництво різних вікових груп (за відносного домінування молоді) та приблизно пропорційне представництво чоловіків та жінок;

- принципова установка ініціаторів заходів та одночасно стихійно відтворювана практика плюралізму ідеологій, форм та методів дій;

- співвідношення методів діалогу та громадянської непокори при взаємодії із владою (під час акцій учасники зазвичай розділяються на колони схильні або ні йти на прямі сутички із поліцією, які виставляють радикально-ліві або помірно-соціальні лозунги тощо);

- поліцентричність, мережевий принцип організації акцій; відсутність єдиної політичної або іншої інституційної структури, яка реально організовує акції; рухливість та тимчасовість мереж, які координують акції.

Досить аморфні, багатообразні, принципово не схожі одна на одну структури (профспілки та екологи, комуністи і соціал-демократи, віруючі та атеїсти), які беруть участь у акціях, виявилися здатними не тільки до взаємодії, але й на спільні дії, які за масштабами перевершують усі опозиційні рухи останніх двадцяти років. Причиною цього може бути тільки одне: ці акції – відповідь на реальні виклики часу, вони знайшли відгуки в умах і серцях мільйонів, а це відбувається лише тоді, коли рух висловлює реальні інтереси та потреби широких верств населення, коли їх мета, форми, методи дій адекватні інтересам тих, хто приїздить та приходять, іноді ризикуючи життям, щоб взяти участь у цих акціях [83, с. 90].

Варто наголосити на мережевій системі організації діяльності антиглобалістського руху. Серед основних рис мережевої організації виділимо наступні:

- неієрархічність, децентралізація, переважно горизонтальна та/або функціональна кооперація учасників;

- гнучкість, рухливість, легкість та швидкість створення та розпаду структур;

- відкритість мережі для входу та виходу, загальнодоступність ресурсів мережі (перш за все інформаційних);

- рівноправ'я учасників мережі не залежно від ролі, масштабу, ресурсів; не тільки некомерційний, але й антиринковий характер діяльності;

- вторинність форм та структур по відношенню до змісту діяльності;

- унікальність мереж.

Вищенаведені уніфіковані риси мережевої організації діяльності антиглобалістського руху в реальному житті знаходяться у взаємодії з традиційними рисами частково бюрократичної, частково комерційної, частково замкнутої організації діяльності.

Практично кожна протестна акція організовується як особлива унікальна мережа, відкрита для будь-якого учасника, який приходять до неї зі своїми ресурсами, може вільно використовувати всі спільні ресурси мережі, її бренд, взаємодіяти та вести діалог з будь-якими іншими учасниками. Конфігурація цих мереж постійно змінюється та після закінчення акції мережа фактично розпадається та народжує нові [83, с. 97].

Поліцейські служби різних країн завжди готові до акцій протесту антиглобалістів, раз за разом програють чергові «битви», в основному, завдяки тактиці вуличної боротьби, яку використовують антиглобалістські організації [7, с. 101].

Учасники таких вуличних акцій поділялися на дрібні групи, так звані «кольорові колони» за ступенем миролюбності. У ході однієї з акцій антиглобалісти винайшли середньовічну катапульту, за допомогою якої до поліції поверталися випущені нею гранати. Військові аналітики назвали таку тактику «swarming» – «роїння». Її головною особливістю є відсутність єдиного центру управління, по якому можна було б нанести удар. На відміну від партизанської тактики, з якою часто порівнюють вуличну тактику антиглобалістів, основною тактикою останніх є «примушення до діалогу», вихід на переговорний процес з опонентами, а не насильницьке захоплення влади.

Так, варто зазначити, що ефективного блокування заходів великих міжнародних структур, як то відбулося в Сіетлі, більше не фіксувалося. Заходи проходили, рішення приймалися, у промовах учасників почали з'являтися фрази на кшталт «соціально відповідальної глобалізації» (Президент Російської Федерації Володимир Путін у Генуї у 2001 році), стали відбуватися зустрічі учасників офіційних заходів з учасниками акцій протесту (Президент Чеської Республіки Вацлав Гавел у Празі), лідерів антиглобалістських організацій спеціально запрошують на заходи СОТ та інших міжнародних організацій. Паралельно організатори великих зустрічей на рівні Великої вісімки, Всесвітнього економічного форуму, СОТ почали обирати місця найменш доступні для проникнення демонстрантів. Такими стали віддалені від цивілізації канадські містечка, столиці країн з авторитарними режимами. Однак, навіть високогірний Давос не надав надійного захисту від проникнення антиглобалістів. Такі дії антиглобалістів призвели до того, що одна з сесій МВФ була навіть перенесена в Інтернет, а Фідель Кастро запропонував лідерам Вісімки проводити свої зустрічі на орбітальній станції в космосі. Однак спроба використання Інтернету для організації зустрічей міжнародних організацій не була успішною. На сьогодні антиглобалістські організації, навіть більше ніж національні уряди, мають у своєму розпорядженні велику кількість активістів-хакерів, здатних зламати сайт, паралізувати роботу урядових серверів і таке інше. Кіберпростір, на переконання частини антиглобалістів, став новою ареною для боротьби проти глобалізації [7, с. 102].

Досить гостро в антиглобалістському русі стоїть питання використання насилля. Якщо порівняти точки зору лідерів антиглобалістського руху на питання використання насилля під час акцій, то вони приблизно поділяться навпіл. У цілому можна сказати, що антиглобалісти підтримують національно-визвольні рухи в країнах третього світу, які в тому числі використовують насильницькі методи, але відмовляються від використання насилля в європейських країнах та Північній Америці [7, с. 103].

У антиглобалістському русі склалася парадоксальна ситуація: з одного боку, «розкрутка» руху, брэнда антиглобалізму привела до того, що потенційними учасниками руху ставали дедалі більш авторитетні організації, з іншого – репутація хуліганів явно тягнула рух назад [7, с. 103].

У територіальному плані антиглобалізм не обмежується простором країн Півночі. Антиглобалістські структури досить успішно діють й у країнах, що розвиваються, особливо в тих, у яких існує ідеологічне підґрунтя та соціальна база. Однак, саме в країнах, що розвиваються, антиглобалістські організації створюються за ініціативи та за безпосередньої участі західних країн [124, с. 32].

Основні елементи процесу глобалізації, її агенти, проти діяльності та існування яких виступають усі антиглобалістські організації світу, – це Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світова організація торгівлі (СОТ), група Світового банку, Лондонський, Паризький клуби кредиторів, Велика вісімка, створена в 2008 році Група 20-ти (G20), Європейський Союз (ЄС), Азійсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС), Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), Північноамериканська зона вільної торгівлі (НАФТА), спільний ринок країн Південної Америки (МЕРКОСУР) та багато інших.

Саме протидія цим організаціям допомогла консолідувати зусилля та зміцнити вплив різноманітних антиглобалістських організацій у рамках масових кампаній протесту. Тактика прямого політичного тиску дозволила антиглобалістам при залученні уваги ЗМІ та моральній підтримці суспільства розраховувати на участь у процесі прийняття рішень на глобальному рівні [124, с. 33].

Звісно регіони світу розвиваються неоднорідно залежно від наявних економічних та природних ресурсів, рівня розвитку інформаційних технологій тощо.

Загальновідомим є факт, що кількість матеріальних ресурсів на планеті обмежена. На даний час ці ресурси працюють переважно на економічне

зростання країн так званої Півночі, у яких проживає порівняно невелика – приблизно 1/10 – частина населення планети. Для того, щоб наблизитись навіть до сьогоднішнього рівня життя Півночі країни Півдня мали б задіяти таку кількість матеріальних ресурсів, якої просто не існує на планеті. Маються на увазі не тільки корисні копалини, але й ресурси навколишнього середовища, а саме чисте повітря, прісна вода тощо [54, с. 18]. Це ще раз доводить неоднорідність економічного, політичного рівня розвитку різних регіонів світу.

Незважаючи на те, що розвиток та впровадження в повсякденне життя людини сучасних інформаційних технологій сприяє стиранню кордонів між державами, регіонами, спрощує доступ до інформації, світ усе одно залишається поділений на своєрідні зони. При цьому з появою світової комп'ютерної мережі відкрились небувалі можливості для економічної діяльності в планетарному масштабі. Отримали розвиток нові форми торгівлі на найрізноманітніших ринках – товарів та послуг, капіталів та робочої сили. Загальнодоступність глобальних комунікацій трансформувала багато галузей господарської діяльності та призвела до появи нових форм бізнесу [54, с. 17].

Якщо характеризувати рівень розвитку інформаційних технологій у різних регіонах світу, можна зауважити, що, наприклад, потоки інформації між різними регіонами Земної кулі різняться як у кількісному, так і в якісному відношенні: інформаційний обмін між країнами «заможної Півночі» є більш інтенсивним, ніж між країнами «бідного Півдня». Очевидно також, що інформаційні потоки «Північ – Південь» значно перевищують потоки у протилежному напрямку [122, с. 82].

Розвиток та загальнодоступність сучасних технологій сприяє розвитку комерційних, приватних ЗМІ, які стають впливовими гравцями на політичній арені країн та регіонів, та дуже часто не тільки виходять далеко за межі національних кордонів країн свого походження, а в деяких випадках або зростаються із транснаціональними корпораціями, або самі стають ТНК [122, с. 80].

Виходячи з усіх цих обставин, країни шукають своє місце в гео економічній, політичній структурі глобалізованого світу та роблять висновки про те, що зміцнити свої позиції можна тільки шляхом об'єднання економічного потенціалу. Так, наприклад, розширення ЄС було вмотивовано не тільки економічними, але й політичними міркуваннями. Старі члени ЄС пішли на суттєві економічні витрати, здійснюючи допомогу новим членам ЄС. У світі, який розвивається, створення регіональних економічних блоків також націлене на зміцнення політичних позицій їх учасників [53, с. 45].

Умовно світ можна поділити на наступні регіони: азійський (Східну, Південно-Східну та Північну Азію), Північну Америку, Латинську Америку, Європу, Індію, Арабські країни, Близький Схід та Африку.

Антиглобалістський рух у різних регіонах світу має різні організаційні форми, джерела фінансування, програмні завдання та багато інших чинників. Так, наприклад, на заході антиглобалістський рух має велику кількість напрямів: екологічний, гуманістичний, правовий тощо, а в Азії та Африці – антиглобалістський рух найчастіше зводиться до боротьби з однополярністю світу, проти американського засилля, синдрому Півночі та Півдня.

Розглянемо основні особливості антиглобалістських організацій та антиглобалістського руху в цілому залежно від регіону їх діяльності.

1. Азія.

Азійський регіон найбільш динамічно розвивається порівняно з іншими регіонами світу. Молоді економіки Східної та Південно-Східної Азії, які ще називають «азійськими тиграми», завдяки дешевій робочій силі та податковим пільгам стають центром іноземних інвестицій, великі ТНК переносять свої виробництва в країни регіону, тому традиційними стали написи на товарах «made in China», «made in Korea» тощо. Саме тому найбільш поширеними формами прояву антиглобалістського руху в країнах регіону є організації, які борються за права робітників та в більшості своїй ведуть соціальну боротьбу.

1.1. Східна Азія (Гонконг, Тайвань, Японія, Південна Корея, Китайська Народна Республіка).

Східна Азія – промислова майстерня сучасного світу. На переконання багатьох дослідників, під впливом Азії глобалізація все більше буде набувати незахідне обличчя.

Важливою подією в зародженні та організаційному оформленні антиглобалістського руху в регіоні стала Азійська криза 1997 – 1998 років, коли через надто швидке зростання економік та внаслідок маніпуляцій великих валютних спекулянтів національні валюти суттєво девальвували по відношенню до долара США, фондові ринки країн регіону впали майже на третину. Представники неурядових організацій країн регіону основну провину виникнення такої масштабної кризи покладають на Міжнародний валютний фонд, який сприяв надто швидкому перегріву економік країн регіону.

Окремо від інших країн Східної Азії стоїть Китайська Народна Республіка (КНР). Неінтегрованість китайської економіки в світову дозволила Китаю майже не відчувати Азійської кризи 1997 – 1998 років. Після вступу до СОТ 11 грудня 2001 року та розвитку експортноорієнтованих галузей народного господарства економіка Китаю стала дуже чітко відчувати всі світові тенденції [210]. Так, світова фінансово-економічна криза 2008 року пригальмувала зростання економіки Піднебесної з 14% до 8% [190]. Тим не менш КНР зуміла зберегти тенденцію до зростання своєї економіки, трішки уповільнивши цей процес. При цьому найбільші економіки світу фіксували стрімке падіння своїх національних економік. Розпочавши в 1978 році економічні реформи, КНР за 30 років вдалося перетворитись на одну з найпотужніших економік світу, підвищивши рівень життя кожного мешканця КНР. Хоча загалом до подолання бідності в Китаї ще досить далеко, уряд країни зумів наблизити цю мету, як ніколи до цього. У період з 1978 по 2005 роки національне багатство Китаю збільшилось у 8 разів [34, с. 71].

Однак Китай усе одно залишається країною контрастів, диспропорцій, болючих розривів. Національне багатство, створене за три десятиліття реформ, розподілене вкрай нерівномірно. У найбіднішій провінції Гуйчжоу ВВП на душу населення знаходиться на рівні найбідніших країн світу, таких як

Бангладеш або Ємен. У мешканців Шанхаю цей показник відповідає країнам середнього рівня, таким як Туреччина або Південна Африка. Для повноти картини можна додати Гонконг, який випереджає свою колишню метрополію – Велику Британію [85, с. 119].

Якщо підсумувати основні заходи антиглобалістських організацій, які проводяться в країнах Східної Азії, можна сказати, що вони здебільшого мають форму акцій протесту, викликаних проблемами безробіття в містах, надмірним стягненням податків з сільських мешканців, введенням системи платної медицини, освіти, здійсненням непрозорої приватизації державних підприємств, порушеннями прав громадян, утисками національних меншин та іншими причинами.

Найбільш поширеною організаційною формою антиглобалістського руху в країнах регіону є профспілковий рух.

Основна боротьба антиглобалістськими організаціями регіону ведеться проти дій МВФ, Світового банку, інших фінансових міжнародних організацій.

1.2. Південно-Східна Азія (Індонезія, Малайзія, Таїланд, Філіппіни).

Процеси глобалізації, внутрішні умови розвитку в країнах Південно-Східної Азії (порушення прав людини, забруднення навколишнього середовища, експлуатація жінок та дітей, мінімальна оплата праці робітників) спричинили перенесення виробництв багатьох крупних компаній у країни регіону, що спричинило розвиток економіки. Стрімке економічне зростання досягалось шляхом нехтування соціальними гарантіями, чистотою навколишнього середовища та іншими чинниками.

Розвитку антиглобалістського руху в регіоні сприяють інтеграційні процеси. Початок цим процесам було покладено в 1967 році із створенням АСЕАН, яка є головною з 15 офіційних й неофіційних угруповань, що діють у регіоні. Сьогодні до АСЕАН входять 10 держав з територією 4,5 мільйонів квадратних кілометрів, з населенням більше 550 мільйонів людей та ВВП майже 3 трильйони доларів США [169].

За своєю економічною вагою АСЕАН – третє інтеграційне угруповання в світі після НАФТА та ЄС. Її характерна ознака складається в об'єднанні держав, що далеко відстають одна від одної за рівнем соціально-економічного розвитку, від найбідніших (М'янма, Лаос, Камбоджа) до високорозвинених (Сінгапур).

Країни регіону дуже постраждали від Азійської кризи 1997 – 1998 років, яка спричинила закриття багатьох підприємств, масове безробіття та сприяла розвитку руху за демократизацію країн «азійських тигрів».

Здебільшого в країнах Південно-Східної Азії при владі стоять авторитарні режими. У таких умовах неурядовим організаціям дуже важко працювати. У державах регіону розвиваються рухи за свободу слова, інші демократичні права та свободи.

Антиглобалістські організації країн Південно-Східної Азії утвердилися у переконанні, що процеси глобалізації призводять до збагачення багатих верств населення та до зубожіння бідних, таким чином це твердження стало основним лозунгом усіх масових заходів та протестів антиглобалістів у регіоні.

Регіональні антиглобалістські організації намагаються контактувати та співпрацювати з антиглобалістськими організаціями інших регіонів світу. Так, наприклад, активісти антиглобалістських організацій Південно-Східної Азії беруть участь у акціях протесту по всьому світу, Всесвітніх соціальних форумах, конференціях та інших заходах.

Основні цілі та задачі антиглобалістів у регіоні – спротив діяльності Світового банку, МВФ, Банку розвитку Азії.

1.3. Південна Азія (Індія, Пакистан, Бангладеш, Непал, Бутан, Шрі-Ланка, Мальдіви).

У центрі цього субконтиненту знаходиться Індія. Незважаючи на невеликі розміри та обмежену кількість держав, Південна Азія відрізняється великим культурним різноманіттям. Тут три великі материкові країни (Індія, Пакистан, Бангладеш), дві горні країни (Непал, Бутан) та дві острівні держави (Шрі-Ланка та Мальдіви).

Південна Азія – один з самих нестабільних та вибухонебезпечних регіонів світу. У цій частині планети сконцентровано величезні маси людей на обмеженому просторі, щільність населення – одна із найбільших у світі. У регіоні існують величезні зони зубожіння та голоду. Дуже гостро стоять між- та внутрішньодержавні протиріччя та конфлікти. Державні утворення характеризуються нестійкістю та слабкістю демократичних інститутів. Регіон знаходиться в безпосередньому контакті з осередками нестабільності на Близькому Сході, у Центральній Азії. Ситуація ускладнюється наявністю у сторін ракетно-ядерної зброї [85, с. 135].

Окремо серед країн Південної Азії ми виділяємо Індію, адже сукупне значення рівня економічного, політичного, технологічного, військового розвитку, кількість населення та тенденції до зростання робить Індію однією з найбільш значущих країн регіону та світу.

Після отримання незалежності Індія розвивалась у замкненому форматі. Роки перебування колонією Англії не минули дарма. Відкритість економіки негативно сприймалася як суспільством, так і урядом на чолі з Індійським національним конгресом. Але після 1985 року індійський уряд став проводити політику лібералізації економіки, яка ще більше активізувалася після вступу Індії до СОТ 1 січня 1995 року [210].

Проблеми безробіття, голоду, соціальної нерівності, кастовість суспільства, зубожіння людей, пригноблення жінок, екологічні проблеми, пов'язані з будівництвом дамб, промислових підприємств активізують діяльність антиглобалістських організацій у Індії.

Організації антиглобалістського спрямування представлені лівими партіями, науковими центрами, багатьма неурядовими організаціями, жіночими, екологічними організаціями, профспілковим рухом (наймасовішим та найактивнішим учасником антиглобалістського руху Індії) та іншими організаціями.

2. Північна Америка (Канада, Сполучені Штати Америки).

Північна Америка є одним з ключових регіонів планети, який складається

всього з трьох держав, об'єднаних у Північноамериканську зону вільної торгівлі (НАФТА). Специфіка НАФТА як інтеграційного об'єднання складається в тому, що до нього входять три крупні економіки: дві високо розвинуті та одна держава, що розвивається.

Деякі дослідники зазначають, що своїм народженням глобальний світ завдячує Сполученим Штатам, які відігравали та відіграють у ньому особливу роль. Ця роль настільки значуща, що нерідко сам процес глобалізації трактують як американізацію світу. Тут не обходиться без перебільшень, але недарма увага світового співтовариства прикута до Америки. Так або інакше присутність Вашингтону відчувається в багатьох світових справах [85, с. 39].

Глобалізація суттєво впливає на Сполучені Штати. У свою чергу американське суспільство та держава не менше впливають на сам процес глобалізації. США на сьогоднішній день – єдина дійсно глобальна держава, чий інтерес присутній у всіх основних регіонах світу [85, с. 55].

Представники цього регіону є, безперечно, одними з найбільш розвинених держав світу в економічній, військовій, науково-технічній, інформаційній, правовій та інших сферах. Це, звісно, сприяє розвитку антиглобалістського руху. У США та Канаді представлені всі з наявних сьогодні форм антиглобалістського руху.

Дуже широко представлені організації, які виступають проти використання війни як засобу вирішення конфліктів, так звані пацифістські організації, які також є частиною антиглобалістського руху. Американські антиглобалістські організації протестують проти війн у Іраку та Афганістані, а також проти величезних бюджетів оборонного відомства США, який зріс з 602 млрд. доларів США у 2009 році до 680 млрд. доларів США у 2010 році.

Важливою подією в діяльності антиглобалістських організацій регіону стали акції протесту в Сіетлі (США) у листопаді 1999 року, які об'єднали під спільними лозунгами пацифістів, представників профспілок, екологічних організацій, організацій з боротьби за права жінок, сексуальних меншин і багато інших. Події в Сіетлі показали силу антиглобалізму в США, однак

недоліком, безперечно, є той факт, що донині не налагоджені постійні контакти із антиглобалістськими організаціями інших регіонів світу.

Наступним етапом розвитку антиглобалістських організацій регіону та світу в цілому можна назвати події 11 вересня 2001 року, після яких уряд Сполучених Штатів почав спроби обмеження прав неурядових організацій, проводив політику скорочення бюджетних видатків на освіту, охорону здоров'я задля збільшення фінансування військового бюджету, що звісно викликало соціальний протест з боку антиглобалістських організацій.

Також можна сказати, що останнім часом ми спостерігаємо більш жорстке ставлення влади, зокрема поліції, до акцій протесту антиглобалістської організації. Повсякчас проти учасників цих акцій використовуються спецзасоби.

Важливим чинником розвитку антиглобалістських організацій регіону є поширення інформаційних технологій. Громадяни США та Канади є найбільш активними користувачами Інтернету, у цих країнах один з найбільших показників кількості комп'ютерів на одне домогосподарство, що дозволяє казати про великий вплив, який має Інтернет та інші інформаційні технології, ЗМІ на життя суспільства. Характерною рисою американського ринку виробництва та розповсюдження інформації є той факт, що він дуже сильно монополізований приватним капіталом, що не може не відобразитись на діяльності неурядових організацій [122, с. 81].

Досить популярними стали також організації антиглобалістського спрямування проти потогінних виробництв. Так, молодіжні, студентські організації протестують проти експлуатації праці робітників у виробництві продукції великих ТНК. Характерною рисою діяльності таких організацій є те, що вони створюють власні сайти-крамниці, де будь-хто може придбати продукцію з логотипами «no sweat» [192]. Варто зазначити, що діяльність таких веб-крамниць дозволяє залучати суттєві фінансові кошти для підтримки діяльності антиглобалістських організацій.

Світова фінансово-економічна криза, яка виникла в США в 2008 році, суттєво вплинула на діяльність антиглобалістів не тільки регіону, але й всього світу та спричинила масові акції протесту проти нинішнього світового економічного порядку, діяльності міжнародних фінансових установ тощо.

У країнах регіону досить розвинутими є всі напрями антиглобалістського руху: екологічні організації, пацифістські, феміністські, з захисту прав сексуальних меншин та багато інших.

3. Латинська Америка.

Макрорегіон Латинської Америки включає 33 країни. Латиноамериканський регіон є дуже важливим для антиглобалістського руху. Саме в Латинській Америці вперше був зібраний Всесвітній соціальний форум (Порту-Алегрі, Бразилія), з'явився феномен сапатистського руху (рух індіанців-селян, Мексика), безземельних селян тощо.

Здебільшого антиглобалістський рух представлений організаціями, які захищають невід'ємні права людини: право на освіту, охорону здоров'я, нормальне харчування, умови проживання, праці, соціального забезпечення.

Антиглобалістські організації Латинської Америки розгорнули активну діяльність проти міжнародних регіональних організацій, які уособлюють глобалізацію – це перш за все НАФТА.

У регіоні дуже динамічно розвиваються селянські організації, серед яких, безперечно, наймасовішим та найактивнішим є Рух безземельних селян Бразилії. Крім цього в інших країнах Латинської Америки селяни виступають за захист своїх прав, проти негативних наслідків глобалізації, які призводять до зубожіння сільського населення.

Унікальним явищем латиноамериканського регіону є організації корінних народів, які ведуть боротьбу за збереження мови, культури корінних народів, виступають захисниками їх прав. Важливо зазначити, що на останніх президентських виборах у Болівії переміг Ево Моралес, який є представником корінного народу аймара.

Як і в інших регіонах світу, важливими противниками процесів глобалізації є профспілкові організації, які виступають за захист прав жінок, меншою мірою екологічні організації.

На прикладі антиглобалістських організацій Латинської Америки можна прослідити вплив сучасних інформаційних технологій на їх діяльність. Ми можемо констатувати інтенсифікацію діяльності антиглобалістів у глобальній мережі, використання сучасних засобів зв'язку, передачі інформації. Прикладом можуть служити сапатисти на чолі із Субкоманданте Маркосом.

Таким чином, ми можемо констатувати, що антиглобалістський рух у країнах Латинської Америки є досить розвинутим, має велику кількість проявів та високу активність.

4. Арабські країни.

Арабські країни з властивими їм традиційними суспільствами не відповідають нашому уявленню про демократичну країну. Релігійні норми шариату проголошують непорушність ієрархії в родині (підкорення голові сім'ї жінок та дітей), в управлінні, бізнесі та інших сферах.

Загалом арабський світ налічує 22 країни, які є членами Ліги Арабських держав з населенням у 280 мільйонів людей. З 22 країн-членів Ліги Арабських держав у 14 збереглись монархії. Є й «республіканські династії», у яких влада також переходить у спадок (Асади у Сирії). Обрання уряду в арабських країнах – є виключенням, а не правилом.

У країнах арабського світу діє велика кількість неурядових організацій, які фінансуються державою, бізнесом або іноземними фондами. Варто зазначити, що всі неурядові організації діють під наглядом органів державної влади. Більшість цих організацій обіймаються проблемами освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення. Досить широко представлені організації, які займаються реалізацією інфраструктурних проектів у міських та сільських місцевостях. Значна кількість неурядових організацій обіймається проблематикою захисту прав людини, а саме робітників та жінок.

При цьому варто зазначити, що більшість неурядових організацій не мають претензій до влади і діють цілком і повністю під її контролем.

Здебільшого активні дії в представників неурядових організацій викликає риторика, спрямована проти американського засилля, пов'язана з синдромом Півночі та Півдня. Такий напрям дуже часто підтримується, у тому числі і фінансово, і ще частіше влада арабських країн стає ініціатором таких заходів. Прикладом можуть служити святкування на державному рівні річниці захоплення посольства США в Тегерані іранськими студентами 4 листопада 1979 року та інші факти.

Загалом можна сказати, що інституційно оформлений антиглобалістський рух існує в арабських країнах виключно номінально, для проведення підтримуваної урядами деяких країн антиамериканської, антиізраїльської та загалом антизахідної полеміки. При цьому індивідуальна участь представників арабських країн у всесвітніх масових заходах антиглобалістів є досить активною.

5. Близький Схід.

Хоча Близький Схід представлений здебільшого арабськими країнами, однак у цьому регіоні існує також держава, яку ми не можемо оминати – це Держава Ізраїль. Ізраїль є безперечним регіональним лідером за рівнями економічного, технологічного, військового розвитку. Створення Ізраїлю здійснювалось за допомогою зовнішніх впливових сил (урядів держав, власників величезних капіталів). Ізраїль став основним форпостом політики США на Сході.

Сьогодні це найрозвиненіша в технологічному, економічному сенсі держава регіону, яка інвестує величезні кошти в економіку сусідніх держав, використовуючи дешеву робочу силу та сприятливі умови для недотримання соціальних стандартів.

У самому Ізраїлі набирають сили організації, які виступають проти традиційних наслідків глобалізації – зубожіння бідних та збагачення багатих. Зокрема ізраїльські антиглобалістські організації формувалися під впливом

акції протесту в Сіетлі та Празі. За допомогою глобальної мережі Інтернет молоді ізраїльтяни висловили свою солідарність із світовим антиглобалізмом.

Сьогодні акції, заходи неурядових організацій антиглобалістського толку спрямовані проти забруднення навколишнього середовища, дискримінації у всіх її проявах, приватизації сфери освіти, культури та інших проблем, з якими стикаються майже всі регіони світу.

6. Африка.

Африка – величезний континент площею 30 мільйонів квадратних кілометрів з населенням більше 1 мільярда осіб, більшість якого мешкає на південь від Сахари. 53 африканські країни складають більше чверті членів ООН та майже половину Руху неприєднання. Найбільші та найбагатші країни континенту – три регіональні держави: Єгипет, Нігерія, ПАР [85, с. 182].

Африка поділяється на Північну та Тропічну. Природнім кордоном між ними є пустеля Сахара. Північ африканського континенту – арабська (ісламська) Африка, усе інше на південь від Сахари – Тропічна Африка.

Народи Африканського континенту стикаються з великою кількістю проблем – голодом, нестачею питної води, поширенням захворювань ВІЛ/СНІД, військовими конфліктами, бідністю та багатьма іншими. Країни Африки в більшості своїй мають величезні борги перед міжнародними фінансовими інститутами. Щорічно величезні кошти спрямовуються урядами африканських країн на обслуговування цього боргу, при цьому, звісно, робиться це за рахунок витрат на соціальне забезпечення, медицину та інші соціально важливі напрямки.

Неурядові організації регіону опікуються такими питаннями, як покращення системи освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення. Велика кількість організацій основною своєю метою визначає боротьбу з бідністю. У регіоні також широко представлені організації з захисту прав людини.

Досить потужно представлений на африканському континенті профспілковий рух, який бере на себе функцію захисту прав робітників. У

деяких африканських країнах профспілки стають настільки потужними, що в умовах постійних військових конфліктів, переворотів є чи не єдиною організованою структурою.

Велику увагу неурядові організації приділяють питанням захисту прав жінок.

Активними борцями із негативними наслідками глобалізації на африканському континенті виступають студентські організації, які часто приєднуються, виявляють солідарність із акціями та заходами антиглобалістських організацій світу.

Унікальним явищем у країнах африканського регіону є діяльність селянських організацій, які ведуть активну боротьбу проти глобалізації в Африці.

Таким чином, розглянувши особливості діяльності, форми та методи антиглобалістських організацій на регіональному рівні можна дійти наступних висновків:

По-перше, діяльність антиглобалістських організацій у різних регіонах світу залежить від рівня економічного, політичного, науково-технічного, військового, правового розвитку країн.

По-друге, можна сказати, що антиглобалістські організації різних регіонів світу співпрацюють між собою в рамках міжнародних форумів, інших акцій.

По-третє, антиглобалістські організації всього світу дуже активно використовують сучасні інформаційні технології. Так, наприклад, Інтернет, використовується як для інформування громадськості, так і для залучення коштів за допомогою Інтернет-крамниць.

По-четверте, ми можемо констатувати, що антиглобалістський рух є більш розвиненим у країнах Європи та Північної Америки, хоча при цьому унікальні форми діяльності антиглобалістів наявні в країнах Латинської Америки.

Загалом, варто зазначити, що всі антиглобалістські організації виступають проти негативного впливу діяльності міжнародних фінансових

організацій. Дуже активними представниками антиглобалістського руху є пацифісти та представники екологічних організацій.

3.2. Діяльність антиглобалістських організацій в Європі.

Коли ми говоримо про Північну Америку, Близький Схід, Африку, Латинську Америку, то маємо на увазі визначені регіони з чітко окресленими кордонами. Тут немає серйозного підґрунтя для сумнівів, різних інтерпретацій, дискусій. З Європою все не так. Це багатозначне поняття, яке трактується по-різному в залежності від обраного критерію. Географічно Європа займає відносно невелику територію від Атлантики до Уралу. Політично Європа набагато вийшла за визначені межі, бо вона включає до себе весь пострадянський простір. Ще далі Європа просунулась як цивілізація: країни переважно європейської культури є і в Західній півкулі й у тихоокеанському регіоні. Історично досить компактна Європа знайшла велику спроможність до експансії в глобальному масштабі [85, с. 67].

Європі належить унікальна роль у політичному розвитку світу, особливо в становленні сучасної системи міжнародних відносин. У її багатющому спадку багато чого стало загальнолюдським надбанням. Головне – Європа є джерелом сучасних світових політичних систем, полігоном нових форм міжнародних відносин, які мають й глобальне значення, та багато іншого [85, с. 68].

Європа є найбільш розвиненим регіоном з огляду на інтеграційні процеси. На сьогодні Європейський Союз включає 27 держав. Із ратифікацією Лісабонської угоди всіма країнами-членами для ЄС розпочався новий етап діяльності. Було обрано першого в історії Президента ЄС та Міністра закордонних справ. З огляду на це європейський регіон стає одним з найбільш інтегрованих. Саме це зумовило появу великої кількості антиглобалістських організацій: від екологічних, жіночих та пацифістських до таких, які

виступають за введення спеціальних податків на здійснення фінансових трансакцій (податок Тобіна, організація АТТАС) та профспілкових організацій, які виступають проти надмірних зловживань з боку ТНК.

Майже всі заходи, які проводяться під егідою міжнародних, міжурядових організацій на території країн регіону супроводжуються масовими акціями протесту. Унікальним є також той факт, що регулятивні норми ЄС викликають масові акції з боку, наприклад, фермерів майже всіх країн-членів ЄС, коли ті виливають мільйони літрів молока на вулиці європейських столиць, або показово викидають частину врожаю тощо.

Як і країни північноамериканського регіону, європейські країни є досить технологічно розвиненими, Інтернет, інші інформаційні технології є не розкішшю, а необхідністю для громадян ЄС. Цей факт впливає на діяльність антиглобалістських організацій, які активно використовують інформаційні технології. Антиглобалісти використовують мобільні телефони, сучасні засоби навігації для координації акцій протесту, Інтернет для залучення коштів на діяльність, розповсюдження інформації про свої акції, програмні установки тощо.

Важливим є також факт доступу антиглобалістських організацій до ЗМІ. У Європі на сьогоднішній день темпи монополізації ЗМІ з боку ТНК не відстають від американських, але все ж таки існує велика кількість як періодичних видань, так й інформаційних сайтів антиглобалістських організацій [122, с. 81].

Рівень розвитку антиглобалістського руху в країнах Європи є дуже високим. У регіоні представлені всі існуючі прояви цього суспільно-політичного руху.

Велике значення для розвитку європейського антиглобалістського руху мали події у Франції в 2005 році і Греції в 2008 році, які викликали величезні акції протесту. Ці події мають схожі ознаки: у обох випадках акції були викликані протестами проти дій поліції, які спричинили смерть трьох молодих хлопців. Розглянемо ці події більш детально.

У передмісті Парижа двоє хлопців-іммігрантів у другому поколінні загинули в трансформаторній будці, ховаючись від переслідувань поліції. Відразу ж після цього почалися акції протесту друзів, родичів, місцевого населення, які вимагали розслідування. Відбулися перші випадки насилля та погромів. Міністр внутрішніх справ Франції, яким тоді був Ніколя Саркозі (Президент Франції у 2007 – 2012 роках), публічно пригрозив жорстко придушити молодіжні акції. Ці заяви були одним з каталізаторів, які викликали вибух гніву серед населення передмість Парижу. Хвилі протесту охопили великі міста Франції, зачепили Бельгію та Німеччину [83, с. 181].

ЗМІ спробували представити цю ситуацію як цивілізаційний конфлікт, зіткнення цивілізацій та культур. Було б не об'єктивно заперечувати наявність протиріч між культурою іммігрантів, або дітей іммігрантів та культурою тих країн, які їх приймають. Але існують й більш значущі конфлікти на цій ниві. Причини поданої конкретної ситуації лежать у галузі соціально-економічній. Інакше би дії молоді не зустрічали співчуття з боку значущої частини корінного французького населення, яке має ті ж самі проблеми [83, с. 186].

Досить очевидно, що підпали шкіл, магазинів, поліцейських дільниць, муніципальних закладів викликані зовсім не різницею культурних або релігійних традицій. Усі зони вуличних акцій французької молоді – це депресивні індустріальні райони з високим рівнем безробіття. Більшість протестувальників – це не приїжджі, а народжені у Франції. Різниця в культурних традиціях проявляється в цих акціях лише в тому, що корінні французи менш схильні проявляти свій протест шляхом вуличного вандалізму. Але ж корінні французи і не відчувають на собі подвійного пригнічення: і соціально-економічного, і заснованого на відторгненні через расу та колір шкіри. Характерно, що акції протесту проти свавілля поліції переросли в протести проти расової дискримінації, безробіття, антисоціальної політики держави, у яких активно взяли участь антиглобалістські організації різного толку. При цьому слід розрізняти акти вандалізму, якими супроводжувались виступи молоді в Парижі. Активісти антиглобалістських організацій засудили

такі дії молоді і навіть організовували невеликі пікети вночі з метою не допустити підпалів та грабежів. Загалом варто зазначити, що в ході величезних за своїми масштабами акцій протесту піднімалися питання рівних умов та оплати праці, проживання, культурного спілкування, навчання та соціального забезпечення, рівноправ'я корінного населення із іммігрантами [83, с. 202].

Подібні до французьких події відбулись у Греції восени 2008 року. Безпосереднім приводом до початку всегрецького повстання стало вбивство 6 грудня 2008 року поліцейськими підлітка. Ще з листопада 2008 року Греція була охоплена загальнонаціональним страйком – на традиційну грецьку протестну активність наклалася криза, яка досить сильно вразила Грецію.

З 6 грудня народне повстання в Греції розпочалось у всіх секторах суспільства. Наприкінці січня 2009 року медичний персонал захопив лікарню в Афінах та почав надавати всім пацієнтам безкоштовні медичні послуги, протестуючи проти політики влади в галузі охорони здоров'я. На початку лютого 2009 року актори і музиканти захопили національний драматичний театр у Афінах, з метою перетворення його на осередок культури, а не місце отримання прибутку. Багато університетів та окремих факультетів по всій країні захоплювали студенти. Селяни протестували проти аграрної політики уряду. До них приєдналися будівельники, але влада відповіла посиленням репресивної політики, масовими звільненнями та арештами [83, с. 225].

Справжніми центрами протесту стали університети, один з них це Афіський національний університет імені Іоанніса Каподістрії. Студенти захопили будівлю юридичного факультету, примусили керівництво виділити їм приміщення, у якому проводили свої збори, дискусії. Університети не випадково стали центрами протесту. У Греції дуже сильна автономія університетів. Поліція не має права заходити на їх територію без дозволу органу управління ВНЗ, до якого входять і органи студентського самоврядування. Загальнонаціональні страйки в Греції відбуваються в середньому раз на 2 тижні, та страйки різних галузей чергуються, змінюючи одна одну.

Варто зазначити, що, як і у французьких подіях, антиглобалісти дуже активно залучились до протестів у Греції. Серед протестувальників був представлений весь спектр антиглобалістських організацій [83, с. 228]. З новою силою акції протесту, страйки, мітинги розпочались у Греції з кінця 2009 – до початку 2010 років через кризу, яка виникла через те, що грецький уряд протягом багатьох років надавав до статистичних органів ЄС неправдиву інформацію про стан своєї економіки, яка опинилась на грані національного дефолту. Антиглобалісти Греції активно виступають проти наслідків неоліберальної глобалізації, які призвели до світової фінансової кризи, безробіття, замороження соціальних виплат, збільшення цін та спричинили крах економічної ситуації в їх країні.

Для більш повного розуміння європейського антиглобалістського руху треба звернути увагу на найбільш розвинуті організації, ініціативи, які цей рух представляють.

Європейський соціальний форум (ЄСФ) – це міжнародний захід, що проводився спочатку раз на рік, а потім раз на два роки, що об'єднує активістів антиглобалістських організацій, соціальних рухів, лівих і некомерційних організацій європейських країн, які ведуть боротьбу із наслідками неоліберальної глобалізації та шукають альтернативу існуючій моделі господарювання.

ЄСФ – це відкритий простір, де групи і рухи громадянського суспільства, які виступають проти неолібералізму, верховенства капіталу чи будь-якої форми імперіалізму, і які беруть участь у побудові суспільства, центром якого є людина і особистість, об'єднуються, щоб слідувати своїм поглядам, демократично обговорювати ідеї, формулювати пропозиції, вільно ділитися досвідом і встановлювати зв'язки для активних дій [180].

Перший Європейський соціальний форум пройшов у Флоренції (Італія) у листопаді 2002 року. Йому передувала тривала робота з координації соціальних рухів. Усього в роботі форуму взяли участь близько 50 тисяч людей. В основній антивоєнній маніфестації брали участь понад 500 тисяч людей. Головним

гаслом ЄСФ стало гасло: «Проти війни, расизму та неолібералізму!» («Against war, racism and neoliberalism»). На заключній асамблеї форуму була прийнята Декларація асамблеї соціальних рухів. У цій Декларації проводився зв'язок між першим європейським соціальним форумом і Всесвітнім рухом соцфорумів, початок якому поклали події в Сіетлі в 1999 році.

Перший ЄСФ проходив у період активної підготовки до вторгнення в Ірак, що також знайшло відображення в ряді його рішень і резолюцій. На підсумковій асамблеї форуму було прийнято рішення провести 15 лютого 2003 року Глобальний день дій проти війни. Акції в цей день пройшли в багатьох країнах світу. Найбільша демонстрація була проведена в Лондоні коаліцією «Зупинити війну» (Stop the War Coalition). У ній взяли участь близько 750 тисяч осіб.

Французька столиця та її передмістя стали місцем проведення другого ЄСФ з 12 по 15 листопада 2003 року. У його роботі брали участь близько 50 тисяч осіб і 100-150 тисяч прийшли на основну масову демонстрацію. Активну участь у роботі форуму взяли такі організації як АТТАК, Загальна конфедерація праці, Європейська конфедерація профспілок та інші громадські та профспілкові рухи. Поряд з цим була помітною присутність політичних організацій, перш за все, таких як Соціалістична партія, Революційна комуністична ліга і Комуністична партія Франції. Помітними фігурами на форумі стали Жозе Бове, Лоран Фабіус, Франсуа Олланд (з 15 травня 2012 року – Президент Французької Республіки), Олів'є Безансно.

Третій соціальний форум пройшов у Лондоні в жовтні 2004 року і зібрав 25 тисяч чоловік з 70 країн. Важливу роль у його роботі відіграла Соціалістична робоча партія. Четвертий соціальний форум пройшов вже майже через 2 роки – у травні 2006 в Афінах. П'ятий ЄСФ пройшов у вересні 2008 року в шведському місті Мальме. Шостий Європейський соціальний форум проводився в Стамбулі (Туреччина) у червні 2010 року.

Розглянемо основні найбільш відомі та авторитетні антиглобалістські організації Європи.

Важливу роль у розвитку європейського та світового антиглобалістського руху відіграє вже згадувана нами Асоціація за введення податку на фінансові трансакції в допомогу громадянам (АТТАС – Association pour la Taxation des Transactions pour l'Aide aux Citoyens). Асоціація виникла спочатку у Франції у відповідь на фінансові кризи 1997 та 1998 років як широкий та гнучкий громадський рух, який об'єднує різноманітні асоціації, профспілки та окремих громадян, стурбованих обсягами фінансових спекуляцій. АТТАК підхопив пропозицію американського економіста, лауреата Нобелівської премії з економіки Джеймса Тобіна обкласти податком у розмірі 0,1 % (інший варіант – 0,5 %) всі спекулятивні операції та використовувати ці кошти для боротьби проти негативних наслідків глобалізації. АТТАК організована як мережа місцевих комітетів. Національний орган з координації складає план дій, пріоритетні цілі, а місцеві комітети, виходячи з своїх можливостей та пріоритетів, вирішують, куди докладати своїх зусиль. Члени АТТАК беруть участь у акціях, різноманітних антиглобалістських протестних заходах, громадських кампаніях за введення податку Тобіна, за ліквідацію офшорних зон, за зміну принципів роботи СОТ, у семінарах, конференціях та дискусіях з проблем глобалізації. Важливу роль у діяльності АТТАК відіграє пропагандистська та науково-дослідна робота. Незважаючи на те, що асоціація виникла у Франції, у якій і сьогодні перебуває її штаб-квартира, вона розповсюдила свою діяльність на Аргентину, Бразилію, Бельгію, Італію, Швецію, Японію, Австралію та інші країни, у яких діють національні комітети АТТАК. Зазнали змін і цілі організації: якщо початковою задачею АТТАК було введення податку Тобіна, то зараз цілі і завдання значно розширились та включають у себе встановлення більш демократичного світового порядку, подолання негативних наслідків глобалізації тощо. Важливо зазначити, що на внески рядових членів АТТАК було профінансовано поїздку делегації України в Генує у 2001 році [170].

Координація діяльності комітетів АТТАК у різних країнах здійснюється за допомогою можливостей Інтернету. Велику увагу АТТАК приділяє

діяльності власного сайту організації, який виконує кілька функцій: інформаційну підтримку заходів, які проводяться АТТАК (щотижневий інформаційний лист з новинами АТТАК та організацій-партнерів у різних країнах), містить бібліотеку статей, виступів та результатів досліджень членів та партнерів АТТАК. Структура бібліотеки сайту виглядає наступним чином: громадські кампанії, які проводить АТТАК, дослідницькі проекти (міжнародна торгівля, ТНК, гендер, лібералізм тощо), рухи (11 вересня, Латинська Америка, війна, синдикалізм, Всесвітній соціальний форум тощо), інститути, міжнародні організації (Велика вісімка, Світовий банк, лобістські організації тощо) [170].

Іншою великою антиглобалістською організацією, яка розповсюдила свою діяльність на Велику Британію, Італію, Іспанію, є організація «Білі халати» (Tute Bianche). Ця організація була створена на основі «соціальних центрів» – будинків, захоплених бідними та безробітними та організованих на принципах самоврядування. Штаб-квартира організації знаходиться в Італії. Головною метою своєї діяльності активісти організації бачать у глобалізації прав людини, захисті іммігрантів, встановленні прожиткового мінімуму, захисті навколишнього середовища та наданні гарантій на працю. Організація виступає проти насилля, за захист прав хворих та бідних, іммігрантів, жінок та дітей, використовуючи методи громадянської непокорі. Структурно в організації виділяються соціальні центри, у яких ведеться щоденна діяльність, та невеликі групи, які спеціально формуються для участі в акціях. Кожна група має широку автономію та самостійність у прийнятті рішень. Активісти організації проводять акції у білих костюмах, які символізують всіх людей, чії інтереси ігноруються урядом. Саме «Tute Bianche» виступила основним організатором акцій протесту в Генуї [204].

Організація «Повернемо вулицю!» (Reclaim the Streets!), яка виникла в 1995 році на базі різноманітних екологічних рухів, спеціалізується на акціях ненасильницького супротиву. Наприклад, акції проти капіталістичної системи (марш проти насилля), антиприватизаційні акції, антивійськові («Ні НАТО!»), дні без машин, акції «Повернемо майбутнє!» (семінари, театралізовані вистави

– комедії, кабаре, політичне кіно, музичні концерти і таке інше). Однією із найвідоміших акцій Reclaim the Streets! стало мирне захоплення ділового центру Лондона, а також блокада будівельних майданчиків у центрі Лондона. Саме активісти Reclaim the Streets! винайшли вже згадану нами форму протесту – «street party» (вуличний карнавал, свято, яскраве шоу, яке організовується з метою захоплення вулиці, перетворення її на центр соціального та політичного життя) з широкою участю музикантів, поетів, акторів та інших людей творчих професій.

Основна особливість таких заходів у максимальному використанні уяви активістами для урізноманітнення акцій своїми новими ідеями та винаходами. Однією з таких оригінальних ідей є «революційне садівництво» – несанкціоноване озеленення вулиць та доріг. Вперше така форма проведення акцій була використана 1 травня 2000 року. Reclaim the Streets! має мережеву структуру, акції проводяться за ініціативи окремих активістів або груп однодумців, збираються досить спонтанно без заздалегідь узгодженої програми [197].

З «Reclaim the Streets!» виділились дві більш радикальні організації, активісти яких вважають її діяльність недостатньою: «Глобалізувати супротив» (Globalize Resistance) та «Відмінити борги» (Drop the Debts).

Глобальна дія людей (Peoples Global Action – PGA). Штаб-квартира знаходиться у Швейцарії (Женева). Організація виникла в лютому 1992 року, однак, як ми вже згадували, остаточно сформувалася та отримала всесвітню популярність та розповсюдження в травні 1998 року під час акцій проти першого саміту СОТ та вільної неоліберальної економіки. «Peoples Global Action» представляє собою об'єднання різноманітних груп та організацій заради спільних акцій протесту та є не організацією як такою, а інструментом координації. Організації, які вступили в «Peoples Global Action», не змінюють своєї організаційної структури, декларованих цілей та принципів роботи. Об'єднання засновано на принципах децентралізації та автономії, центральні структури в ньому мінімальні. Інститут членства не передбачений.

Організаційний механізм складається з конференцій, комітету та секретаріату (займається технічними питаннями діяльності).

Періодично збираються загальні конференції, до функцій яких відноситься: редагування маніфесту (якщо необхідно), координація на глобальному рівні супротиву вільній торгівлі, організація децентралізованих дій у відповідності з глобальними акціями та компаніями «Peoples Global Action». Конференція PGA скликається комітетом, сформованим представниками організацій та рухів кожного регіону. Цей комітет визначає програму конференції у відповідності із запропонованими темами, акціями та виданнями, що вийшли з регіональних конференцій; повідомляє локальним організаторам про технічні та організаційні питання; інтерпретує маніфест (якщо це необхідно). Комітет як і інші організації та рухи PGA не має права говорити від імені всієї організації.

Основними цілями PGA є наступні: сприяння розвитку координації між організаціями-членами, організація спільних децентралізованих акцій проти СОТ, Світового банку, Великої вісімки та інших організацій, так звані «Дні глобальних дій».

Аналізуючи діяльність PGA, її структуру, методи та форми роботи необхідно зазначити, що разом з АТТАК ця мережа є однією з головних антиглобалістських організацій не тільки європейського, а й світового масштабу [196].

Ще одним результативним проектом, який привертає увагу громадськості стало створення в 1996 році організації МакПрожектор (McSpotlight). Сайт цієї організації, яка знаходиться у Великій Британії, відвідує до мільйона людей на місяць. «McSpotlight» займається перш за все збором, синтезом та наданням критичної інформації про мережу ресторанів швидкого харчування Макдональдс. Створення «McSpotlight» було ініційоване мережею МакІнформейшн (the McInformation Network), яка, у свою чергу, є незалежною мережевою організацією, до складу якої входить відділення у 16 країнах. Фактично сайт «McSpotlight» представляє собою інформаційний центр

боротьби з Макдональдсом, у рамках якого оприлюднюються новини компанії Макдональдс, відстежуються громадські компанії проти Макдональдсу, у окремий розділ збираються матеріали опубліковані в ЗМІ про Макдональдс, досить докладно висвітлюються випадки порушення законодавства різних країн та судові рішення по позовах проти Макдональдсу.

Загалом варто зауважити, що цілі організації «McSpotlight» є показовими: Макдональдс стає об'єктом критики як збірний образ сучасних транснаціональних корпорацій [189].

Організація «Незгода! Мережа супротиву Великій вісімці» (Dissent! A Network of Resistance Against G8), яка була створена в 2003 році для координації діяльності антивійськових, радикальних екологічних, антикапіталістичних груп проти Великої вісімки на саміті у Великій Британії в 2005 році. Загалом варто зазначити, що мережа відіграла ключову роль в організації акцій протесту проти саміту Великої вісімки в Шотландії. При цьому характерною ознакою мережі є те, що в неї немає керівника або спікера, немає інституту членства, немає оплачуваних співробітників, робота будується виключно за мережевим принципом взаємодії між учасниками різноманітних громадських організацій та активістських груп. Основною метою діяльності мережі є координація діяльності проти соціальної несправедливості на всіх рівнях – від національного до міжнародного.

Важливим напрямом діяльності мережі є підтримка сайту організації, на якому зібрана інформація про діяльність Великої вісімки, статті з аналізом та критикою організації, ведеться календар акцій протесту, зібрані рекомендації щодо проведення локальних, національних та міжнародних акцій протесту, ведеться рубрика новин, підготовлюються брифінги тощо [178].

Організація «Ні кордонам!» (Noborder Network), яка називає місцем свого розміщення всі країни ЄС, не поділяючи простір своєї діяльності на більш дрібні адміністративні одиниці. Організація розповсюдила свою діяльність й на інші країни не члени ЄС, зокрема США, Мексику, Україну, Росію та інші країни. Рух «Ні кордонам!» був створений у грудні 1999 року, коли відбулось

перше установче засідання організації. Основною передумовою створення стало накопичення, з одного боку, громадського інтересу до трансдержавних комунікацій, спільних проектів, політичної кооперації, а з іншого – достатнього досвіду протестів (в тому числі проти антиімміграційних рішень Європейської Комісії). Рух організує кампанії протесту, створює центри підтримки нелегальних іммігрантів, збирає інформацію про імміграційну політику ЄС. Одним з основних видів діяльності є створення так званих таборів проти кордонів, у рамках яких проходять семінари і дискусії на різні теми, культурні заходи, мета яких – познайомитися з іншими культурами та подолати забобони. Структурно організація представлена об'єднаннями та групами, які критикують політику ЄС, направлену проти емігрантів та біженців. Існує два фронти діяльності «Noborder Network». Перший – проти державної політики, яка заважає людині вільно пересуватися та жити в будь-якій країні. Задачу мінімум при цьому активісти організації бачать у відміні кордонів. Другий (ідеологічний) фронт діяльності – боротьба з націоналізмом та расизмом.

Велика увага в діяльності «Noborder Network» приділяється сайту, який регулярно оновлюється та містить анонси та звіти про основні акції, презентації деяких з груп-учасників організації, повідомлення про різноманітні порушення міграційних угод та порушень прав мігрантів і тому подібне [193].

Досить впливовою організацією антиглобалістського толку вважається організація «Оксфам» (Oxfam International), яка має представництва у 12 країнах Європи, а також у Північній та Південній Америках, Азії та Австралії. Партнери організації знаходяться в 100 країнах світу. «Оксфам» – це міжнародна конфедерація, яка об'єднує 20 організацій та співпрацює з більш ніж 3000 партнерів у більш ніж 100 країнах світу заради вирішення проблем бідності та соціальної несправедливості. «Оксфам» намагається привернути увагу світового співтовариства до бідності як до основної причини нестабільності світової економіки.

Основними напрямками роботи «Оксфам» є: збір та аналіз матеріалів та даних по розвинутих країнам та країнам, що розвиваються, та по основним

ТНК; протестна діяльність та кампанії солідарності; лобістська діяльність; програми справедливої торгівлі (організація торговельного обміну між розвинутими країнами та країнами, що розвиваються, за справедливими цінами з жорстким контролем за умовами праці та оплатою на виробництві).

Сайт «Oxfam International» включає в себе кілька ключових розділів: програми та кампанії, дослідження та аналітика (щорічна аналітична доповідь, стратегічний план дій, актуальні прес-релізи, брифінги і тому подібне) [195].

«Мережевий інститут за глобальну демократизацію» (Network Institute for Global Democratization) був створений у Гельсінкі (Фінляндія) у 1997 році. Основними формами діяльності інституту стали: проведення досліджень, публікація результатів досліджень та аналітичних статей, організація семінарів та конференцій, консультативна діяльність. «Мережевий інститут за глобальну демократизацію» ставить собі за стратегічну мету глобалізацію демократії, розвиток інформаційного, експертного ресурсу як опори для демократичних рухів, організацій та держав. Інститут націлений на побудову глобального громадянського суспільства. «Network Institute for Global Democratization» є членом організаційного комітету Всесвітнього соціального форуму. Варто зазначити, що більшість проектів Інституту реалізуються з партнерами з організацій країн планетарного Півдня [191].

Одною з найбільш активних антиглобалістських організацій Європи є «Спілка фермерів Франції» (Confederation paysanne), яка стала з часу її створення в 1987 році невід'ємною частиною профспілкового руху Франції. Спілка виступила з жорсткою критикою інтенсивної моделі розвитку сільського господарства, яка за останні 40 років привела до різкого падіння закупівельних цін на продукцію сільського господарства, кризам перевиробництва, розривам у розвитку регіонів як всередині Франції, так і на загальноєвропейському та навіть світовому рівні, скороченню загальної чисельності фермерських господарств.

Спілка складається з кількох десятків відділень по всій Франції. Спілка фермерів бере активну участь в акціях проти СОТ, віртуальних акціях протесту,

петиціях, кампаніях солідарності, зборі та аналізі інформації та складанні досьє на ТНК.

Основним своїм завданням активісти Спілки називають протистояння інтенсивній моделі розвитку сільського господарства та корпоративній глобалізації [177].

Організація «Transparency International» (Міжнародна прозорість), була створена в травні 1993 року за ініціативою 10 фахівців (фінансистів, журналістів, економістів) з 5 країн (Бангладеш, Велика Британія, США, Нова Зеландія, Німеччина), які й склали Раду директорів. Штаб-квартира «Transparency International» знаходиться в Німеччині, однак на даний час діяльність організації розповсюджується на 90 країн світу, у всіх регіонах створені свої представництва, чію роботу координує міжнародний секретаріат. Основною задачею діяльності Transparency International є відстеження випадків корупції у міжнародних угодах та повертання до них громадської уваги.

Організація здійснює постійний моніторинг та аналіз великих угод та випадків корупції на національному та міжнародному рівнях. «Transparency International» регулярно публікує свої звіти та стратегії боротьби з корупцією у світі та в окремих країнах. Усі ці звіти опубліковані на сайті організації. Фінансування в основному здійснюється з приватних джерел. Так, першим і найбільшим спонсором став Фонд Форда [203].

Велику увагу антиглобалістських організацій всього світу привернула 15 Конференція сторін рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату (United Nations Framework Convention on Climate Change 15th Conference of the Parties, UN FCCC COP-15), яка проходила з 7 по 18 грудня 2009 року в Копенгагені (Данія) [206].

Рамкова конвенція ООН про зміну клімату – угода, підписана більш ніж 180 країнами світу, включаючи Україну, всіма країнами колишнього СРСР і всіма промислово розвиненими країнами, про загальні принципи дій країн з проблеми зміни клімату. Конвенція була урочисто прийнята на «Саміті Землі» у

Ріо-де-Жанейро в 1992 році і набула чинності 21 березня 1994 року. Україна ратифікувала цю конвенцію в 1996 році [55].

Конференція сторін конвенції (Conference of the Parties, COP) – є вищим координуючим органом, який збирається щороку для розгляду питань щодо втілення положень конвенції, ухвалення рішень щодо подальшої розробки правил конвенції та переговорів за новими зобов'язаннями.

Конвенція не містить кількісних зобов'язань, тому для їх визначення був розроблений додатковий документ – Кіотський протокол, прийнятий на 3 Конференції сторін конвенції про зміну клімату (COP-3). Дія Кіотського протоколу спливає в 2012 році, тому на 15 Конференції сторін рамкової конвенції ООН про зміну клімату у Копенгагені (COP-15) було розпочато переговори щодо розробки нового протоколу, який буде регулювати викиди парникових газів після 2012 року.

COP-15 супроводжувалась великою кількістю дзеркальних заходів антиглобалістських організацій різного ідеологічного спрямування. Підготовка до проведення цих заходів розпочалась задовго до початку конференції. Основними координаційними центрами виступили дві мережі організацій: «Дія щодо встановлення кліматичної справедливості» (Climate Justice Action – CJA) та «Спільний клімат» (Climate Collective).

«Climate Justice Action» – це глобальна мережа організацій та окремих людей, об'єднаних спільною метою вжити заходів, необхідних для запобігання катастрофічним змінам клімату. CJA відкрита для індивідуальних членів та груп, які схвалюють цілі мережі CJA та принципи спільної роботи. Цілями мережі CJA є: просування та посилення прав та думок корінних народів та людей, які знаходяться під негативним впливом забруднення навколишнього середовища в боротьбі із кліматичною кризою, підтримка репарацій та виплат екологічного боргу глобальному Півдню індустріальними багатими країнами; побудова глобального руху за кліматичну справедливість, який підтримує негайні дії, необхідні для запобігання катастрофічним змінам клімату; висвітлення критичної ролі біорозмаїття в кліматичній кризі та захист

існування всіх видів; викриття ролі брехні, вирішення кліматичних проблем ринковими методами та корпоративного домінування в кліматичних переговорах високого рівня як фактора поглиблення кліматичної кризи; просування альтернатив, які можуть забезпечити реальне та справедливе вирішення кліматичної кризи; одночасне загострення розуміння та звернення до коренів соціальних, екологічних, політичних та економічних причин кліматичної кризи назустріч загальній системній трансформації суспільства; мережа зобов'язується використовувати в досягненні вищезазначених цілей такі принципи як повага, довіра та єдність. До мережі «Climate Justice Action» входить біля 70 організацій та груп зі всього світу [176].

Саме до COP-15 активісти CJA розробили спеціальне видання «Путівник протестувальника в Копенгагені» [168].

Цей путівник є досить зручним у використанні та містить наступні статті: проживання, харчування, інформаційні пункти, місця зборів, юридичні права, митний контроль, візи, волонтери, медична підтримка, діти, що взяти з собою, переміщення, карти та цікаві місця, внески, про Данію, контакти. У цілому, варто зазначити, що це видання є корисним посібником для рядового антиглобаліста та містить всю необхідну інформацію, починаючи від умов отримання в'їзної візи, місць проживання, харчування до контактів юристів, медиків, до яких треба звернутись, якщо виникли проблеми із поліцією або зі здоров'ям.

«Спільний клімат» (Climate Collective) – це мережа людей та груп, які працюють над запобіганням катастрофічним змінам клімату. «Climate Collective» – широка мережа, штаб-квартира якої розміщується в Данії. Основні ідеологічні засади діяльності мережі: антикапіталістична позиція в дебатах щодо кліматичних проблем; підтримка реальних рішень щодо змін клімату; вжиття радикальних дій та заходів задля протистояння основним причинам змін клімату [175].

Фахівці «Climate Collective» розробили невеликий путівник «Action Guide», у якому міститься дуже корисна інформація. Путівник містить наступні

статті: вступ, основна інформація (транспортвання, валюта, доступ до Інтернету, посилання для пошуку додаткової інформації), основні мобілізуючі мережі (Climate Justice Action, Climate Collective, прийняття рішень на основі консенсусу, допомога, рада делегатів), підготовка до акцій (групи за інтересами, персональна підготовка та безпека: що одягти, що взяти, юридична та медична допомога протягом акцій, поліцейська зброя), юридичні права у Данії, місця для сну, їжа, календар акцій, карти та адреси [168].

Варто зазначити, що путівник містить докладний опис зброї, яку використовують поліцейські проти антиглобалістів (сльозогінний газ, водяні гармати, собаки). У цьому розділі також даються поради, як протидіяти різним видам зброї, наприклад, автори інформації рекомендують одягати водостійкий одяг та уникати попадання води в обличчя у випадку, коли поліція застосує водяні гармати, та змастити одяг аміачним розчином, щоб захистити себе від поліцейських собак. У путівнику також докладно розглядаються дії, які вважаються незаконними в Данії, перелік інформації, яку протестувальник зобов'язаний надати, якщо до нього звернеться поліція, дії, які має право вчинити поліція. Автори розділу дають інструкції активістам антиглобалістських організацій на випадок арешту, загострюють увагу на їх правах.

У «Climate Collective» та CJA всі рішення приймаються на основі консенсусу. Обидві організації є горизонтальними, у них відсутня ієрархічна структура та враховується гендерний баланс.

Таким чином, розглянувши діяльність антиглобалістського руху в Європі ми можемо зробити наступні висновки.

З огляду на те, що на Європейському континенті розміщені найбільш розвинуті країни світу та населення регіону відрізняється високим рівнем розвитку громадянського суспільства, активною участю громадян у політичному житті, та, враховуючи доступність об'єктивної інформації з різних джерел, доступ до сучасних технологій, Європа є одним з головних центрів світового антиглобалістського руху. У європейських країнах діє велика

кількість антиглобалістських організацій різного толку, які використовують всі наявні на сьогодні методи та форми діяльності;

3.3. Антиглобалістський рух в Україні.

Україна відчула вплив глобалізації вже з перших років незалежності, коли її економіка та суспільна сфера стали відкритими для світу. З того часу наша держава невпинно долучається до глобалізаційних процесів, відчуваючи на собі як позитивні, так і негативні наслідки глобалізації.

Наприкінці 90-х років ХХ – на початку ХХІ століть в Україні почали виникати організації, чії ідеологічні платформи дедалі більше нагадували ідеологію антиглобалістів. Так, із застереженням можна віднести до таких представників ультралівих партій. Є в Україні і неупартійно лівий і анархістський рухи, але в невеликих масштабах. Назвати антиглобалістами зелених також важко, оскільки представлені вони декількома політичними структурами, від істинного захисту природи дуже і дуже далекими. Сотні ж невеликих неурядових екоорганізацій стурбовані, крім порятунку природи, в основному власним виживанням в далеко недружньому середовищі.

Знаковою подією в розвитку українського антиглобалістського руху стало проведення Першого Українського соціального форуму (УСФ) 1 – 2 травня 2008 року. Раніше із закликом провести УСФ виступала конференція громадських рухів України, яка проходила в Києві 21 – 22 грудня 2007 року. Були також й альтернативні пропозиції провести Соціальний форум країн СНД, але ці задуми не були реалізовані.

Брак коштів значно вплинув на формат УСФ. Засідання форуму пройшли в одному з будинків культури на околиці Києва. Кількість секцій довелося скоротити через брак приміщень. На форумі працювали секції з робочого та профспілкового рухів, екології, антифашизму, контркультури тощо [83, с. 372].

Перед початком засідання делегати Форуму пройшли окремою колоною на першотравневій демонстрації, тим самим підтвердивши незмінну установку всіх соціальних форумів на тісний зв'язок між теорією та практикою.

Чисельно переважали представники анархістів (Револьюційна конфедерація анархо-синдикалістів ім. Н. І. Махно та інші). Це непогано само по собі – анархісти зазвичай беруть активну участь у антиглобалістському русі та роботі соціальних форумів, які втілюють, на думку анархістів, ідеал самоорганізації громадян. Однак брак соціальних активістів відчувався досить гостро. Ця проблема дуже актуальна і для Російського соціального форуму. Поєднати культуру та лозунги політичних активістів та поки що не політизованих активістів соціальних рухів – досить складне завдання. Перший УСФ проігнорували представники інших лівих організацій. Роз'єднаність українських лівих активістів досить сильно ускладнює роботу з розвитку соціальних та в цілому антиглобалістських рухів [83, с. 373].

Окрім уже названих організацій у роботі форуму взяли участь: «Ліва Ініціатива», Баста, Український авангард, RASH-Київ, інститут «Республіка», Українські Фалькони, Українська Індімедіа.

Найбільш активні дискусії проходили на профспілковій та екологічній секціях. На думку виступаючих на вищезазначених секціях, Україна трохи запізнюється з проведенням неоліберальних реформ, з цим пов'язана недостатня розвиненість організацій антиглобалістського спрямування. Але причина такої затримки в проведенні неоліберальних реформ – чисто кон'юнктурна. В умовах гострої політичної боротьби між елітами жодна з них не ризикує взяти на себе відповідальність за заздалегідь непопулярні реформи. Але як тільки влада стабілізується, усі затримки будуть надолужені. Таким чином, антиглобалістський рух в Україні має перспективу.

На профспілковій секції, у засіданні якої взяли участь представники Незалежної конфедерації профспілок України та вільної профспілки «Захист труда», обговорювали проект нового Трудового кодексу, який, на думку активістів УСФ, є репресивним для працівників та профспілок. У цих умовах

перед профспілками та активістами соціальних рухів стояло питання який шлях обрати: спробувати запропонувати інший варіант Трудового кодексу, не привертаючи увагу суспільства до цієї проблеми, або висунути лозунг «захисту радянського Кодексу законів про труд», який за цілим рядом параметрів дійсно досить добре захищає права трудящих та профспілок. Представники українських антиглобалістських організацій обіймаються питаннями об'єднання всіх зацікавлених сторін навколо цього лозунгу [83, с. 373].

Інші проблеми, які підіймалися на форумі, – низька заробітна платня та затримки її виплати, антипрофспілкова політика керівництва більшості компаній, розкольніцька політика офіційних профспілок. Особливо серйозною проблемою, на думку учасників УСФ, є проблема захисту прав трудових мігрантів. За кордоном зараз працює велика кількість працездатного населення України. У зв'язку із цим на форумі зазначалось, що більшість трудових мігрантів з України працює в Росії, але жодна з організацій не веде роботу з об'єднання цих людей, включення їх у профспілкові структури. Успішне вирішення цього питання, на думку учасників форуму, – у тісній співпраці українських та російських профспілок [83, с. 374].

Важливою подією для становлення та подальшого розвитку антиглобалістського руху в Україні стало проведення в Києві підготовчої асамблеї П'ятого Європейського соціального форуму. 6 червня 2008 року в Будинку профспілок у Києві розпочалася перша зустріч Європейської підготовчої асамблеї, присвячена підготовці П'ятого Європейського соціального форуму. На Асамблею до Києва з'їхались представники громадських організацій і профспілок з Туреччини, Німеччини, Австрії, Італії, Іспанії, Уельсу, Угорщини, Греції, України та інших держав.

Головна мета як Асамблеї, так і Форуму – обмін досвідом. Як стверджують організатори, зустріч має посприяти розповсюдженню інформації про соціальні рухи, профспілкові і громадські організації, що виступають проти неоліберальної глобалізації, а також їхній координації та розвитку. Розпочалася зустріч зі знайомства – у форматі вільного обговорення учасники розповідали

про свою діяльність та про проблеми і здобутки соціальних рухів своїх країн. Організатори заходу запевнили – знайомством все не обмежиться, оскільки захід триватиме ще два дні. Тому активні люди планети ще встигли знайти спільні поля для співпраці.

6 червня 2008 року в тематичних залах Будинку профспілок активісти українських громадських організацій (зокрема, Організації марксистів, «ДУМАЙ!» та Фондації регіональних ініціатив) обговорювали із закордонними колегами проблеми трудової міграції, боротьби з фашизмом і расизмом, становлення і розвитку незалежних профспілок, неоліберальні реформи в сферах будівництва і житлово-комунальних послуг, незаконну забудову суспільного простору та приватизацію гуртожитків з виселенням людей, які живуть у них. Організатори Асамблеї запевнили, що наведені проблеми є особливо актуальними для країн Східної Європи, але стосуються і всієї Європи в цілому.

Окремо обговорювались і молодіжні проблеми. У дискусії на цю тему взяли участь представники таких організацій як Країна басків, турецька Фондація соціальної демократії, бельгійська соціалістична профспілка FGTB та українські – Організація марксистів, Фондація регіональних ініціатив, Жіноча сила та Нові ліві. Головним здобутком представників молоді-учасників Асамблеї є домовленість про створення Інтернет-платформи для активного обміну досвідом із колегами.

Ініціатива проведення Європейської підготовчої асамблеї, її організація і залучення у Асамблею українських організацій – ініціатива Федерації профспілок України, Організації марксистів та Українського соціального форуму.

Українські антиглобалістські організації дуже активно працюють у глобальній мережі Інтернет. Зокрема, існує велика кількість порталів, блогів, інших проєктів, у яких обговорюються негативні наслідки глобалізації, плануються проведення масштабних заходів, конференцій і таке інше.

На сайті організації «Тігра – Нігра» міститься інформація про те, що вона з'явилася в 1997 році, ставши новим етапом анархічної діяльності студентів декількох київських вузів – після радикальних ініціатив на кшталт «ЛОМ – Ліве об'єднання молоді» і студентської профспілки «Пряма Дія». Проіснувавши декілька років, «Тігра – Нігра» знову розпочала активну діяльність лише в 2000 році. Основною метою групи є вільний розвиток суспільства через вільний розвиток особи. Цим пояснюється велика кількість соціальних проєктів, безпосередньо із анархізмом не пов'язаних. Принципи організації – самоорганізація і взаємодопомога. Всі прибічники цієї організації молоді люди, із одною-двома вищими освітами або студенти, які живуть у Києві, значна частина групи безнаркотичні-анти табачні, існують і войовничі вегетаріанці. Акції «Тігри – Нігри» іноді демонструють, освітлюють українські ЗМІ – це мирні заходи, присвячені гарячим темам (наприклад, антитерористичній операції США і їх союзників).

Можна згадати також учасників анархо-екологічного руху «Хранителі Веселки», найвідомішого радикального екологічного руху на пострадянському просторі. Членство в ньому вільне, тому важко сказати, скільки в ньому наших співгромадян, вірогідно, не більше декількох десятків. Відомо, що деякі члени цієї організації беруть участь у мирних акціях антиглобалістів на заході, але наших співвітчизників в їх лавах, скоріше за все, одиниці [140, с. 5].

На сайті під назвою «Київський портал лібертарних ініціатив» збирається інформація про події та проєкти антиглобалістського толку в Україні та Росії. Порталом ініціюється ціла низка інформаційних, мультимедійних та візуальних проєктів. На сайті публікуються ексклюзивні аналітичні статті та інформаційні матеріали, перекладаються та викладаються матеріали багатьох західних антиглобалістських сайтів. Основні розділи сайту: проєкти, передай далі – новини, події, реакція – форум, бібліотека та інші [74].

Необхідно зазначити, що в Україні досить активно працює національна філія міжнародної антиглобалістської організації Індімедіа, яка представляє собою колектив незалежних ЗМІ та журналістів, що надають некомерційне

висвітлення подій і оперативний інформаційний канал, відкритий для взаємодії з усіма користувачами. Головні принципи Індімедіа, зокрема й української, – відкритість і відсутність дискримінації. Індімедіа – Україна ставить собі за мету підтримку різноманітних груп активістів в Україні та в світі. При цьому українська Індімедіа не пов'язана з жодною партією або іншою політичною одиницею [152].

Досить цікавим є сайт «Антиглобалізм – блог про все, про світ, про життя та про людей». Автор цього проєкту в інформації про себе каже, що цей сайт носить суто інформаційний характер, на ньому зібрані статті та думки, переклади статей з інших мов та інших країн. Автор також наголошує на тому, що в світі існують глобальні процеси, за якими стоять певні організації та певна група осіб, які вирішують долю мільйонів і навіть мільярдів людей. Сайт включає в себе наступні розділи, які містять тематичні статті та дискусії: альтернативні процеси антиглобалізації, Америка (США), біопіратство, вступ у проблему глобалізації, Світова організація торгівлі, глобальний супротив, панування Америки, громадські рухи, заборгованість країн третього світу, комерційні глобалісти, корпоративні глобалісти, міжнародний форум глобалізації, тенденції сучасного світу, економічна демократія та багато інших [6].

У блізі представлений також «Маніфест українських антиглобалістів», до якого пропонується приєднатись всім, хто поділяє викладені в ньому принципи. Зокрема, маніфест містить такі положення:

1. Ми проти глобалістів.
2. Глобалісти – суб'єкти процесу глобалізації, багаті корпорації та держави, які за допомогою міжнародних (наддержавних) утворень експлуатують народи, що не належать до «золотого мільярду», нав'язуючи їм свої правила, цінності, норми, а також особи, що поділяють їхні погляди.
3. Сутність глобалізації – американізація та вестернізація світу, замішана насамперед на економічних інтересах сильніших країн.
4. Співробітництво – так! Експлуатації – рішуче ні!

5. Ми за інтеграцію України в світове співтовариство як суб'єкту, а не об'єкту.

6. Ми проти асиміляції в будь-яких її проявах. Народи світу – брати, не треба перетворювати їх на близнюків.

7. Щастя треба шукати у власній оселі. Дамо самі собі раду на землі предків, у світовій комуналці нам краще не буде. Сильна Україна потрібна лише нам.

8. Каменюка – зброя пролетаріату. Людина істота розумна, розв'язання проблем має бути розумним. Ми – інтелектуали, наша зброя – слово.

9. Ми проти життя за єдиними правилами, написаними для нас не нами [98].

У лютому – березні 2002 року з'явилася студентська організація «Рух антиглобалістів України». У цей період відбулася презентація Інтернет сторінки цієї організації. У цей же період Рух антиглобалістів України проводив акцію під стінами американського посольства в Києві зі збору коштів (було зібрано приблизно 94 гривні) американським зіркам, які «голодують». Вже наступного року про Рух антиглобалістів України нічого не було чути, більше того сайт організації було закрито.

У 2003 році ще одна хвиля антиглобалістських протестів прокотилась містами України, яка була викликана війною в Іраку. Члени Всеукраїнського марксистського об'єднання «Робочий супротив» провели мітинг під стінами американського представництва, концерт на майдані Незалежності в Києві, пробіг тощо.

Варто зазначити, що найбільш активною серед регіональних організацій антиглобалістського толку є «Революційний антиімперіалістичний фронт», який базується у Харкові [131].

Сайт організації «Антиглобалісти України – центр дій «Воля» містить програму цього об'єднання. Наведено також адресу електронної пошти, на яку можна відправити листа та долучитися до акцій організації. «Антиглобалісти

України – центр дій «Воля» – є антиглобалістською анархічною організацією, яка об'єднує людей, партії, культурні, релігійні, громадські організації. Девіз центру дій «Воля» – якщо не протестувати разом на захист одного, то завтра з тобою розправляться сам на сам.

На сайті також зазначається, що організація діє за рахунок добровільних внесків та пожертв, у її офісі працюють волонтери. Вказується також, що організація діє на «козачий» манер, тобто кожний діє за власний рахунок, кожний обирає своїх лідерів і тільки тимчасових – на кожен акцію. Центр дій «Воля» організований на надпартійному, надкласовому, надконфесійному підґрунті. Зазначається також, що в Україні антиглобалістський рух є не поширеним через неінформованість людей, негативний імідж протестувальників та ще недостатній рівень громадянської свідомості українців [8].

Організація «Молодіжний антиглобалістський рух України» з'явилася в 2000 році після того, як молодіжний рух Селянської партії організував декілька агресивних акцій на кшталт погромів Макдональдсів та пікетування іноземних диппредставництв. Так, під час акції протесту під посольством США на підтримку Слободана Мілошевича протестувальники розбили скло в автомобілі припаркованому поруч з представництвом після чого міліція спробувала навести порядок. Представники ЗМІ назвали організаторів акцій антиглобалістами, які перейняли ідею і назвали свою організацію «Молодіжним антиглобалістським рухом України» [151].

Ще однією антиглобалістською організацією України є так званий Інститут «Республіка», який фінансується державною американською програмою USAID та Фондом «Відродження», фінансований Джорджем Соросом. На думку активістів організації, український антиглобалістський рух існує на рівні ініціатив, автори та учасники яких ще не усвідомлюють свою безпосередню ідентичність з європейськими антиглобалістами. Серед акцій, які проводив Інститут – протести під посольством США після вбивства в Іраку українського журналіста Тараса Процюка. Ще однією характерною рисою

Інституту є й те, що його активісти не підтримують контактів із інтернаціональними антиглобалістськими організаціями.

Організація «Фронт антиглобалістів України» була створена в 2001 році в результаті організації акцій під стінами посольства Сполучених Штатів після подій 11 вересня 2001 року. Контакти Фронт підтримує тільки в рамках СНД. Реєструвати свою організацію активісти Фронту відмовляються через те, що вони протестують проти системи і відмовляються грати за її правилами [151].

Загалом варто зазначити, що акції українських антиглобалістів на фоні потужних виступів у містах Європи та Америки виглядають досить слабкими, які збирають від кількох десятків до кількох сотень учасників. Це пов'язано з низкою причин.

По-перше, позначаються особливості періоду переходу до ринкової економіки, який переживає Україна, коли з одного боку загострюються соціальні протиріччя, які створюють підґрунтя для невдоволення мас, але з іншого – відповідальність за виниклі проблеми маси покладають головним чином на національну еліту. Тому, протестні акції, якщо й виникають, то направлені проти місцевої та центральної влади. Крім того, специфіка цього періоду формує в масовій свідомості уявлення про розбіжності та навіть протилежність інтересів трудящих в Україні та інших країнах.

По-друге, існують технічні, мовні бар'єри, які перешкоджають підключенню українців до міжнародних акцій антиглобалістів. У результаті уявлення українців про антиглобалістський рух формується головним чином телебаченням, яке через низку обставин досить упереджено розповідає про акції антиглобалістів.

По-третє, на Заході антиглобалістський рух виріс на фундаменті величезного досвіду захисту прав конкретного робітника та громадянина. В Україні такий досвід боротьби за соціально-економічні та політичні права ще не напрацьований.

Однак, перспективи в українського антиглобалістського руху все ж існують. Подальша інтеграція України в основні політичні та економічні

інститути глобалізації сприятиме формуванню в масовій свідомості уявлень про зв'язок політики національної та глобальної еліти. Розширення контактів між неурядовими організаціями неминуче супроводжуватиметься включенням українців у міжнародні антиглобалістські заходи.

Висновки до Розділу 3

1. Рівень регіонального розвитку безпосередньо впливає на розвиток антиглобалістських організацій, їх форми та методи. Так, у країнах Півночі антиглобалістський рух є більш розвиненим ніж у країнах Півдня. Характерно також те, що діяльність більшості антиглобалістських організацій світу направлена на вирішення проблем третього світу, хоча більшість активістів цих організацій працює в країнах заможних. У країнах, що розвиваються, характерними є виступи антиглобалістів за гідні умови праці, заробітну платню, тобто за вирішення питань, які безпосередньо стосуються мешканців країн розташування антиглобалістів. Активісти антиглобалістських організацій розвинених країн у більшості своїй виступають за вирішення проблем, пов'язаних з екологією, гендерною рівністю, голодом у бідних країнах, боргами їх урядів перед міжнародними організаціями (МВФ, Світовий банк та інші). Антиглобалісти всього світу активно використовують Всесвітні соціальні форуми, Інтернет-конференції та інші форми спілкування для обміну думками, досвідом та планами роботи.

2. Європейський антиглобалістський рух є досить розвиненим і характеризується наявністю всіх типів та форм антиглобалістських організацій, які існують сьогодні. Європа є одним з найзаможніших регіонів світу, у якому дислокуються штаб-квартири багатьох міжнародних організацій, проводяться великі міжнародні саміти, конференції голів держав та інші заходи. Тому, саме

в європейських країнах виникли найбільш потужні антиглобалістські організації, які розповсюдили свою діяльність на весь світ та намагаються допомагати своїм колегам із країн, що розвиваються, надаючи фінансову, інформаційну підтримку їх організаціям.

3. Незважаючи на невелику кількість антиглобалістських організацій, антиглобалістський рух все ж таки присутній в Україні. У нашій країні його дуже часто використовують політичні партії в своїй передвиборчій боротьбі. Антиглобалістські акції, які проводяться, не є масовими та збирають невелику кількість протестувальників. Великі іноземні антиглобалістські організації, фонди фінансують деякі українські проекти, спонсорують поїздки українських активістів на великі антиглобалістські з'їзди, форуми. Варто також зазначити, що в Україні з'являються й національні відділення великих міжнародних антиглобалістських організацій та незалежних інформаційних агентств, як приклад можна назвати організацію «Українська Індімедіа».

Основні наукові результати розділу опубліковані в роботах автора: «Особливості діяльності антиглобалістських організацій на регіональному рівні» та «Сучасні інформаційні технології у антиглобалістському русі» [149; 150].

ВИСНОВКИ

Основні наукові і практичні результати дослідження полягають у наступному:

1. У межах дослідження було відстежено розвиток основних теорій глобалізації та антиглобалістського руху. Антиглобалістський рух являє собою суспільно-політичний процес, до якого залучена велика кількість організацій різного ідеологічного спрямування, територіального розміщення, основною метою якого є боротьба з неоліберальною глобалізацією. Антиглобалізм виник як реакція на негативні наслідки (соціальні, економічні, екологічні тощо), спричинені неоліберальною моделлю розвитку глобалізації.

2. Розробка питання антиглобалістського руху в теоретичному аспекті є достатньо розвинутою в зарубіжній історіографії, з огляду на існування багатьох підходів та концепцій, на які звертається увага в численних монографіях, статтях, інших публікаціях. В Україні проблема антиглобалістського руху є маловивченою. Існує незначна кількість публікацій у Інтернеті та періодичних виданнях. Українські дослідники найчастіше розглядають антиглобалістський рух у рамках масштабних досліджень глобалізації та її неоліберальної моделі розвитку.

3. Історія становлення та еволюція антиглобалістського руху має 3 етапи розвитку: друга половина XX століття – до 1994 року – характеризувався діяльністю рухів, які передували появі антиглобалістського руху; 1994 рік – 11 вересня 2001 року – основною ознакою стало зародження сучасної протестної діяльності, спрямованої на боротьбу з глобалізацією та неолібералізмом, яка характеризується зміною стратегії поведінки антиглобалістських організацій в умовах посилення державної протидії антиглобалістським акціям протесту після терактів 11 вересня в Нью-Йорку; 2001 рік – до теперішнього часу – характеризується створенням Всесвітнього соціального форуму, аналізом антиглобалістськими організаціями своєї діяльності та проведенням чисельних конференцій та дискусій щодо перспектив руху.

4. Політичний спектр та склад антиглобалістського руху є дуже широким. Нараховується велика кількість типів антиглобалістських організацій, однак всіх їх об'єднує критика того ладу, згідно з яким відбувається поширення глобалізації сьогодні. Різноманітність груп та течій, які беруть участь у антиглобалістському русі, не дозволила до нині створити чіткі та оформлені організаційні структури. Учасники руху розглядають цей факт як перевагу руху або навіть новий тип організації, оснований на мережевому принципі. Завдяки Інтернету організація протестних заходів не вимагає існування бюрократичного апарату та чіткої ієрархії. Антиглобалісти в своїй діяльності дуже активно використовують й інші новітні досягнення інформаційних технологій. За допомогою мобільних телефонів, засобів навігації координують свої дії під час проведення великих заходів.

5. Антиглобалістські організації змогли створити достатньо ефективну систему свого фінансування, при чому з різних джерел, таких як приватні пожертви, кошти фондів, надходження від продажу книг, брошур та відеоматеріалів, різноманітних предметів з логотипами організацій або популярною символікою, членські внески і таке інше. Дуже часто крупні бізнесмени, великі ТНК, політики приховано спонсорують діяльність антиглобалістських організацій для досягнення своїх цілей – серед яких можуть бути обмеження, які вводяться міжнародними організаціями, національними урядами тощо.

6. Соціальна база антиглобалістського руху в різних країнах та регіонах є різною, що пов'язано з соціально-економічними та політичними відмінностями країн, різним ступенем їх залученості до процесів глобалізації. Рух ставить перед собою різні завдання залежно від регіону діяльності. Характерно, що антиглобалістські організації розвинутих країн Північної Америки та Європи фінансово та організаційно сприяють діяльності антиглобалістів з країн, що розвиваються.

7. Європейський антиглобалістський рух є одним з найбільш розвинутих у світі. У регіоні представлена велика кількість антиглобалістських

організацій. Країни Європейського континенту дуже часто стають місцями міжнародних зустрічей лідерів країн світу, самітів міжурядових організацій. Цим користуються активісти антиглобалістських організацій, які постійно проводять свої акції протесту. Розглядаючи протестні заходи антиглобалістів на прикладі конференції СОР 15 у Копенгагені взимку 2009 року, можна констатувати фундаментальну підготовку, продуманість та ефективність усіх запланованих заходів антиглобалістів, які, незважаючи на сувору охорону спокою світових лідерів, завжди вносять свої корективи в проведення міжнародних заходів, блокуючи дороги, прориваючись безпосередньо до місця проведення міжнародного заходу тощо.

8. В Україні існує невелика кількість антиглобалістських організацій та рух загалом є не досить розвиненим. Це пояснюється ще недостатньою інтегрованістю України в світові економічні процеси. Уявлення українців про антиглобалістський рух формується головним чином телебаченням, яке в силу ряду обставин досить упереджено розповідає про акції антиглобалістів. Український антиглобалістський рух ще не має великого досвіду боротьби за соціально-економічні та політичні права. Позитивним фактом є те, що в Україні відкриваються філії міжнародних незалежних ЗМІ, які основною своєю метою бачать правдиве донесення новин до громадян. Безумовно, це сприяє посиленню свободи слова та диверсифікує джерела інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агитон К. Альтернативный глобализм: новые мировые движения протеста / Кристоф Агитон ; под общей ред. Ю. Марковой ; [пер. с франц. Е. Константинова и Е. Кочетыговой]. — М. : Гилея, 2004. — 203 с. — (Серия «Час «Ч»).
2. Алексеев А. В. Глобальные проблемы человечества и сотрудничество двух мировых систем / А. В. Алексеев, Н. Т. Алексеева. — М. : Знание, 1981. — 64 с. — (Новое в жизни, науке, технике. Сер. «Проблемы мирового хозяйства», № 5).
3. Алексеенко І. Антиглобалістський рух – початок формування світової контркультури? / Ірина Алексеенко // Політичний менеджмент. — 2005. — № 6 (15). — С. 129—138.
4. Альтерглобализм и антиглобалистское движение в современном мире : сборник обзоров / [Г. Н. Канинская, Дж. Смит, П. Эванс и др.] ; под ред. И. Г. Животовской. — М. : РАН, 2006. — 152 с. — (Серия: Социальные и экономические аспекты глобализации).
5. Альтерглобализм: теория и практика «антиглобалистского движения» / [Б. Кагарлицкий, И. Готлиб, С. Гафуров и др.] ; под ред. А. В. Бузгалина. — М. : Едиториал УРСС, 2003. — 256 с. — (научно-публицистическая серия «Библиотека журнала «Альтернативы»).
6. Антиглобализм – блог обо всем, о мире, о жизни и о людях. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://antiglobal.org.ua/>
7. Антиглобализм и глобальное управление: доклады, дискуссии, справочные материалы / [О. Барабанов, С. Афонцев, А. Зиновьев] ; под ред. Д. Н. Пескова. — М. : МГИМО (У) МИД России, 2006. — 440 с.
8. Антиглобалисты Украины – центр действий «Воля». [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://antiglobal-ua.livejournal.com/635.html>
9. Антипенко В. Ф. Теории мирового развития и антитеррористическое право. Логика сопрягаемости / Владимир Антипенко. — К., 2007. — 440 с.
10. Афанасьев М. Время глобализации / Михаил Владимирович Афанасьев, Людмила Анатольевна Мясникова // Мировая экономика и международные отношения. — 2005. — № 10. — С. 11—19.
11. Барлыбаев Х. А. Общая теория глобализации и устойчивого развития / Х. А. Барлыбаев. — М. : Издание Государственной Думы, 2003. — 336 с.
12. Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества / Зигмунд Бауман ; пер. с англ. М. Л. Коробочкина. — М. : Издательство «Весь мир», 2004. — 188 с.
13. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну / Ульрих Бек ; пер. с нем. А. Григорьева. — М. : Прогресс-Традиция, 2000. — 384 с.
14. Бек У. Политическая динамика в глобальном обществе риска / Ульрих Бек // Мировая экономика и международные отношения. — 2002. — № 5. — С. 10—19.
15. Бек У. Что такое глобализация? Ошибки глобализма — ответы на глобализацию / Ульрих Бек ; под общей ред. А. Филиппова ; пер. с нем. А. Григорьева и В. Седелника. — М. : Прогресс-Традиция, 2001. — 304 с.
16. Белорус О. Г. Глобальные трансформации и стратегии развития : монография / О. Г. Белорус, Д. Г. Лукьяненко. — К. : Ориане, 2000. — 424 с.
17. Березний А. Глобалісти, антиглобалісти... / Андрій Березний // Дзеркало тижня. — 2001. — № 41 (365). — С. 7.
18. Богатуров А. Глобальные аспекты «цивилизационного» влияния США в XXI в. / Алексей Демосфенович Богатуров // Мировая экономика и международные отношения. — 2007. — № 9. — С. 114—121.
19. Бондаренко К. Блиск і злидні українського націоналізму / Кость Бондаренко // Дзеркало тижня. — 2002. — № 1 (376). — С. 8.
20. Бочан І. О. Глобальна економіка : підручник / І. О. Бочан, І. Р. Михасюк. — К. : «Знання», 2007. — 403 с.

21. Брутенц К. О реструктуризации современных международных отношений / Карен Нерсесович Брутенц // *Мировая экономика и международные отношения*. — 2009. — № 12. — С. 26—37.
22. Бузгалин А. В. Альтерглобализм как феномен современного мира / Александр Владимирович Бузгалин // *Полис (Политические исследования)*. — 2003. — № 2. — С. 71—85.
23. Бузгалин А. Глобальный капитал / Александр Бузгалин, Андрей Колганов. — М. : Едиториал УРСС, 2004. — 512 с.
24. Бхагвати Д. В защиту глобализации : научно-популярная литература / Джагиш Бхагвати ; пер. с англ. В. Л. Иноземцев. — М. : Ладомир, 2005. — 448 с.
25. Василевский Э. Информационные технологии: масштабы и эффективность использования / Василевский Эдуард Казимирович // *Международная экономика и международные отношения*. — 2006. — № 5. — С. 3—9.
26. Василенко И. А. Политическая глобалистика : учебное пособие для вузов / И. А. Василенко. — М. : Логос, 2000. — 360 с.
27. Вебер А. Что стоит за так называемым антиглобализмом? / Александр Борисович Вебер // *Международная экономика и международные отношения*. — 2001. — № 12. — С. 50—56.
28. Владимиров А. А. Современная глобализация: состояние и перспективы / А. А. Владимиров, Л. А. Зеленев, Е. И. Степанов. — М. : ЛЕНАНД, 2010. — 304 с.
29. Войтоловский Ф. Идеино-политические процессы внутри антиглобалистских движений / Федор Генрихович Войтоловский // *Международная экономика и международные отношения*. — 2003. — № 2. — С. 9—14.
30. Гавриш О. Антиглобализм — ознака об'єднання світової економіки / Олег Гавриш // *Дзеркало тижня*. — 2002. — № 28 (403). — С. 5.

31. Гаташ В. Світло та тіні глобалізації / Валентина Гаташ // *Дзеркало тижня*. — 2003. — № 23 (448). — С. 2.
32. Глобализация : учебник / [О. Д. Абрамова, О. Н. Астафьева, В. В. Бакушев и др.] ; под общ. ред. В. А. Михайлова, В. С. Буянова. — М. : Изд-во РАГС, 2008. — 544 с. — (Учебники Российской академии государственной службы при Президенте Российской Федерации).
33. Глобализация и национальные финансовые системы / [Дж. А. Хансон, П. Хонохан, Дж. Маджнони и др.] ; под ред. А. В. Лукашова ; пер. В. С. Васильева. — М. : Издательство «Весь мир», 2005. — 320 с.
34. Глобализация сопротивления: борьба в мире / [Ж. Гринфилд, К. Машакойи, М. Варшавский и др.] ; отв. ред. С. Амин и Ф. Утар ; под ред. и с предисл. А. В. Бузгалина ; [пер. с англ. И. Г. Левина]. — М. : Едиториал УРСС, 2004. — 304 с. — (научно-публицистическая серия «Библиотека журнала «Альтернативы»).
35. Глобалізація і безпека розвитку : монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко та ін. ; керівник авт. Колективу і наук. ред. О. Г. Білорус. — К. : КНЕУ, 2001. — 733 с.
36. Глобальное управление : учебное пособие / [Н. Е. Покровский, Т. П. Лебедева, С. Н. Пшизова и др.] ; под ред. А. И. Соловьева. — М. : ИНФРА-М, 2007. — 252 с. — (Учебники факультета государственного управления МГУ им. М. В. Ломоносова).
37. Глобальные проблемы человечества: междисциплинарный научно-практический сборник / [Я. Свирский, С. Гроф, И. Калинаускас и др.] ; под ред. А. В. Кацура. — М. : Изд-во МГУ, 2006. — 264 с.
38. Глобальный дискурс : [сборник статей] / [Т. Даими, А. Дугин, Л. Савин и др.] ; под ред. Л. В. Савина. — Сумы : ИТД «Университетская книга», 2003. — 142 с.
39. Горбулін В. Український фронт Четвертої світової війни / Володимир Горбулін // *Дзеркало тижня*. — 2006. — № 29 (608). — С. 4.

40. Гражевська Н. І. Економічні системи епохи глобальних змін : монографія / Н. І. Гражевська. — К. : «Знання», 2008. — 431 с.
41. Грани глобализации: трудные вопросы современного развития / [А. Г. Арбатов, О. Т. Богомолов, А. А. Галкин и др.] ; рук. авт. коллектива М. С. Горбачев. — М. : Альпина Паблишер, 2003. — 592 с.
42. Гуменюк Б. Дипломатія доби глобалізації: нові виклики та завдання / Б. Гуменюк // Зовнішні справи. — 2009. — № 1. — С. 22—27.
43. Дахин В. Политические аспекты экономической глобализации / В. Дахин // Свободная мысль XXI. — 2000. — № 6. — С. 5—12.
44. Делягин М. Драйв человечества. Глобализация и мировой кризис / Михаил Делягин. — М. : Вече, 2008. — 528 с.
45. Делягин М. Г. Мировой кризис. Общая теория глобализации / Михаил Делягин. — М. : ИНФРА-М, 2003. — 768 с.
46. Денчев К. Феномен антиглобализма : учеб. пособие для вузов / Камен Денчев. — М. : Изд. дом ГУ ВШЭ, 2005. — 218 с. — (Гос. ун-т – Высшая школа экономики).
47. Добаев И. «Новый терроризм»: глобализация и социально-экономическое расслоение / Игорь Прокопьевич Добаев, Андрей Игоревич Добаев // Мировая экономика и международные отношения. — 2009. — № 5. — С. 114—120.
48. Добродуш О. Политический глобализационный процесс: Символ единства в многообразии / О. Добродуш // Перспективы. — 2000. — № 1. — С. 103—110.
49. Доклад Генерального секретаря Организации Объединенных Наций «Глобализация и взаимозависимость: роль ООН в поощрении развития в условиях глобализации и взаимозависимости» на 64 Сессии Генеральной Ассамблеи. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.un.org/ru/ga/64/docs/sgreports.shtml/>
50. Доклад Генерального секретаря Организации Объединенных Наций о работе Организации на 54 Сессии Генеральной Ассамблеи. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.un.org/russian/documen/gadocs/54sess/ch4-2.htm/>
51. Еляков А. Интернет — тотальная угроза обществу? / Анатолий Дмитриевич Еляков // Международная экономика и международные отношения. — 2007. — № 11. — С. 92—98.
52. Ефременко Д. Влияние крупного бизнеса на теорию и практику глобальной экологической политики / Дмитрий Валерьевич Ефременко // Мировая экономика и международные отношения. — 2008. — № 11. — С. 61—68.
53. Загашвили В. Государство на новом этапе экономической глобализации / Владислав Степанович Загашвили // Международная экономика и международные отношения. — 2009. — № 5. — С. 43—51.
54. Загашвили В. На пороге нового этапа экономической глобализации / Владислав Степанович Загашвили // Международная экономика и международные отношения. — 2009. — № 3. — С. 15—23.
55. Закон України «Про ратифікацію Рамкової конвенції ООН про зміну клімату» // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — N 50. — ст. 277. (Офіційне видання).
56. Зарубина Н. Н. О трансформациях глобального капитализма / Наталья Николаевна Зарубина // Полис (Политические исследования). — 2010. — № 1. — С. 162—165.
57. Згуровський М. У вирі глобалізації: виклики і можливості / Михайло Згуровський // Дзеркало тижня. — 2001. — № 45 (369). — С. 8.
58. Згуровський О. Війни глобалізації / Олександр Згуровський // Дзеркало тижня. — 2006. — № 37 (616). — С. 6.
59. Зеленов Л. А. Современная глобализация: состояние и перспективы / Л. А. Зеленов, А. А. Владимиров, Е. И. Степанов. — М. : ЛЕНАНД, 2010. — 304 с.

60. Зернецька О. В. Глобальний розвиток систем масової комунікації і міжнародні відносини / О. В. Зернецька. — К. : Освіта, 1999. — 351 с.
61. Зернецька О. В. Нове «диджитальне» диво. Нові глобальні тенденції в інформаційно-комунікаційному секторі світової економіки / О. В. Зернецька // Політика і час. — 2002. — № 12. — С. 34—40.
62. Зуев А. Глобализация: аспекты, о которых мало говорят / Андрей Георгиевич Зуев, Людмила Анатольевна Мясникова // Мировая экономика и международные отношения. — 2004. — № 8. — С. 54—60.
63. Зуев А. Онлайн-сообщества в «новой экономике» / Андрей Георгиевич Зуев, Людмила Анатольевна Мясникова // Мировая экономика и международные отношения. — 2002. — № 11. — С. 15—22.
64. Иванов Н. Глобализация и общество: проблемы управления / Николай Петрович Иванов // Международная экономика и международные отношения. — 2008. — № 4. — С. 3—15.
65. Ивашов В. К. Глобализация и социальная безопасность / В. К. Ивашов // Социс. — 2002. — № 3. — С. 19—27.
66. Иноземцев В. Глобализация: иллюзии и реальность / Владислав Иноземцев // Свободная мысль XXI. — 2000. — № 1. — С. 26—36.
67. Иноземцев В. Глобальная экономика-2008: ощущение неопределенности / Владислав Иноземцев // Свободная мысль : теоретический и политический журнал. — 2008. — № 1. — С. 61—74.
68. Иноземцев В. О призраках и реальности / Владислав Иноземцев // Свободная мысль XXI. — 2003. — № 4. — С. 41—50.
69. Иноземцев В. Переосмысливая грядущее. Крупнейшие американские ученые о современном развитии / Владислав Леонидович Иноземцев // Мировая экономика и международные отношения. — 1998. — № 11. — С. 5—26.
70. Иноземцев В. «Постамериканский мир»: мечта дилетантов и непростая реальность / Владислав Леонидович Иноземцев // Международная экономика и международные отношения. — 2008. — № 3. — С. 3—15.

71. Исаков А. «ИЗМЫ» XXI века / А. Исаков, В. Александров. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.nasledie.ru/oboz/03_03/3_02.htm
72. Каллиникос А. Антикапиталистический манифест / Алекс Каллиникос. — М. : Праксис, 2005. — 192 с.
73. Кальченко Т. В. Глобальна економіка : навч. посіб. / Тимур Валерійович Кальченко. — К. : КНЕУ, 2009. — 364 с.
74. Київський портал лібертарних ініціатив. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zaraz.org/>
75. Ключко В. П. Фінансова глобалізація: позитиви і негативи для перехідної економіки / В. П. Ключко // Актуальні проблеми економіки. — 2002. — № 5. — С. 43—49.
76. Ключко В. П. Глобалізація та її вплив на країни з перехідною економікою / В. Ключко // Економіка України. — 2001 — № 10. — С. 51—58.
77. Кляйн Н. NO LOGO. Люди против брендов / Наоми Кляйн. — М. : Добрая книга, 2003. — 624 с.
78. Коллонтай В. Эволюция западных концепций глобализации / Владимир Михайлович Коллонтай // Международная экономика и международные отношения. — 2002. — № 2. — С. 32—39.
79. Косолапов Н. Глобализация: сущностные и международно-политические аспекты / Николай Алексеевич Косолапов // Мировая экономика и международные отношения. — 2001. — № 3. — С. 69—73.
80. Косолапов Н. Глобализация: территориально-пространственный аспект / Николай Алексеевич Косолапов // Международная экономика и международные отношения. — 2005. — № 6. — С. 3—13.
81. Косолапов Н. А. Международно-политическая организация глобализирующегося мира: модели на среднесрочную перспективу / Николай Алексеевич Косолапов // Общественные науки и современность. — 2001. — № 6. — С. 140—166.

82. Кремень В. Г. Финансова криза — етап ствердження фінансової цивілізації / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часоп. — 2009. — № 3. — С. 14—20.
83. Кто сегодня творит историю: альтерглобализм и Россия : [сборник статей] / [М. Восейков, М. Кропоткин, Л. Булавка] ; под ред. А. Бугалина, Л. Ожогойной. — М. : Культурная революция, 2010. — 600 с. — (Библиотека журнала «Альтернативы»).
84. Кувалдин В. Б. Глобализация и рождение мегаобщества / В. Б. Кувалдин // *Практ. філософія*. — 2001. — № 2. — С. 3—23.
85. Кувалдин В. Б. Глобальный мир: экономика, политика, международные отношения : учеб. пособие / В. Б. Кувалдин. — М. : Магистр, 2009. — 207 с. — (МШЭ МГУ им. М. В. Ломоносова).
86. Кувалдин В. Национальное государство в эпоху глобализации / В. Кувалдин // *Свободная мысль XXI*. — 2000. — № 1. — С. 37—47.
87. Купагин В. М. Мир в XXI веке: многополюсный баланс сил или глобальный Pax democratica? / В. М. Купагин // *Полис*. — 2000. — № 1. — С. 23—37.
88. Лебедев М. Международное сотрудничество в борьбе с терроризмом: роль бизнеса / Михаил Владимирович Лебедев // *Мировая экономика и международные отношения*. — 2007. — № 3. — С. 47—53.
89. Лебедева М. М. Мировая политика : учебник / Марина Михайловна Лебедева. — М. : Аспект-пресс, 2003. — 351 с.
90. Левин И. Б. Глобализация и демократия / Илья Борисович Левин // *Полис (Политические исследования)*. — 2003. — № 2. — С. 53—70.
91. Линдси Б. Глобализация: повторение пройденного: Неопределенное будущее глобального капитализма / Бринк Линдси ; [пер. с англ. Б. Пинскер]. — М. : ИРИСЭН, 2008. — 416 с. — (Серия «Экономика»).
92. Логинов Б. «Конфликтный» ресурс мирового экономического развития / Борис Борисович Логинов // *Международная жизнь*. — 2006. — № 4. — С. 104—116.

93. Лукашевич В. М. Глобалистика : навчальний посібник / Віталій Матвійович Лукашевич. — Львів : «Новий світ-2000», 2005. — 440 с.
94. Луцишин З. О. Трансформація світової фінансової системи в умовах глобалізації / Зоряна Орестівна Луцишин. — К. : Видавничий центр «Друк», 2002. — 320 с.
95. Мадіссон В. В. Політологія міжнародних відносин : навчальний посібник / Вадим Вільямович Мадіссон, Валерій Андрійович Шахов. — К. : Либідь, 1997. — 176 с.
96. Майданик К. Альтернативное движение: фаза консолидации? (Часть 1) Историческое место и движения / Кива Львович Майданик // *Мировая экономика и международные отношения*. — 2002. — № 11. — С. 23—30.
97. Майданик К. Альтернативное движение: фаза консолидации? (Часть 2) Пути в будущее / Кива Львович Майданик // *Мировая экономика и международные отношения*. — 2002. — № 12. — С. 3—10.
98. Маніфест українських антиглобалістів. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://antiglobal.org.ua/tag/>
99. Маргелов В. Время террора и дилеммы решений / Виталий Васильевич Маргелов, Василий Иосифович Кривохижа // *Международная жизнь*. — 2006. — № 1 — 2. — С. 45—66.
100. Маркос Четвертая мировая война началась [Електронний ресурс] / Субкоманданте Маркос // *Русский журнал*. — Режим доступу до журн. : <http://old.russ.ru/journal/peresmot/97-09-06/markos.htm>
101. Марченко М. Н. Государство и право в условиях глобализации / Михаил Николаевич Марченко. — М. : Проспект, 2009. — 400 с.
102. Мирский Г. Исламская цивилизация в глобализирующемся мире / Георгий Ильич Мирский // *Мировая экономика и международные отношения*. — 2004. — № 6. — С. 29—37.
103. Мирский Г. И. Дракон встает на дыбы: О международном терроризме / Георгий Ильич Мирский // *Мировая экономика и международные отношения*. — 2002. — № 3. — С. 36—46.

104. Мысляева И. Н. Глобализация и антиглобализм / И. Н. Мысляева // ЭКО. — 2002. — № 12. — С. 31—40.
105. Нарижний Д. Ю. Роль политических технологий в современном обществе / Д. Ю. Нарижний // Грані. — 1999. — № 4. — С. 36—42.
106. Норберг Ю. В защиту глобального капитализма / Юхан Норберг ; пер. с англ. М. Коробочкина. — М. : Новое издательство, 2007. — 272 с.
107. Носенко В. Борьба с международным терроризмом и мусульманский мир / Владимир Иванович Носенко // Мировая экономика и международные отношения. — 2007. — № 3. — С. 29—36.
108. Ожиганов Э. Н. Моделирование и анализ политических процессов : учеб. пособие / Э. Н. Ожиганов. — М. : РУДН, 2009. — 189 с.
109. Пастухова Н. Б. Государственный суверенитет: вчера и сегодня / Надежда Борисовна Пастухова. — М. : Аспект Пресс, 2010. — 301 с.
110. Перегудов С. Неолиберальная глобализация: есть ли альтернатива? / Сергей Петрович Перегудов // Мировая экономика и международные отношения. — 2002. — № 4. — С. 22—28.
111. Петровский В. Возможен ли гуманистический подход к глобализации? / В. Петровский // Международная жизнь. — 2001. — № 5. — С. 10—16.
112. Погосов П. А. Глобализация: проблемы и решения / П. А. Погосов, В. А. Палкин // Проблемы науки. — 2002. — № 1. — С. 5—8.
113. Поджарський М. Конфлікт цивілізацій / М. Поджарський // Вісник НАН України, 2002. — № 11. — С. 29—46.
114. Подзигун И. М. Глобализация как реальность и проблема / И. М. Подзигун // Философские науки. — 2003. — № 1. — С. 5—17.
115. Пономарева Е. Государство в условиях глобализации / Е. Пономарева // Свободная мысль : теоретический и политический журнал. — 2009. — № 10. — С. 69—82.
116. Попов В. Г. Виртуальное будущее глобалистов третьего тысячелетия / В. Г. Попов // Наука. Релігія. Суспільство. — 2001. — № 2. — С. 30—41.

117. Почепцов Г. Глобальні проекти: конструювання майбутнього : [навч. посібник] / Георгій Почепцов. — К. : Український центр політичного менеджменту, 2009. — 212 с. — (Б-ка журн. «Соціальна психологія»).
118. Приватизация мировой политики: локальные действия — глобальные результаты / [О. Н. Барабанов, П. А. Цыганков, Д. М. Фельдман и др.] ; под ред. М. М. Лебедевой. — М. : МГИМО (У), 2008. — 280 с.
119. Пряхин В. Ф. Как выжить? Новая идеология для человечества / В. Ф. Пряхин. — М. : Издательство «Весь Мир», 2008. — 144 с.
120. Пузырев Д. Терроризм в современных международных отношениях / Дмитрий Александрович Пузырев // Мировая экономика и международные отношения. — 2008. — № 8. — С. 63—67.
121. Рєпа А. Мода на глобалізацію / Андрій Рєпа // Дзеркало тижня. — 2007. — № 4 (633). — С. 12.
122. Ровинская Т. Интернационализация и глобализация средств массовой информации / Татьяна Леонидовна Ровинская // Международная экономика и международные отношения. — 2007. — № 6. — С. 80—93.
123. Рогожина Н. Новые тенденции в экологической политике развивающихся стран / Наталья Григорьевна Рогожина // Мировая экономика и международные отношения. — 2009. — № 4. — С. 81—89.
124. Рогожина Н. Политическое лицо антиглобалистов / Наталья Григорьевна Рогожина // Мировая экономика и международные отношения. — 2002. — № 6. — С. 31—38.
125. Розин В. М. Терроризм как выразительный симптом кризиса нашей цивилизации? / В. М. Розин // Философские науки. — 2002. — № 1. — С. 126—135.
126. Рудич Ф. М. Політологія : підручник / Ф. М. Рудич. — К. : Либідь, 2009. — 480 с.
127. Сакович В. Антиглобалізм: стан і перспективи / В. Сакович // Політичний менеджмент. — 2005. — № 1 (10). — С. 137—142.

128. Салицкий А. Вызовы глобализации и проблемы крупных полупериферийных стран / Александр Игоревич Салицкий // *Мировая экономика и международные отношения*. — 2002. — № 2. — С. 15—19.
129. Сарاماго Ж. Почему я поддерживаю антиглобалистов [Электронный ресурс] / Жозе Сарاماго // *Россия в глобальной политике*. — № 1, Январь — Март 2003. — Режим доступа до журн. : http://www.globalaffairs.ru/number/n_449
130. Сатановский Е. Я. Глобализация терроризма и ее последствия / Е. Я. Сатановский // *Международная жизнь*. — 2001. — № 9/10. — С. 17—25.
131. Селезнева А. Перспективен ли украинский антиглобализм? / Алиса Селезнева. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://h.ua/story/8319/>
132. Сиденко В. Р. Глобализация – европейская интеграция – экономическое развитие: украинская модель : в 2-х томах / В. Р. Сиденко. — К. : Феникс, 2008. Т. 1. — 2008. — 376 с.
133. Современные глобальные проблемы мировой политики : учеб. пособие для студентов вузов / [О. Н. Барабанов, С. С. Веселовский, В. А. Голицын, В. М. Кулагин и др.] ; под ред. М. М. Лебедевой. — М. : Аспект Пресс, 2009. — 256 с.
134. Современные международные отношения : учебник / [Д. В. Алгульян, Е. П. Бажанов, В. Г. Барановский, А. Д. Богатуров и др.] ; под ред. А. В. Торкунова, М. В. Ильина, Ю. М. Колосова и др. — М. : «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2001. — 584 с.
135. Сорос Дж. О глобализации / Джордж Сорос ; пер. с англ. А. Башкирова. — М. : Изд-во Эксмо, 2004. — 224 с.
136. Стігліц Д. Глобалізація та її тягар / Джозеф Стігліц ; пер. з англ. А. Яценко. — К. : Академія, 2003. — 252 с. — (Актуальні світові дискусії).
137. Столярчук Я. М. Глобальні асиметрії економічного розвитку : монографія / Ярослава Михайлівна Столярчук. — К. : КНЕУ, 2009. — 302 с.
138. Субботин А. К. Границы рынка глобальных компаний / Андрей Константинович Субботин. — М. : Едиториал УРСС, 2008. — 328 с.
139. Сумерки глобализации. Настольная книга антиглобалиста / [А. Ашкеров, У. Бек, К. Момджян, Н. Покровский и др.]. — М. : АСТ, 2004. — 352 с. — (Серия «Великие противостояния»).
140. Супруненко О. Альтернативний світ антиглобалістів / Олег Супруненко // *Дзеркало тижня*. — 2004. — № 13 (488). — С. 4—5.
141. Суханов В. Региональная идентичность в контексте глобализации: теоретический анализ / Суханов Василий Максимович // *Международная экономика и международные отношения*. — 2009. — № 1. — С. 104—110.
142. Тихомирова Є. Б. Паблік рилейшнз у глобалізованому світі : монографія / Євгенія Борисівна Тихомирова. — К. : Наша культура і наука, 2004. — 489 с.
143. Трофименко М. Еволюція антиглобалістського руху / Микола Трофименко // *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. — 2010. — Випуск 20. — С. 379—390.
144. Трофименко М. Сутність антиглобалістського руху / Микола Трофименко // *Віче*. — 2010. — № 14 (275). — С. 26—29.
145. Трофименко М. В. Антиглобалізм та пацифізм проти інтеграційних процесів у сучасному світі / Микола Валерійович Трофименко // *Нова парадигма: Журнал наукових праць*. — 2007. — Вип. 65. — Ч. 2. — С. 279—285.
146. Трофименко М. В. Антиглобалістський рух та міжнародний тероризм / Микола Валерійович Трофименко // *Гілея : Збірник наукових праць*. — К., 2009. — Спецвипуск. — С. 298—303.

147. Трофименко М. В. Антиглобалістський рух: ідеологія та джерела фінансування / Микола Валерійович Трофименко // Гілея : Збірник наукових праць. — К., 2009. — Вип. 19. — С. 302—309.
148. Трофименко М. В. Історіографія дослідження антиглобалістського руху / Микола Валерійович Трофименко // Гілея : Збірник наукових праць. — К., 2010. — Вип. 40. — С. 401—411.
149. Трофименко М. В. Особливості діяльності антиглобалістських організацій на регіональному рівні / Микола Валерійович Трофименко // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. — 2009. — Випуск 18. — С. 395—410.
150. Трофименко М. В. Сучасні інформаційні технології у антиглобалістському русі / Микола Валерійович Трофименко // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. — 2008. — Випуск 80. — Частина I (у двох частинах). — С. 190—195.
151. Тургенев И. Причудливый профиль киевского антиглобализма / Иван Тургенев. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ua-left.narod.ru/antyglob3.html>
152. Українська Індімедіа. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ukraine.indymedia.org/>
153. Уткин А. И. Глобализация: процесс и осмысление / А. И. Уткин. — М. : Логос, 2001. — 254 с.
154. Фесенко М. ТНК та держава: суперечливі взаємовідносини в умовах фінансової глобалізації / М. Фесенко // Зовнішні справи. — 2008. — № 10. — С. 46—49.
155. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек / Френсис Фукуяма ; пер. с англ. М. Б. Левина. — М. : АСТ : Ермак, 2005. — 588 с. — (Philosophy).
156. Хардт М. Империя / Майкл Хардт, Антонио Негри ; пер. с англ. Ю. Филиппова ; под ред. Г. В. Каменской, М. С. Фетисова. — М. : Праксис, 2004. — 440 с.

157. Хуснутдінов О. Європейські виміри громадського руху в Україні / О. Хуснутдінов // Зовнішні справи. — 2010. — № 1. — С. 17—18.
158. Чешков М. Взгляд на глобализацию через призму глобалистики / Марат Александрович Чешков // Мировая экономика и международные отношения. — 2001— № 2. — С. 52—56.
159. Чешков М. Смысл противостояния: не альтернативность, но варибельность / Марат Александрович Чешков // Международная экономика и международные отношения. — 2002. — № 6. — С. 24—30.
160. Чумаков А. Н. Глобализация. Контуры целостного мира : монография / А. Н. Чумаков. — М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005. — 432 с.
161. Шведков Ю. А. Противоречия глобализации / Ю. А. Шведков // США — Канада: экономика, политика, культура. — 2000. — № 12. — С. 61—67.
162. Шепелев М. А. Кризис глобализации: перспективы мирового геоэкономического прогресса и их политического последствия / М. А. Шепелев // Грані. — 2001. — № 1. — С. 86—92.
163. Шергін С. Парадокси і проблеми глобалізації / С. Шергін // Зовнішні справи. — 2008. — № 5. — С. 42—45.
164. Шишков Ю. Глобализация – враг или союзник развивающихся стран? / Юрий Витальевич Шишков // Международная экономика и международные отношения. — 2003. — № 4. — С. 3—14.
165. Шишков Ю. Глобализация и антиглобалисты / Юрий Шишков // Наука и жизнь. — 2002. — № 9. — С. 2—7.
166. Шишков Ю. Регионализация и глобализация мировой экономики: альтернатива или взаимодополнение? / Юрий Витальевич Шишков // Международная экономика и международные отношения. — 2008. — № 8. — С. 3—20.
167. Яковец Ю. В. Глобализация и взаимодействие цивилизаций / Ю. В. Яковец. — М. : ЗАО «Изд-во экономика», 2001. — 346 с.

168. Action Guide to COP 15. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.climate-justice-action.org/wp-content/uploads/2009/12/ActionGuideEn_web.pdf/
169. Association of Southeast Asian Nations. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.aseansec.org/>
170. Association pour la Taxation des Transactions pour l'Aide aux Citoyens (ATTAC). [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.attac.org/>
171. Behind the label. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.behindthelabel.org/>
172. Bendell J. Debating NGO Accountability / Jem Bendell. — New York and Geneva, 2006. — 102 p.
173. Brahm L. The Anti-Globalization Breakfast Club: Manifesto for a Peacefull Revolution / Laurence J. Brahm. — John Wiley & Sons Inc., 2009. — 256 p.
174. Charter of Principles of the World Social Forum. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.forumsocialmundial.org.br/main.php?id_menu=4_2&cd_languag
175. Climate Collective. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.klimakollektivet.dk/en/start/>
176. Climate Justice Action. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.climate-justice-action.org/>
177. Confederation paysanne. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.confederationpaysanne.fr/>
178. Dissent! A Network of Resistance Against G8. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.dissent.org.uk/>
179. Dress T. P. Designing a Peacebuilding Infrastructure: Taking a System Approach to the Prevention of Deadly Conflict / Toby P. Dress. — New York : UN, 2005. — 236 p.
180. European Social Forum. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.fse-esf.org/>

181. Evans P. Counterhegemonic Globalization: Transnational Social Movements in the Contemporary Global Political Economy / Peter Evans // The Globalization and Development Reader. Perspectives on Development and Social Change. — Blackwell Publishing Ltd., 2007. — P. 420—443.
182. Fougier E. Le mouvement de contestation de la mondialisation / Eddy Fougier // Annuaire francais de relations internationales — Volume III. — P. 842—858.
183. Giddens A. The third way: the renewal of social democracy / Anthony Giddens. — Cambridge: Polity Press, 1998. — 166 p.
184. Held D. Παγκοσμιοποίηση/ Αντι-παγκοσμιοποίηση / David Held, Anthony McGrew. — ΘΕΩΡΙΑ — ΙΔΕΕΣ ΠΟΛΥΤΡΟΠΟΝ, 2004. — 239 p.
185. Huntington S. The Clash of Civilizations and the Remaking of the World Order / S. Huntington. — N.Y. : Simon & Schuster, 2002. — 368 p.
186. Jacobs M. The politics of the real world / Michael Jacobs. — London : Earthscan Publications Ltd., 1996. — 145 p.
187. Le Monde Diplomatique. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.monde-diplomatique.fr/>
188. Levitt T. The Globalization of Markets / Theodore Levitt // Harvard Business Review. — 1983. — May — June. — P. 92—102.
189. McSpotlight. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.mcspotlight.org/>
190. National Bureau of Statistics of China. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/2008/indexeh.html>
191. Network Institute for Global Democratization. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.nigd.org/>
192. No Sweat. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.nosweatapparel.com/index.html>
193. Noborder Network. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.noborder.org/>

194. Ohmae K. The Borderless World: Power and Strategy in the Interlinked Economy / Kenichi Ohmae. — Harper Business, 1990. — 223 p.
195. Oxfam International. [Ελεκτρονний ρεσурс]. — Режим доступу : <http://www.oxfam.org/>
196. Peoples Global Action. [Ελεκτρονний ρεσурс]. — Режим доступу : <http://www.agp.org/>
197. Reclaim the Streets! [Ελεκτρονний ρεσурс]. — Режим доступу : <http://www.reclaimthestreets.net/>
198. Re-Ordering the world / [J. Nye, R. Cooper, M. Kaldor, A. Sen and others] ; edited by M. Leonard. — London : The Foreign Policy Centre, 2002. — 129 p.
199. Robertson R. Globalization: Social Theory and Global Culture / Roland Robertson. — London : Sage Publications Ltd., 1992, — 188 p.
200. Robertson R. Discourses of globalization: preliminary considerations / Roland Robertson, Habib Haque Khondker. — SAGE Publications, 1998. — P. 25—40.
201. Resistance to neo-liberalism, war and militarism: for peace and social justice. [Ελεκτρονний ρεσурс]. — Режим доступу : <http://www.internationalviewpoint.org/spip.php?article496>
202. Rowell A. Green Backlash. Global Subversion of the Environment Movement / Andrew Rowell. — London : Routledge, 1996. — 476 p.
203. Transparency International. [Ελεκτρονний ρεσурс]. — Режим доступу : <http://www.transparency.org/>
204. Tute Bianche. [Ελεκτρονний ρεσурс]. — Режим доступу : <http://www.tutebianche.org/>
205. Unite Here! [Ελεκτρονний ρεσурс]. — Режим доступу : <http://www.unitehere.org/>
206. United Nations Framework Convention on Climate Change Conference of the Parties, UN FCCC COP. [Ελεκτρονний ρεσурс]. — Режим доступу : http://unfccc.int/meetings/cop_15/items/5257.php/
207. Wayne L. For Trade Protesters, «Slower, Sadder Songs». [Ελεκτρονний ρεσурс]. — Режим доступу : http://uk.westlaw.com/search/default.wl?method=TNC&fn=_top&guid,06.04.2007/
208. Williamson J. What should the World Bank think about the Washington Consensus / John Williamson // The World Bank Research Observer. — Volume 15, Number 2, August 2000. — P. 251—264.
209. World Social Forum. [Ελεκτρονний ρεσурс]. — Режим доступу : <http://www.forumsocialmundial.org.br/>
210. World Trade Organization. [Ελεκτρονний ρεσурс]. — Режим доступу : http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm
211. Γρηγοριάδου Ε. Οι πόλεμοι της «Παγκοσμιοποίησης» Από το Άμστερνταμ και το Σιατλ μέχρι τη Γένοβα και την Κοπεγχάγη / Ελένη Γρηγοριάδου. — Αθήνα : ΑΚΑΑΑ, 2003. — 192 σ.
212. Μητσιού Α. Χ. Αντι Παγκοσμιοποίηση Η Νέα Κοινωνική Επανάσταση / Αλέξανδρος. Χ. Μητσιού. — Θεσσαλονίκη : Έκδοση Αρχέτυπο, 2005. — 287 σ.

ДОДАТКИ

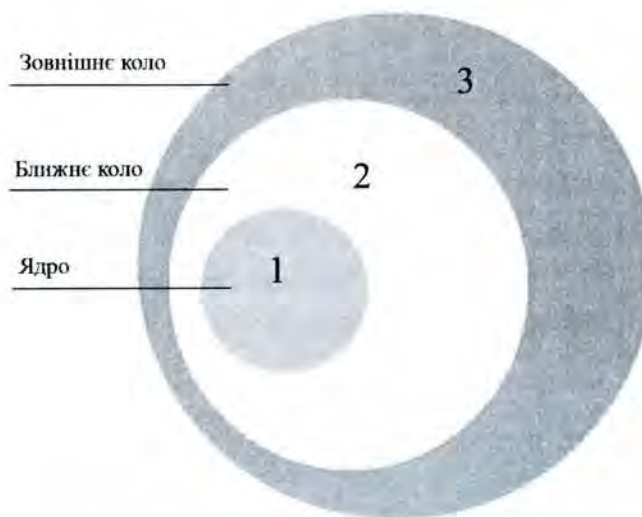
Додаток А

Статистика згадувань категорій «антиглобалістський рух» та «альтерглобалістський рух» українською, російською та англійською мовами у різних пошукових системах (станом на 20.10.2010 р.)

Категорії	Результати пошуку (кількість документів)				
	Google	Yahoo	Meta	Rambler	Yandex
Українською мовою					
Антиглобалістський рух	4 610	52	750	12 000	753
Альтерглобалістський рух	144	3	84	213	82
Російською мовою					
Антиглобалистское движение	15 200	8 900	1 700	196 000	61 000
Альтерглобалистское движение	4 360	588	297	13 000	7 429
Англійською мовою					
Antiglobalization movement	186 000	10 700 000	5	513	10 000
Alterglobalization movement	8 930	171 000	-	40	1 091

Додаток Б

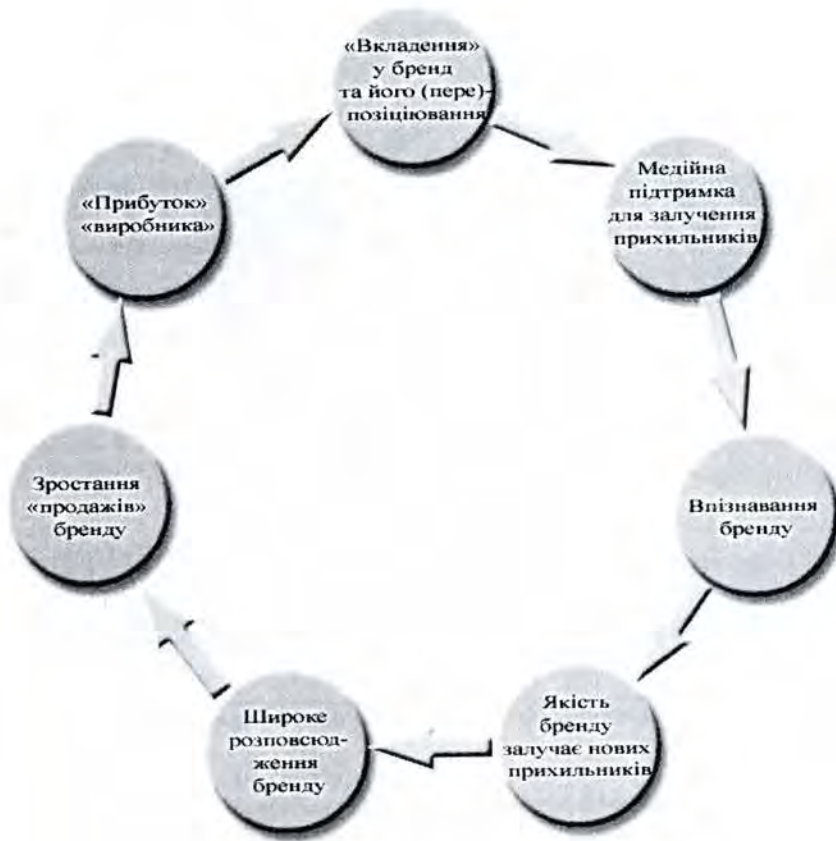
Візуальна схема визначення антиглобалістського руху як суспільно-політичного процесу.

Ядро або Центральна зона	складається з організацій, які одночасно відповідають двом принципівим критеріям: – участь у дзеркальних акціях, пов'язаних із проведенням великих міжнародних самітів та конференцій; – наявність у програмних документах та публічних заявах вимог, направлених на боротьбу з неолібералізмом.
Ближнє коло	складається з організацій, які можуть не брати участь у протестних акціях (або брати участь на нерегулярній основі), але визнаються ядром руху антиглобалістськими.
Зовнішнє коло	складається з організацій, які називають себе антиглобалістськими, але ядром руху такими не визнаються.

Додаток В

«Кругообіг» антиглобалізму у світовому співтоваристві

Додаток Д

Типології антиглобалістських організацій за різними класифікаційними ознаками

Класифікаційна ознака	Види антиглобалістських організацій
За напрямками діяльності	<ul style="list-style-type: none"> - чисті антиглобалісти, - борці за альтернативну глобалізацію, - антиглобалістські організації лівого та правого толку, - екологічні організації, - пацифістські організації, - борці за гендерну рівність, - селянські організації, - організації, які виступають проти потогінних виробництв, - організації, які виступають за списання боргів країн Півдня, - організації, які виступають проти окремих міжнародних міжурядових та міждержавних організацій та багато інших.
За методами діяльності	<ul style="list-style-type: none"> - радикальні; - помірні.
За формами роботи	<ul style="list-style-type: none"> - он-лайн мережі (товариства), спеціалізовані Інтернет крамниці, - просвітницькі організації, - соціальні форуми (всесвітні, міжнародні, регіональні, національні).

Організаційно-економічні засади функціонування антиглобалістських організацій

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні засади дослідження антиглобалістського руху.	10
1.1. Теорії та поняття антиглобалістського руху.	11
1.2. Стан наукової розробки, джерела та методи дослідження.	37
Висновки до розділу 1.	56
РОЗДІЛ 2. Сутність антиглобалістського руху як суспільно-політичного процесу.	58
2.1. Соціально-політичні підвалини виникнення та еволюції антиглобалістського руху.	58
2.2. Формування антиглобалістських організацій, їхня типологія.	72
2.3. Організаційно-економічні засади функціонування антиглобалістського руху.	90
Висновки до розділу 2.	99
РОЗДІЛ 3. Діяльність антиглобалістських організацій.	101
3.1. Соціальні й політичні техніки діяльності антиглобалістів: регіональні особливості.	101
3.2. Діяльність антиглобалістських організацій в Європі.	123
3.3. Антиглобалістський рух в Україні.	140
Висновки до розділу 3.	
ВИСНОВКИ	151
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	154
ДОДАТКИ	174

	CONTENTS	
INTRODUCTION		5
CHAPTER 1. Fundamental and Methodological Bases of the Antiglobalization Movement Research.		10
1.1. Theories and Definitions of the Antiglobalization Movement.		11
1.2. The Status of Scientific Development, Sources and Methods of the Research.		37
Conclusions to Chapter 1.		56
CHAPTER 2. The Meaning of Antiglobalization Movement as Social and Political Process.		58
2.1. Social and Political Bases of the Origin and Evolutions of Antiglobalization Movement.		58
2.2. Formation and Typology of Antiglobalization Organizations.		72
2.3. Organizational and Economic Principles of Antiglobalization Movement Functioning.		90
Conclusions to Chapter 2.		99
CHAPTER 3. Antiglobalization Organizations Activities.		101
3.1. Social and Political Technics of the Antiglobalists Activities: Regional Peculiarities.		101
3.2. Antiglobalization Organizations Activities in Europe.		123
3.3. Antiglobalization Movement in Ukraine.		140
Conclusions to Chapter 3.		
CONCLUSIONS		151
BIBLIOGRAPHY		154
APPENDICES		174

Наукове видання

Трофименко М.В.

Антиглобалістський рух: політологічний аналіз

монографія

(українською мовою)

В авторській редакції

Підписано до друку 28.09.2012 р.
Формат 60x84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура Times
Друк лазерний. Умов. друк. арк. 10,46. Обл.-вид. арк. 11.
Тираж 300 прим. Вид. №756. Зам. №757.

Видавництво "НОУЛІДЖ"
Свідоцтво про реєстрацію серія ДК №2884 від 26.06.20
91051, м. Луганськ, кв. Якіра, 3/316,
тел. (050) 475-35-13, e-mail: nickvnu@gmail.com

Надруковано в ТОВ «Цифрова типографія»
Адреса: м. Донецьк-15, вул. Челюскінців, 291а,
тел.: (062) 388-07-31, 388-07-30

Трофименко Микола Валерійович

Кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики, проректор з науково-педагогічної роботи (міжнародні зв'язки) Маріупольського державного університету.

Сфера наукових інтересів: зовнішня політика держав світу, процеси глобалізації, антиглобалізації, дипломатична та консульська служба.

Автор понад 50 наукових робіт.

Trofymenko Mykola V.

PhD (Political Science), associate professor of the International Relations and Foreign Policy Chair, Vice-Rector for International Relations, Mariupol State University.

The research priorities are Foreign Policy of Countries of the World, Globalization, Antiglobalization Processes, Diplomatical and Consular Services.

The contributor of more than 50 research works.